

RUSKI CARIZEM IN REVOLUCIJA LETA 1848

Marijan Britovšek*

UDK 947:943.6»1848«

Marijan Britovšek, Associate Professor, Faculty of Arts, University of Ljubljana, 61000 Ljubljana, Yu: RUSSIAN CZARISM AND THE REVOLUTION IN 1848.

On the basis of an analysis of documentary material the author elucidates the counter-revolutionary standpoints and activities of the Russian czarism and czar Nikolaj I himself in 1848. He mentions the viewpoints of Marx and Engels who expected czarist attack on the revolution, and discusses thereupon the Russian preparations for the outbreak of the revolution in Central Europe, the repression of the revolutionary movement in Russian Poland and the military intervention in the Danubian principalities. He points to the strengthening of the anti-Russian feeling in European democrats and the introduction of their denomination of the czarist Russia as the »international gendarme« or the »refuge of the reaction«.

1. Evropa v obdobju svete alianse

Pet mesecev po propadu Napoleonovega imperija se je sestal na Dunaju mirovni kongres evropskih držav.¹ Poleg diplomatov so mu prisostvovali tudi vladarji zmagovitih držav. Uradno se je zasedanje dunajskega kongresa začelo 1. novembra 1814, zaključilo pa 9. junija 1815 s sprejemom tako imenovanega zaključnega besedila. Diplomatske razgovore so vodili za kulisami na ožjih sestankih predstavnikov velikih držav, na zabavah, banketih in proslavah. Vodilna vloga na kongresu je pripadala Angliji in Rusiji. Na dunajskem kongresu se niso ukvarjali z vprašanji zgodovinskih ali geografskih pogojev razvoja posameznih držav, niti z načeli nacionalne samoodločbe. Narode so kupovali in prodajali, razdvajali in združevali kot je to odgovarjalo interesom in ciljem njihovih upravljalcev. Od držav, ki so se udeležile kongresa so samo tri velesile vedele kaj hočejo: Anglija je hotela ohraniti in razširiti svojo trgovsko premoč in obdržati neokrnjen svoj kolonialni imperij, druge države pa je hotela čim bolj oslabiti. Francija si je prizadevala ublažiti posledice svojega

* Dr. Marijan Britovšek, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Aškerčeva 12.

¹ Na kongresu se je zbralo 216 predstavnikov raznih držav. Glavni predstavnik Avstrije je bil knez Metternich, Anglije zunanji minister Castlereagh, Prusije minister za zunanje zadeve knez Hardenberg, Francija Talleyrand, Rusije pa Nesselrode.

poraza in istočasno oslabiti vse ostale. Rusija pa je želela povečati svojo moč in teritorij teh hkrati izpodkopati moč vseh drugih držav.

Kot osnovo novega zemljevida in nove razdelitve Evrope so sprejeli načelo legitimizma. Povsod so si prizadevali vrniti na prestole stare zakonite dinastije in vladarje, ki so bili strmoglavljeni med revolucijo in Napoleonovo vladavino. Mnogi majhni knezi niso dobili nazaj svojega ozemlja. Združene v mržnji proti Franciji pa so se Anglija, Avstrija, Prusija in Rusija razhajale v vrsti vprašanj. Do velikih nesoglasij med njimi je prišlo zlasti zaradi poljskega in saškega vprašanja.²

Rusija je obdržala vsa ozemlja, ki jih je zavzela: del Poljske z varšavskim vojvodstvom, Besarabijo in Finsko. Franciji so vrnili njeno ozemlje v mejah iz leta 1792 t. j. pred začetkom osvajalnih vojn. Prusiji je uspelo znatno razširiti svoj teritorij: dobila je dotlej švedsko Pomorjansko, Poznanj, Gdansk, del Saške, Vestfalijo ter ozemlje na desni in levi obali Rena. Avstriji so vrnili ozemlja, ki jih je izgubila za časa Napoleonovih vojn: Trst, Dalmacijo, Tirolsko in Galicijo. Dobila je tudi Salzburg, Lombardijo in Benetke. 8. junija 1815 so podpisali listino o ustanovitvi nemške zveze, kateri se je pridružilo 38 samostojnih nemških držav, ki so nastale na ozemlju nekdanjih 360 državic, ki so proti koncu 18. stoletja sestavljale Nemčijo, nadalje 36 monarhij in štiri svobodna mesta (Hamburg, Bremen, Lübeck in Frankfurt am M). Enotnost teh držav je predstavljala zvezna skupščina s sedežem v Frankfurtu na Maini. Nemška zveza ni imela na razpolago nikake realne sile.

Dunajski kongres je potrdil razdelitev Poljske. Mesto Krakov, ki je bilo stalno jabolko spora med Avstrijo, Prusijo in Rusijo so preosnovali v Krakovsko republiko, ki je obstajala do leta 1846.

Kongres je obnovil nekdanjo razkosanost Italije. Avstrija je dobila Lombardijo, Benetke in prevladujoči vpliv na Apeninskem polotoku. Belgijo in Nizozemsko so odvzeli Franciji in združili v kraljevino Nizozemsko, ki naj bi služila kot pregrada med Francijo in Nemčjo na severu. Belgijce so podredili Nizozemcem. Norvežane so priključili kraljevini Švedski, ker je Norveška pripadala danskemu kralju, Napoleonovemu zavezniku. Švica je bila preosnovana v konfederacijo 19 samoupravnih kantonov; na kongresu so razglasili njeno nevtralnost.

Anglija je po zlomu kontinentalne blokade vzpostavila trgovsko-industrijsko hegemonijo v Evropi. Ohranila je španske in nizozemske kolonije, ki jih je zavzela med revolucijo in Napoleonovimi vojnami: Kapsko deželo, Cejlon, britansko Gvajano, otok Trinidad in Malto. Uspelo ji je dobiti protekto-

² Rusija je hotela dobiti zase teritorij varšavskega velikega vojvodstva, čemur so nasprotovali Avstrija in Prusija. Prusija je ob podpori Rusije želela priključiti Saško, ki jo je zasedla njena vojska. To zahtevo so argumentirali s tem, da je saškega kralja treba kaznovati z odvzemom prestola, ker je bil zaveznik Napoleona. Avstrija je nasprotovala, da se Saška priključi Prusiji zaradi njenih naravnih bogastev. Anglija je podpirala Avstrijo. 3. januarja 1815 je bila podpisana tajna pogodba, naperjena proti Prusiji in Rusiji. Podpisnice so se obvezale, da bodo podprle druga drugo v primeru napada nanje. Pogodba z dne 3. januarja 1815 ni ostala brez vpliva. Prusija se je morala odpovedati svojim pravicam do Saške. Napoleonov povratek na oblast 20. marca 1815 je ponovno strnil fronto evropskih držav proti Franciji in omogočil osnovanje protifrancoske koalicije. Spet se je začela vojna, ki se je končala s popolnim porazom Francije, Napoleonovo odpovedjo in odhodom na Sveto Heleno.

rat nad Jonskimi otoki. Njeno gospostvo na morjih je bilo tako utrjeno in še razširjeno.

Dunajskemu kongresu je vsekakor uspelo vzpostaviti »legitimnost«
dinastičnih dedičev in vladarskih hiš, ki sta jih strmoglavila revolucija in Napoleon, ni pa bilo tako lahko obnoviti absolutizma.

V Španiji se je že leta 1812 v Cadizu sestal parlament in uveljavil demokratično liberalno ustavo ter ustavno monarhijo. Pod pritiskom liberalno-demokratskega gibanja v nemških državah so tudi nemški knezi obljubili, da bodo po vojni izdali ustave ter vladali z voljenimi ljudskimi predstavništvi. Ludvik XVII., ki se je leta 1814 vrnil kot zmagovalec v prtlačnem vozu v Pariz, je bil prav tako prisiljen pod pritiskom francoskega ljudstva izdati razglas v Cambraiju, da bo vladal na osnovi parlamentarne ustave. V državah severne Italije, ki so spet prišle pod oblast osovražena habsburškega gospostva in Poljaki, ki so prišli pod carski bič, so odločno postavljali svoje nacionalne zahteve po združitvi.

Pretkani avstrijski državnik knez Metternich je jasno videl, da bi se lahko še tako skromni poganjki buržoazne demokracije razvili v smrtno nevarnost za obstoječi politični in socialni red, predvsem za novi dinastični red. Zavedal se je, da bi priznanje principa suverenosti ljudstva okrepilo liberalno-demokratično gibanje in ogrozilo novi evropski red. V Italiji je obstajala nevarnost, da bo strmoglavljeno tuje gospostvo in da bo prišlo do združitve Italije. Krepitev buržoazno-demokratskega gibanja je predstavljala za združitev Italije, to je za risorgimento, realno perspektivo. Pred enako nevarnostjo so stali tudi nemški knezi. Pruski kralj Friderik Viljem IV., ki je še omahoval, ali naj izpolni obljube glede podelitve ustave, je odkrito priznal, da bi pomenila uvedba parlamentarnega sistema z voljenim predstavništvom konec fevdalne Prusije in zmago revolucije.

Dunajski kongres je na osnovi protirevolucionarnih načel, ki jih je formuliral Metternich, vzpostavil novi evropski državni red. Revolucionarna načela buržoazno-demokratskih gibanj, načela o suverenosti ljudstva so bila tista, ki so ogrozila »restavracijo«
Evrope. Obramba pred novim buržoaznim svetom je bila skupni interes vseh konservativnih sil. Pred novimi družbenimi silami se je bilo mogoče zavarovati le s solidarnim nastopom konservativnih sil, tako da bi zatrli vsako liberalno in demokratično gibanje, kjerkoli bi se pojavilo. Ruski car Nikolaj I. je predlagal, naj se fevdalno-absolutistične države obvežejo, da bodo enotno nastopile s oboroženo silo proti vsaki državi, v kateri bo ogrožen absolutistični red. Dunajski kongres je postal tako tudi ustanovni kongres protirevolucionarne internacionale, katere naloga je bila, da prepreči in zatre razvoj buržoaznodemokratskih gibanj. Tri fevdalno-absolutistične države — Rusija, Avstrija in Prusija — so se združile v sveti aliansi kot izvršni organ kontrarevolucionarne internacionale. Metternich je bil njen arhitekt in hkrati generalni sekretar. Njegova naloga je bila, da uskladi akcije konservativnih sil v boju z buržoazno-demokratskimi gibanji. Metoda tega boja je bila, da z diplomatskim pritiskom ali z oboroženo silo posredujejo proti tistim državam v Evropi, katerih vlade bi uvedle, na svojo pobudo ali pod pritiskom vstaj, buržoazno-demokratske institucije. Kadarkoli bi grozila takšna nevarnost, naj bi se vodilne evropske sile sestale na konferenci in razpravljale o oblikah in sredstvih intervencije.

Zgodovina Evrope od leta 1815 do 1849 je zgodovina zmag svete alianse v boju z buržoaznodemokratskimi gibanji. Z diplomatsko intervencijo je sveta aliansa preprečila izpolnitev obvez, danih v 13. členu nemške zvezne ustave, v katerem so knezi obljubili ustave svojim ljudstvom. Sveta zveza je izsilila od nemškega zveznega parlamenta septembra 1819, da so sprejeli karlovarske sklepe, ki jih je nemški demokrat Viljem Humboldt označil kot sramoto za Nemčijo. Dopolnilni člen h karlovarskim sklepom je obvezoval kneze nemških držav, da za vsako ceno očuvajo absolutistično vladavino in pooblastil sveto alianso, da lahko nastopi z oboroženo silo proti vsaki nemški državi, ki bi uvedla voljena ljudska predstavništva. V dopolnilnih odlokih karlovarskih sklepov so princip oboroženega protirevolucionarnega posredovanja statutarno fiksirali. Prvič so intervencijo izvedli v Neapeljskem kraljestvu in na Siciliji. Vstaja karbonarjev, revolucionarno-demokratske tajne organizacije, je prisilila Ferdinanda IV., da je izpolnil obljubo in razglasil ustavo ter pred parlamentom na njo prisegel. Istočasno pa je pisal Metternichu, da želi in upa s pomočjo avstrijske vojske obnoviti absolutistično oblast. Predstavniki svete zveze so se nato sestali 20. oktobra 1820 v Opavi in pooblastili Avstrijo, da posreduje proti buržoazni revoluciji, ki je leta 1820 izbruhnila v Neaplju, ne upoštevajoč proteste Anglije in Francije. Marca 1821 je avstrijska vojska vkorakala v Neapelj in vzpostavila absolutistično vladavo. Vstaja v Neaplju je dala pobudo za revolucionarno vstajo v Piemontu, kjer je prestolonaslednik prav tako proklamiral ustavo, že pet dni za tem pa jo je anuliral. Spet so pozvali Avstrijo, na osnovi sklepa svete alianse, ki so ga sprejeli na konferenci v Ljubljani maja 1821, da posreduje. Hkrati so pozvali Rusijo, naj pripravi za primer, da bi prišlo do revolucionarnih vstaj v nemških državah armado stotisoč mož. Klasičen primer oborožene protirevolucionarne intervencije pa je nudila Španija. Takoj po povratku v Španijo je kralj Ferdinand VII. ukinil ustavo in vzpostavil absolutizem. Ukinjene so bile vse liberalne reforme, ki so jih izvedli Cortezi v letih 1810 do 1813. V Španiji je nastopila ostra reakcija, ki je deželo privedla do popolnega ekonomskega in političnega zastoja in pospešila odcepitev španskih kolonij v Južni Ameriki. Liberalna stranka, ki se je opirala na napredne sloje buržoazije in plemstva, na mlade oficirje in inteligenco, je začela boj za obnovev ustavnega reda z vrsto manjših, neuspešnih uporov. Zaradi upora v Madridu je bil kralj prisiljen priznati ustavo iz leta 1812. Oblast je prišla v roke liberalcev. Španski parlament je sprejel vrsto zakonov proti fevdalizmu in neomejeni oblasti katoliške cerkve. Ukinili so inkvizicijo, zmanjšali cerkveno desetino, konfiscirali in prodali cerkveno posest, ukinili senioralna sodišča, cehe in notranje carine. Začetek buržoazne revolucije v Španiji je pospešil boj proti absolutizmu v drugih državah. Na Portugalskem so z revolucijo uvedli ustavni red. Leta 1822 je prešla v Španiji oblast iz rok umerjenih liberalcev moderadosov v roke radikalnih eksaltadosov. Revolucionarno gibanje je dalo kralju povod, da je prosil sveto alianso za oboroženo intervencijo proti lastnemu narodu. Vlade Rusije, Francije, Avstrije in Prusije so se avgusta 1822 sestale v Veroni in se dogovorile za križarski pohod proti Španiji. Rusija je imela na mejah Nemčije pripravljeno armado, ki bi vkorakala v Nemčijo v primeru revolucionarnega vrenja, Avstrija pa je bila še zaposlena z dušitvijo vstaje v Italiji. Zato so nalogo, da zaduši revolucionarno gibanje v Španiji naložili Franciji. Sveta aliansa je poslala ultimatum španski

vлади, v katerem je zahtevala, naj ukine ustavo iz leta 1812. Francoska armada je strmoglavila ustavno vlado in obnovila absolutizem. Kontrarevolucija se je razvnela z vso besnostjo. Nekateri dokumente surovosti fevdalne reakcije je ovekovečil veliki španski slikar Goya v svojih radirankah. Celo Ludvik XVIII. je pozval svoje zaveznike, naj z diplomatsko akcijo ustavijo množično pobijanje borcev za ustavo. Njegov predlog je sveta aliansa zavrnila ter Ferdinandu ukazala, naj z ognjem in mečem izkorenini vsako sled demokratičnega gibanja. Obnovili so gospostvo katoliške cerkve, reakcionarne soldateske in fevdalnega plemstva. Sveta inkvizicija je spet stopila v akcijo. Francoska armada je ostala v Španiji kot čuvar »obnovljenega reda«.

Ko je zadušila revolucijo v Španiji, je sveta aliansa nameravala poslati francosko vojsko prek oceana, da bi zadušila osvobodilna gibanja v nekdanjih španskih kolonijah srednje in južne Amerike, ki so v začetku XIX. stol. osnovala več samostojnih republik (Mehika, Argentina, Kolumbija, Bolivija, Čile, Venezuela, Peru, Ekvador). Francoska vlada je bila pripravljena, da z vojsko posreduje. Računala je, da bo tako razširila svojo kolonialno posest. Toda Anglija in ZDA sta to intervencijo preprečili tako, da sta priznali nove republike. Angleški minister Canning je leta 1822 Franciji celo zagrozil, da bo Anglija začela proti njej vojaške operacije na morju. Predsednik ZDA Monroe je v poslanici kongresu izjavil, da ne bo trpel vmešavanja evropskih držav v ameriške zadeve in proklamiral geslo: Ameriko Amerikancem! Francija in Rusija sta morali popustiti. To je bil neuspeh politike svete alianse, ki ni bila uspešna tudi pri reševanju grškega vprašanja.

Grki so polagali mnogo upov v dunajski kongres, da jih bo rešil turškega jarma. Ko pa je ta sankcioniral turško oblast, so se začeli pripravljati na boj za osvoboditev. Vstajo leta 1821 je organizirala tajna organizacija grških patriotov imenovana »heterija«, ki je bila osnovana v Odesi pod vodstvom Aleksandra Ipsilantrija, grškega oficirja v ruski službi. Toda že v juniju so Grki doživeli popoln poraz. Kljub temu je nova vsaja proti Turkom 1822. leta zajela vso Grčijo, ljudska skupščina v Epidavru pa je razglasila neodvisnost. Turška vlada je na boj Grkov za njihovo nacionalno osvoboditev odgovorila z najbolj brutalnimi sredstvi: Carigrskega patriarha so javno obesili in skupaj z njim pobili še 80 škofov. Desettisoče Grkov so pobili ali prodali v sužnost. Položaj upornikov je še poslabšal razdor med njihovo centralno vlado in mestnimi upravami ter boj med dvema nasprotujočima si skupinama, od katerih se je ena opirala na ladjedelce in trgovsko buržoazijo z otokov ter je bila zahodno usmerjena, druga pa je zastopala interese veleposestnikov v kontinentalni Grčiji in je bila usmerjena rusofilsko. Boj med obema strankama je privedel leta 1823 do državljanske vojne, ki je trajala do leta 1825. Že je izgledalo, da je položaj grških upornikov brezupen. Vstajo so povsod zadušili z izjemo otokov srednje Grčije. Položaj upornikov se je še poslabšal, ko je vojska Ibrahima paše na juriš zavzela trdnjavo Misulunga in bombardirala Atene. Tedaj so prišli Grkom na pomoč številni filheleni — prijatelji iz Anglije, Nemčije in Francije. Med njimi so bili liberalci in demokrati, ki so toplo pozdravljali boj Grkov proti despotizmu turškega sultana.

Nasprotja v interesih velikih sil so preprečila enoten nastop svete alianse v grškem vprašanju. Pod pretvezo religiozne povezanosti z Grki je carska vlada izkoristila grško vstajo za slabitev Turčije in zasedbo Carigrada. Ker so

uporniki razglasili nacionalno neodvisnost Grčije in leta 1822 sprejeli liberalno ustavo, jih je ruski car nehal podpirati. Tudi Metternich je v duhu protirevolucionarnih načel svete alianse podpiral sultana proti grški osvobodilni vojni in despotski turški oblasti, čeprav je dal sultan pobiti na tisoče svojih krščanskih podanikov. Za predstavnike svete alianse je bil sultan legitimni suveren, kateremu so se uprli grški podaniki, zato je bilo treba vstajo, tako kot vsako revolucijo, zatreti. Metternich je dal v tej zvezi izjavo, da ni nič hudega, če Turki pobijejo na stotisoče upornikov. Grško razočaranje nad carsko Rusijo je izkoristila Anglija, ki je Grčijo uradno priznala kot vojskujočo se stranko. V težnji, da bi preprečila prodor Rusije na Sredozemsko morje, si je angleška vlada prizadevala ustvariti v neodvisni Grčiji oporo proti Franciji. Avstrija je podpirala Anglijo, ker se je bala ruskih zahtev glede Moldavije in Vlaške.

Protislovja med velesilami so koristila Grčiji. 6. junija 1827 so se Anglija, Francija in Rusija dogovorile, da bodo izposlovale Grčiji avtonomijo pod sultanovo vrhovno oblastjo, tako da bo Grčija plačevala Turčiji letni davek. Turčija je odbila posredovanje velesil in prekršila premirje. Boji so se obnovili in v pomorski bitki pri Navarinu je bila 20. oktobra 1827 turško-egiptovska mornarica povsem uničena.

Poraz pri Navarinu je odločil o izidu boja. Prisilil je sultana, da je priznal neodvisnost Grčije. 3. februarja 1830 so na londonski konferenci treh velesil Anglije, Francije in Rusije razglasili neodvisnost Grčije. Osvoboditev Grčije izpod turškega jarma ob pomoči evropskih sil, članic svete alianse, je dejansko pomenila konec te zveze. Berlinska pogodba iz leta 1833 je spet zavezala sile svete alianse, da nudijo vsestransko pomoč vladarjem v primeru notranjih in zunanjih težav. Vendar pa predstavniki svete alianse niso mogli ničesar storiti proti julijski revoluciji leta 1830, ki je izbruhnila v Parizu. Gospostvo Burbonov se je sesulo kot hiša iz kart. Vojaško vmešavanje v notranje zadeve Francije bi izzvalo evropsko vojno.

Konservativna Anglija ni bila članica svete alianse, bila pa je njen zaveznik. Nobena angleška vlada, pa naj bi bila še tako reakcionarna, ni mogla javno zagovarjati antirevolucionarnega principa legitimizma, na katerem je slonela sveta aliansa in iz katerega je izvajala svoje principe do oborožene intervencije proti liberalno-demokratskim gibanjem in vladam. Angleški zunanji minister, ki je bil sicer nasprotnik buržoazno-demokratskih gibanj, je v javnosti izjavil: »Če bo kralj sankcioniral princip svete alianse, bo to privedlo do njegove lastne odpovedi... Hannoverska hiša ne more zagovarjati načel, ki so v nasprotju s principi, v katerih imenu je zasedla prestol vladarska hiša Stuartov.« V spomenici evropskim silam z dne 5. maja 1920 je Castlereagh izjavil, da nobena vlada nima pravice, da se vmešava v notranje zadeve druge. Kljub temu pa so Castlereagh in angleški konservativci moralno podpirali križarski pohod svete alianse. Torijski ministri Velike Britanije so na skrivaj spodbujali sveto alianso, naj posreduje proti uvajanju liberalnih ustav, čeprav so jih javno odobraval. Medtem ko je Castlereagh javno protestiral proti sklepu, sprejetim v Karlovyh Varyh, je Metternichu po tistem čestital k doseženemu uspehu. V zaupnem pismu mu je pisal: »Strašilo je še živo, kaže se samo v novi obliki. Toda mi ne obupujemo, zdrobili ga bomo s potrpežljivostjo.« Castlereagh je bil povsem brezbrizen, ko sta španski in neapeljski kralj brez-

obzirno zatirala liberalno-demokratska gibanja v svojih deželah. Celo potem, ko je Canning, ki je kot zunanji minister nasledil Castlereagha, vodil liberalnejši kurz, so spletke Jurija IV. in njegovih svetovalcev povsod zavirale njegove načrte. Medtem ko je Wellington javno nasprotoval nameravani vojaški intervenciji Ludvika XVIII. proti Španiji, je na skrivaj silil Burbone, naj vkorakajo v Španijo. Wellington in večina angleških konservativcev so tako kot Metternich menili, da vsaka klica demokracije prej ali slej vodi v anarhijo in da je zaradi vzpostavitve reda nujna neka oblika despotizma. Wellington je zato nasprotoval vsaki demokratični obliki vladavine, ne le v Angliji, temveč povsod v svetu. Nasprotoval je priznanju novih republik v južni Ameriki, ki so se osvobodile izpod gospostva Španije. Silil je ruskega carja, naj z orožjem posreduje proti madžarski revoluciji 1848/49. Ruskemu poslaniku v Londonu Brumovu je svetoval: »Vkorakajte! Toda z dovolj močnimi silami.« Celo Palmerstone, ki je podpiral liberalna gibanja v Evropi, ni hotel priznati revolucionarno-demokratičnega gibanja na Madžarskem. Brez protesta je odobril vojaško intervencijo Rusije proti Ogrski. Ni povsem brez osnov trditev Martina Kinsleya, da bi energična akcija Anglije lahko preprečila rusko intervencijo.

Protirevolucionarna internacionala je bila še vedno močna sila. Njeno jedro so predstavljale fevdalno-absolutistične monarhije Rusija, Avstrija in Prusija. Okoli tega jedra so se zbirale fevdalne dinastije Nemčije, Italije in Španije ter zavezniki v vseh deželah Evrope, predvsem katoliška cerkev, konservativno posedujoče angleško meščanstvo in francoska finančna aristokracija, ki je prišla na oblast po julijski revoluciji leta 1830. Sveta aliansa je bila zasnovana na mednarodni solidarnosti vladajočih razredov v obrambi obstoječega političnega in socialnega reda. Ta mednarodna solidarnost se je najbolj manifestirala v mednarodno usklajenih akcijah konservativnih vlad proti demokratičnim nacionalno-osvobodilnim gibanjem in revolucijam, kjerkoli so se pojavile.

Iz teh izkušenj so zatirani razredi in ljudstva povzela nauk, da morajo sodelovati v boju z mednarodno reakcijo. Zrasle so mednarodne revolucionarne demokratične organizacije s ciljem, da bodo vodile boj proti fevdalno-absolutistični reakciji na kontinentu. Posebno mesto v tem boju je dobil boj proti ruskemu carizmu, ki je predstavljal enega najtrdnjših stebrov svete aliance. Demokrati ga niso zastonj označevali kot mednarodnega žandarja Evrope.

2. Vloga ruskega carizma v revoluciji leta 1848

Marx in Engels sta videla v carski Rusiji silo, ki nenehno in povsod ogroža meščansko-demokratične revolucije. Rusija je bila zanju, podobno kot za Hegla, izvenevropska avtokratska država, ki nasilno posega v politično usodo Evrope. V nasprotju s Heglom sta si ustvarila predstavo Rusije kot zgodovinsko zaostale države na avtokratski stopnji svetovnega zgodovinskega procesa. Njuna dolgoletna publicistična in znanstvena dejavnost je bila osredotočena na brezkompromisen boj s carskim absolutizmom, v katerem sta videla glavnega sovražnika svojih teženj. Vsako zvezo zahodnih politikov s carsko Rusijo sta razkrinkavala kot izdajo demokratičnih teženj in revolucije. Rusija je bila zanju glasnik reakcije, ki ogroža Evropo s svojo ekspanzionistično zu-

nanjo politiko. Marx in Engels sta ocenjevala rusko stvarnost predvsem z vidikov svojih revolucionarnih predstav.³ V letih 1848 in 1849 je bila Rusija za Marxa in Engelsa »zavetišče reakcije«. Vse bolj sta bila prepričana, da lahko evropsko revolucijo reši samo revolucionarna vojna Evrope proti ruskemu carizmu oziroma postavitev obrambnega zidu — svobodne Poljske in Madžarske proti »carski despotiji«.

Namen razprave je, da osvetli na osnovi virov, diplomatske korespondence med carjem, avstrijskim in pruskim dvorom in njihovimi poslaništvi, kakšna je bila v resnici vloga carske Rusije pod Nikolajem I. pri zadušitvi revolucije v srednji Evropi. Marxove in Engelsove teze vsekakor potrjujejo njuno intuitivno bistrost glede splošne ocene položaja.

Od vojne proti Rusiji sta Marx in Engels pričakovala poživitev revolucionarnega gibanja, podobno kot se je to zgodilo v Franciji z nacionalnimi vojnami po letu 1789. Za Nemčijo sta predlagala enak program revolucionarne propagande, kot ga je sestavil konvent za zaščito francoske republike. Trdno sta bila prepričana, da bi bilo treba v primeru zmage nemške revolucije računati z napadom carske Rusije. V številnih člankih sta pozivala k splošni vojni revolucionarne Evrope proti carski despotiji, k vojni zahoda proti vzhodu, civilizacije proti barbarstvu. Gojila sta upanje, da bo vojna revolucionarne Nemčije pometla s Habsburžani in Hohenzollerni, revolucija pa bo v celoti zmagala.

Ko se Marxovi in Engelsovi upi niso uresničili, sta ostro obsodila neodločnost nemške buržoazije. Sovražila sta fevdalno-absolutistično reakcijo v lastni deželi prav tako strastno kot carsko despotijo. Nujen pogoj za vojno proti ruskemu carizmu sta videla v zmagi nad nemško reakcijo. Stalno sta govorila o revolucionarni vojni revolucionarne Nemčije proti fevdalnemu absolutizmu ruskega carizma. Prvi pogoj za takšno vojno pa je bila poprejšnja zmaga nemške revolucije nad nemškim absolutizmom, se pravi strmoglavljenje fevdalno-absolutističnega sistema. V revolucionarni vojni proti carizmu sta videla podporo revoluciji na kontinentu. Pri tem sta računala, da se bo med revolucionarno vojno proletariat osvobodil meščanskega vpliva in nastopil kot samostojna sila, organiziral bo svojo stranko in postal sposoben, da izpelje najprej demokratično in nato socialistično revolucijo.

Politika do ruskega carizma, ki sta jo Marx in Engels zasnovala v revolucionarnem obdobju 1848/49, se ni menjala desetletja. Medtem ko je bila v revolucionarnih letih 1848/49 Marxova anticaristična politika zasnovana na tradicijah boja evropskega liberalnega in demokratičnega gibanja proti sveti aliansi, so nanju, po emigraciji v Anglijo, vplivale nove okoliščine, ki so dale njuni »rusofobiji« posebno podobo.⁴

³ Štirideseta leta 19. stoletja so obdobje, ki je bilo za Marxa in Engelsa sodobnost. Dogajanja nista ocenjevala retrogradno, temveč sta bila politično aktivno angažirana očitvidca. Njune ocene ruske zgodovine nosijo včasih pečat pragmatizma in so pisane z vidikov trenutne politične revolucionarne strategije, vendar predstavljajo strnjeno celoto, povezano z njuno politiko, nadami, uspehi in porazi.

⁴ Britovšek M., Zgodovinski oris stališč Marxa in Engelsa do slovanskih narodov. Zbornik: Aktualnost misli Hegla, Marxa, Engelsa in Lenina v družbenem življenju in znanosti XX. stoletja. Ljubljana, 1971, strani 266—268; Marks i Engels u revoluciji 1848—1849. godine i njihovi taktički stavovi. Prilozi za istoriju socializma I, Beograd 1964, strani 11—67.

Iz diplomatske korespondence je razvidno, da sta car Nikolaj I. in njegova vlada videla v dogodkih leta 1848 neposredno nevarnost za absolutistični sistem. Odpor proti njemu je bil v sami Rusiji še šibak. Revolucija je vsekakor imela svoje odmeve med neplemiško inteligenco, ki se je povezovala v ilegalne krožke in med podložnimi kmeti v nekaterih gubernijah. Posebno velik je bil odmev revolucije 1848 v tistih predelih Poljske, ki so bili vključeni v carski imperij. Iz poročila carskega namestnika za Poljsko Peskareviča⁵ razberemo, da so v letih 1847—1848 odkrili štiri zarote, od katerih naj bi na dve vplival komunizem z zahoda.⁶

Carju je bilo povsem jasno, da sleherno revolucionarno gibanje, v kateremkoli delu Poljske, pomeni nevarnost, da se bo revolucija razširila na ruski del Poljske in povzročila vstajo »v lastnem domu«. Takole je pisal Paskeviču: »To kar nameravajo naši Poljaki, je treba zatreti že v kali.«⁷

Strah pred revolucionarnim gibanjem je carski vladi narekoval represivne ukrepe, s katerimi je hotela po izjavah Nikolaja zatreti vsak revolucionarni poskus.⁸ Nikolajevska vlada ni posvečala nič manjšo pozornost, kot dogajanju doma, revolucionarnim dogodkom na zahodu. Glede vprašanja o nujnem vojaškem posredovanju, če bi Nemčija postala revolucionarno prizorišče, so se odločili že v januarju leta 1848. Nikolaj je v svojem zapisu o političnem položaju v Evropi, ki ga je napisal januarja leta 1848, to je nekaj tednov pred začetkom februarske revolucije v Franciji, opozoril na nevarnost revolucionarnega gibanja v Italiji, na državljansko vojno v Švici in na težnje po združitvi Nemčije. V tej zvezi se je odločil tudi o stališčih Rusije glede teh vprašanj. Po njegovem mnenju mora Rusija vztrajati v obrambnem položaju. Vzdržati se mora vojaške intervencije, dokler ne bo revolucije ogrozila Nemčije. Rusija mora razviti svojo aktivnost šele, ko bo države nemške zveze zajela »anarhija«. »Tedaj mora Rusija pogumno nastopiti proti zlu, ki bi nas lahko ogrozilo,« je pisal Nikolaj, »in pod svojo zastavo mora združiti vse, ki bodo ostali zvesti redu. Ta vloga pripada Rusiji. Sprejemam jo in z božjo pomočjo stopam nevarnostim nasproti, opirajoč se na pravičnost in na zaupanje v boga.«⁹

V svojem tajnem zapisu se je car Nikolaj že v uvodnih stavkih zgražal nad uzurpacijo prestola, ki ga je po julijski revoluciji v Franciji leta 1830 zasedel Louis Philippe. ». . . Sami smo porušili sveto načelo, ko smo s priznanjem uzakonili uzurpacijo, spodkopali osnovo družbenega reda — zakonito prestolona-

⁵ Paskevič J. F., knez Varšavski, grof Erivanski, carski namestnik na Poljskem. Naslov grofa Erivanskega si je pridobil kot zmagovit poveljnik v rusko-perzijski vojni v letih 1826—1829, naslov kneza Varšavskega in položaj carskega namestnika na Poljskem je dobil, ker je uspešno zadušil vstajo na Poljskem leta 1831. V letu 1849 je bil poveljnik ruske armade, ki je zadušila revolucijo na Madžarskem.

⁶ Sbornik Russkogo istoričeskogo obščestva, zv. 98, stran 614.

⁷ Šerbatov, General-feldmaršal knjaz Paskevič, zvezek VI, stran 201.

⁸ Ibidem, stran 206.

⁹ Zapis o političnem položaju v Evropi je napisal Nikolaj I. lastnoročno v francoskem jeziku. Shranil ga je v ovojnico in jo zapečatil z žigom. Na kuverti je bil zapis: »Affaire Prussienne«. Rokopis ni datiran. Iz zapiskov je mogoče sklepati, da so bili napisani nekaj tednov pred februarsko revolucijo. Dokumente je pripravil za tisk v ruščini znanstveni sodelavec Arhiva ministrstva za zunanje zadeve E. Morovskoj. Glej Zapiska Nikolaja I. o položenu del v Evrope (dalje navajam: Zapiska Nikolaja I.), strani 160—164.

sledništvo.«¹⁰ Prav tako je kritiziral revolucionarno gibanje v Belgiji in razglasitev neodvisnosti Belgije: »To je bilo nesramno in obžalovanja vredno dejanje,« je zapisalo njegovo carsko veličanstvo.¹¹

Poljska je po pisanju carja skušala posnemati ta primer. Z božjim privolenjem pa je Rusija to preprečila in Poljska je ta poskus plačala z izgubo svoje samostojnosti.¹²

Car se je pritoževal nad zavezništvom Avstrije in Prusije, ker sta pomagali poljskim revolucionarjem. »Prusija in Avstrija sta dali zatočišče našim upornim poljskim armadam in sta zavrnila, da bi izročili nizkotneže, ki so onečastili sebe, ko so izdali svojega gospodarja in dvignili orožje proti njemu.¹³ Ta nečastni postopek nam dovoljuje soditi o stopnji prijateljstva, ki odslej vlada med nami, krivci pa so dobili plačilo. Vzhodna Prusija in Madžarska, okuženi zaradi dolgotrajnega bivanja teh malopridnežev, bosta čutili njihove zlonamerne ideje, zlasti Prusija bo zaradi tega še dolgo trpela.«¹⁴ Opozoril je, da vlada odtlej med carsko Rusijo na eni ter Prusijo in Avstrijo na drugi strani nezaupanje, načela svete alianse pa so tem državam »prenehala biti istovetna«. Obžaloval je, da se je »zločinski vpliv« poljskih emigrantov v Prusiji razširil na vso Nemčijo in kritiziral dejavnost univerz, ki »že leta razkrajajo mlade generacije.«¹⁵ »Odtlej so začele dobivati te zlonamerne ideje, ki so bile dotlej prikrite, prevladujoč vpliv, tisk pa neobzrdano in nekaznovano dopolnjuje to delo.«

Car je ostro nastopil tudi proti Angliji. Njena reformna prizadevanja je takole ocenil: »Prav v tem času je ubrala Anglija, ki jo upravlja neprevidne roke, samomorilsko pot. Izvaja reforme, ki rušijo njeno staro, v stoletjih preskušeno organizacijo in povsod vnašajo tak nered, da stara Anglija izginja. Na njeno mesto stopa Anglija, ki od svoje nekdanje organizacije ni ohranila ničesar, razen napak. Anglija pogumno javno izpoveduje, da je splošno priznana zaščitnica vsega, kar pomeni anarhijo, revolucijo in razdejanje.«¹⁶

O Louisu Philippu je car govoril z zaničevanjem in na njegovo pomoč sploh ni računal. »Potrudili se bomo, da bomo opravili brez njega,« je zapisal. Zelo zaskrbljen je bil car zaradi revolucionarnih gibanj v Italiji. »Zadnji dogodki v Italiji,« je pisal »še niso končani. Lahko predvidimo tudi konec na osnovi slabosti, ki jih kažejo vsi monarhi. Dogodki, ki smo jih že davno predvideli,

¹⁰ Zapiska Nikolaja I., stran 163.

¹¹ V letu 1830 se je v Belgiji začelo revolucionarno gibanje, ki se je zaključilo z razglasitvijo neodvisnosti Belgije.

¹² Poljska vstaja je bila l. 1830 v krvi zadušena, Poljska pa je izgubila 'ustavo', ki jo je dobila od ruskega carja Aleksandra I.

¹³ Zapiska Nikolaja I., stran 161. Po neuspeli vstaji leta 1830 so poljski revolucionarji z začasno vlado pobegnili v Prusijo in Avstrijo. Ruska vlada je od Prusije in Avstrije večkrat zahtevala vrnitev poljskih emigrantov, toda obe vladi sta se bali javnega mnenja, ki je bilo na strani Poljakov, in zahtev nista izpolnili.

¹⁴ Zapiska Nikolaja I., stran 161.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Zunanjo politiko Anglije je tedaj vodil Palmerstone, ki so ga vlade svete alianse imenovale »lord-hujskač«. Vodil je politiko ohranitve in utrditve hegemonije Anglije v Evropi. Anglija je navidez zagovarjala osebno svobodo in nacionalno neodvisnost držav, kar je bilo v nasprotju z načeli svete alianse, ki si je prizadevala, da ohrani status quo, ki ga je uveljavil dunajski kongres. Reforme v Angliji so bile povezane z zmago industrijske revolucije in z reformo volilnega sistema, ki je zagotovil industrijski buržoaziji mesta v parlamentu.

so rezultat nesramne ravnodušnosti, ki presega vse meje...« Avstriji pa je očital premajhno zanimanje za ta dogajanja.

Švicarsko vprašanje je car označil kot »nega izmed škandalov, značilnih za naš žalostni čas«. Kako se bo švicarska državljanska vojna končala, dobro ali slabo, po mnenju carja, še ni mogoče predvideti. »Očitno pa je dejstvo, da Nemčija ni ravnala tako, kot bi morala.«¹⁷

Glede združitve Nemčije je car Nikolaj menil, da so to prazne besede, ki nimajo podlage. Prusija in Avstrija se kažeta v povsem novi luči. »V Prusiji vlada red, zasnovan na fantaziji kralja, ki je razglasil ustavo, zatrjuje pa, da ta ne obstaja,¹⁸ Avstrija pa nima vladarja; vodi jo triumvirat, ki skuša igrati vlogo vladarja. Takšni so naši zavezniki.«¹⁹ Car je nadaljeval: »Kako moramo v takšnih okoliščinah ravnati mi? Da bi odgovoril na to vprašanje, si moramo biti najprej na jasnem, da Rusija zavzema dvoje različnih pozicij: prvič kot zaveznica, kot članica v verigi evropskih držav, njeno drugo, odgovorno pozicijo pa določajo njeni neposredni interesi. Ni dvoma, da mora Rusija, ki je pogodbeno vezana z drugimi državami, s katerimi je skupaj odgovorna za splošni red v Evropi, izpolniti svoje naloge, če je to nujno. Sedaj lahko govorimo o nalogah glede rešitve švicarskega vprašanja in o nadaljnji usodi Italije. Naše stališče glede švicarskega vprašanja je povsem jasno. Rusija se ne bo neposredno vmešavala v švicarsko vprašanje, pridružuje pa se kolektivni poslanici, ki so jo švicarskemu parlamentu izročile Avstrija, Prusija in Francija...«²⁰

Dunajski kongres je okrepil vpliv reakcionarnih elementov v Švici, ki je bila tedaj še pretežno agrarna dežela, v industriji pa je prevladovala ročna proizvodnja. Ustava iz leta 1789 in Napoleonova vlada sta zelo malo vplivali na gospodarsko življenje dežele. Pod vplivom revolucije leta 1830 je prišlo tudi v Švici do liberalno-demokratskega gibanja. Uporniki so zahtevali revizijo ustave in zvezne pogodbe. Sedem kantonov je podpisalo leta 1832 konkordat o skupnem boju za revizijo zvezne pogodbe. Združeni mali kantoni z Baslom in Neuchâtelom na čelu so osnovali Sarnensko ligo, ki si je prizadevala ohraniti zvezno pogodbo. Predlog sedmih kantonov so zavrnil. V štiridesetih letih se je nadaljeval oster boj med klerikalci in radikali. Klerikalci so osnovali »Sonderbund« sedmih katoliških kantonov. Na čelu te organizacije so bili mestni patriciat in katoliška duhovščina, ki je razpolagala z veliko zemljiško posestjo. Nasprotno stranko je vodil demokratični del buržoazije, uživala pa je tudi podporo kmečkih množic. Radikali so zahtevali izgon jezuitov in razpust Sonderbunda. Skupščina je Sonderbund razpustila in kantonom predlagala, naj izženejo jezuite, nakar je Sonderbund odpoklical svoje poslance iz skup-

¹⁷ Zapiska Nikolaja I., stran 162.

¹⁸ Pruski kralj Friderik Viljem je dne 3. februarja 1847 izdal manifest, v katerem je obljubil periodično sklicanje zasedanj združenega deželnega zbora s pravico, da predlaga peticije v splošnih državnih zadevah. V govoru, ki ga je imel na otvoritvenem zasedanju združenega deželnega zbora je izjavil, da ga nobena sila na svetu ne more prisiliti, da ne bi dal ustave. Nikolaj je očitno mislil na ta pasus v kraljevem govoru.

¹⁹ Avstrijski cesar Ferdinand je bolehal zaradi epileptičnih napadov. Zato so leta 1839 ustanovili državno konferenco kot nekako regentstvo, ki so ga sestavljali stalni člani: nadvojvodi Karel in Ludvik, Metternich in grof Kolowrath.

²⁰ Zapiska Nikolaja I., stran 162.

ščine. To je bil signal za začetek vojaških operacij. Vojska parlamenta je bila uspešnejša. Zavzela je Freiburg in Luzern. Februarska revolucija v Franciji je preprečila sveti aliansi vojaško intervencijo v Švici. Engels je pozdravil boj radikalov s klerikalci kot izredno pomemben za zmago demokracije. »Nujno je, nadvse potrebno je uničiti to zadnje pribežališče germanizma, barbarstva, licemerstva... zvestobe do groba vsakemu, ki več plača... Čim energičneje bodo nastopili radikali, čim bolj temeljito bo skupščina, ki sedaj zaseda, zamajala to staro popovsko gnezdo..., tem jasneje bodo dokazali, da razumejo svoj položaj.«

Italijansko vprašanje je bilo na večer pred revolucijo leta 1848 zaradi nejasnosti položaja bolj zapleteno. Car je bil mnenja, da je prezgodaj napovedovati izid, zdelo pa se mu je potrebno povedati, kaj je za Rusijo sprejemljivo in kaj ne.

V katerem primeru bi Rusija vojaško posredovala, je car takole zapisal: »Če bo prišlo med Avstrijo in Piemontom do vojne, nimamo tam kaj početi vse dotlej, dokler revolucionarna Francija ne bo napadla Avstrije, kar pa je malo verjetno; to bi namreč privedlo do splošne vojne.²¹ Nikdar ne bom pristal na to, da pošljem svojo vojsko v tako oddaljeno deželo.

Toda možno je, da v Nemčiji nenadoma vzplamti revolucionarno razpoloženje, spodbujeno s tem, kar je bilo doseženo v Švici in s tem, kar bo doseženo v Italiji. To razpoloženje bo zajelo zaradi premalo trdnih, slabotnih ali nesposobnih vladarjev eno državo za drugo. Zelo se bojim, da bo spodkopan v tem primeru mir v Nemčiji. Ako pa se bo tam začel boj, tedaj se lahko zgodi, da bo ta boj koristil revolucionarjem.«²²

V tem trenutku bi Rusija, po pisanju carja Nikolaja, izpolnila vlogo žandarja v Evropi in v imenu boga vojaško posredovala. Dodal pa je še: »Za sedaj pa zahtevajo naši interesi, da ostanemo mirni opazovalci, pripravljeni na vse.«²³ Nikolajevska vlada je bila v popolni bojni pripravljenosti v pričakovanju bodoče revolucije.

V januarju leta 1848 se je Rusija razglasila za zaveznico Metternicha. To zvezo naj bi utrdilo rusko posojilo, za katero bi morala Avstrija dati Rusiji ekonomska jamstva in se zavezati, da bo ostala absolutistična država.

Avstrijski kancler knez Metternich je dne 20. januarja 1848 pisal Nesselrodeju, ruskemu ministru za zunanje zadeve, poborniku za zблиžanje Rusije z Avstrijo in oboževalcu Metternicha takole:²⁴ »... Niti Vašemu carskemu veličanstvu niti Vam ni treba posebej prikazovati položaja, v katerem je naš družbeni organizem, toda prav o njem pišem. Ta položaj poznate prav tako dobro kot mi, če pa je med obema kabinetoma lahko razlika glede vtisov, tedaj je ta pogojena z geografskim položajem obeh imperijev. Avstrijo geografski položaj spreminja v obrambno predstražo držav, ki postajajo plen tega, kar je mogoče označiti kot moralno in materialno anarhijo.

²¹ Ob koncu leta 1847 je piemontski kralj izjavil, da bo kralj bodoče združene Italije le tisti monarh, ki bo napovedal boj za nacionalno združitev Italije. Dejal je, da se bo postavil na čelo armade, če bo začela Italija vojno za neodvisnost.

²² Zapiska Nikolaja I., stran 163.

²³ Ibidem, stran 164.

²⁴ Pis'mo avstrijskega kanclera gr. Metternicha ministru inostranih del gr. Nesselrode, 20. januarja 1848 g., stran 164—165.

Leto, v katero smo stopili, bo nujno zabeleženo z velikimi dogodki. Strune so preveč napete, da ne bi počile. Jug Evrope je zajela revolucija (op. p. Grčija), v Italiji bo prišlo nujno do krize, ki se ne bo zaustavila v srednji Evropi, angleška vlada pa bo v svojem sovraštvu do srednje Evrope na vse načine spletkarila.

Blagovolite, dragi grof, da navedem nekaj zapažanj o položaju na polotoku, katerega sem na kratko orisal v pismu, ki sem ga poslal g. grofu von Ljutcovu v Rim in katero Vam bo imel čast posredovati baron vod Lebceltern.²⁵ To kar tam govorim o sardinskem dvoru, postaja povsem očitno. Zelo jasno se kaže razlika med duhom italijanske revolucije na njeni trenutni stopnji in duhom nemira, ki se v tem stoletju pojavlja v Evropi.

Avstrijsko državo napadajo z vseh strani. Izzvati hočejo anarhijo in jo pognati s svojo propagando na pot liberalizma, to je na pot skrajnega radikalizma. Lažje bi prenesli gospodarsko vojno brez izgledov, kot vojno s prividi. Zavedati se morate, da stojimo že skoraj šestdeset let kot skala nasproti razburkanim valovom. Ne odstopamo, ker menimo, da je to naš dolg do nas samih in konservativne stranke. Toda, da bomo ta dolg lahko izpolnili, nam je potrebna moč.

S polnim zaupanjem se obračam na Vas, dragi grof, z nekim problemom, na katerega prosim, da mi odgovorite z enakim zaupanjem.

Ali lahko car da na razpolago svojemu zavezniku v ustreznih okoliščinah vsoto v kovanem denarju? Za to vsoto bi dali jamstvo 5 % menic, kar bi lahko ocenili kot zadovoljivo varščino in bi pristali na ne predolg rok vračanja. Metternich je svojo prošnjo utemeljil med drugim z vojaškimi razlogi. Takole je zapisal: »Prisiljeni smo, da se močno oborožimo, ker moramo biti pripravljeni na še večje zaostritve. Naša italijanska armada sedaj šteje osemdeset tisoč borcev, okrepljena bo s štiridesetimi tisoči ljudi iz rezerve.« Metternich je nameraval poslati v Peterburg zaupnega človeka, ki bi izvedel transakcijo brez vednosti avstrijskega poslanika. »Razen imperatorja, ministra za finance in mene nihče ne ve za ta načrt, niti za zaupnega uradnika, ki ga nameravam poslati k Vam...«

Kakšen udarec je pomenila februarska revolucija v Franciji za fevdalne vlade v Evropi, nam priča diplomatska korespondenca med članicami svete alianse. Ruska diplomacija se je začela pripravljati, da združi oborožene sile Nemčije in Rusije za enoten nastop proti provizorni vladi v Franciji. Nikolaj I. je pisal v tej zvezi pruskemu kralju Frideriku Viljemu o nujnosti mobilizacije kontrarevolucionarnih sil. Po mnenju Nikolaja je bila naloga pruskega kralja, da posreduje z vojsko, ki se nahaja na ozemlju nemške zveze, prav tako pa mora poklicati na pomoč tudi hannoverskega, württemberskega in druge kralje. Nikolaj je obljubil, da bo dal tudi sam na razpolago 300.000 vojakov za zadušitev vstaj.

²⁵ V pismu grofu Ljutcovu, avstrijskemu poslaniku v Rimu, ki ga je poslal Metternich dne 5. januarja 1848 Lebcelternu, sekretarju avstrijskega poslaništva v Peterburgu, je Metternich podal analizo revolucionarnega gibanja v Italiji. Obravnaval je položaj posameznih italijanskih držav in opozoril na brezupen položaj sardinskega kraljestva zaradi omahujoče politike kralja Karla Alberta.

3. Februarska revolucija v Franciji leta 1848 in ruski carizem

Februarsko revolucijo v Franciji je izzvala vrsta socialno-ekonomskih in političnih zapletov v razvoju Francije v tridesetih in štiridesetih letih XIX. stoletja. Julijska revolucija 1830 je pomenila poraz starega plemstva, ki si je prizadevalo, da bi si zagotovilo oblast v deželi in da bi uničilo rezultate buržoazno-demokratske revolucije v letih 1789—1794. Oblast je prišla v rokečasne vlade, ki so jo vodili predstavniki finančne buržoazije. Karl X. je bil prisiljen, da se je odrekel prestolu in zbežal v Anglijo. Zaradi šibkosti republikanske stranke in neorganiziranosti delavskega razreda, je uspelo veliki buržoaziji, da si je prisvojila vse plodove ljudskih zmag in vzela v roke oblast, ki je bila dotlej v rokah restavracijskega plemstva.

Ko je liberalni bankir Lafitte zmagoslavno spremljal svojega sorodnika nadvojvodo iz Orléansa Louisa Philippa k mestni hiši (Hôtele de Ville) je izjavil: »Odslej bodo vladali Franciji bankirji.« Louisa Philippa so razglasili 31. julija za namestnika, 7. avgusta pa za francoskega kralja. Novi kralj je 9. avgusta prisegel na ustavo, ki je bila v glavnem podobna ustavni listini iz leta 1814. Pravice doma poslancev so nekoliko razširili na račun kraljevih pravic. Imunitetni cenzus so zmanjšali od 300 na 200 frankov neposrednega davka, državni aparat so očistili plemičev-reakcionarjev, vzpostavili so nacionalno gardo, uvedli mestno in oblastno samoupravo, pravice duhovščine pa so omejili. Policijsko-birokratski aparat, ki ga je ustvaril Napoleon I, je ostal nedotaknjen.

Kljub aktivnosti proletariata v julijski revoluciji delavstvo v njej ni imelo samostojne, še manj pa vodilne vloge. 10. avgusta 1830 je sicer izjavil minister Dupin: »Če bo kaka dinastija prišla na oblast po zaslugi heroizma delavcev, tedaj bo morala tudi nekaj storiti za blagostanje teh herojskih delavcev.« Štirinajst dni kasneje pa je že sporočil sienski prefekt delavski delegaciji, da so nezakonite kakršnekoli poslanice z zahtevo po zvišanju mezd in skrajšanju delovnega časa, češ da niso v skladu s principom svobode in obrtniške dejavnosti. V veljavi so ostali strogi zakoni proti delavskemu gibanju. Z visokim imunitetnim cenzusom so izključili vpliv male buržoazije in delavstva na zakonodajo. S prepovedjo sindikatov in delavskih političnih organizacij je vlada prepovedala vsako organiziranje delavcev, z zatiranjem tiska pa je onemogočila vsako kritiko svojega režima.

Ljudske množice, ki so se borile na barikadah v julijski revoluciji, zaradi svoje neorganiziranosti niso mogle izvojevati republike in političnih svobodščin za delavce. Kljub temu je imela julijska revolucija napreden značaj. Za vselej je zatrla poskuse reakcionarnega plemstva in duhovščine, da bi v Franciji obnovili fevdalno-absolutistični red. Strmoglavila je dinastijo, ki se je vsiljena vrnila na francoski prestol na bajonetih tujih intervencionistov. Tako je zadala težak udarec reakcionarnim pogodbam iz leta 1815 in celotnemu sistemu svete alianse.

Julijski dogodki v Franciji so dali močno spodbudo revolucionarnemu gibanju in liberalnim reformam v vrsti evropskih dežel. Avgusta 1830 je prišlo do revolucije v Belgiji, kar je vodilo do njene odcepitve od Nizozemske in do osnovanja samostojne belgijske kraljevine. V septembru 1830 so izbruhnile vstaje na Saškem, v Braunschweigu, Hessenu in na Bavarskem. Proti koncu novembra istega leta se je začela vstaja v ruskem delu Poljske, v naslednjem

letu pa je prišlo do vstaj tudi v Parmi, Modeni in Romanji. Okrepil se je tudi boj za parlamentarno reformo v Angliji in za demokratizacijo švicarske ustave.

Revolucionarno gibanje, ki je zajelo po julijski revoluciji Evropo, je preprečilo načrte svete alianse in ruskega cesarja Nikolaja, da bodo z vojsko posredovali v Franciji. Ruski car pa nove francoske vlade ni hotel takoj priznati.

Po julijski revoluciji je zavladala v Franciji finančna buržoazija in si podredila interese drugih kapitalistov. Sklenila je zvezo s kralji železnic in večji del železniških prog prevzela v svojo posest. Veliki bankirji so se povezovali s posameznimi panogami železarske in rudarske industrije, kar je omogočil nagel razvoj delniških družb. Balzac je duhovito zapisal: »Dežela je že tako daleč, da vidi v vsaki stvari le njeno denarno vrednost.« Stendhal pa je pripomnil: »Če listamo po kraljevskem almanahu iz leta 1829, vidimo, da je imelo plemstvo v rokah vse pozicije, sedaj, to je leta 1837, pa plemstvo životari na deželi. Potem ko so se veliki finančniki Laffitte, Perier in Rothschild že poprej povezali s plemstvom v pravem smislu besede, sedaj obvladujejo državo.« Francoski pesnik Desiré Nisard pa je ugotovil, da se suče vsa francoska poezija okrog parnikov in železniških tračnic, francoski gospodarski zgodovinar See pa je zapisal: »Po letu 1830 so postale satire na račun borze redkejše, ker so finančniki prišli na vodilne položaje.« Žalitev predstavnikov finančne buržoazije so sedaj ocenjevali kot za prav tako velik zločin kot žalitev njegovega veličanstva. Najbolj preganjen razčlenitev družbenorazredne situacije pa je podal Marx, ko je zapisal: »Za časa Ludvika Filipa ni vladala francoska buržoazija, temveč samo *ena* njenih *frakcij*: bankirji, borzni kralji, železniški kralji, lastniki premogovnikov, železnih rudnikov in gozdov ter del zemljiških posestnikov, ki so bili z njimi tesno povezani, tj. vladala je tako imenovana finančna aristokracija. Ta je sedela na prestolu, ta je diktirala v zbornicah zakone, ta je delila državne službe od ministerstev do trafik.«²⁶

Borza je postala središče gospodarskega življenja. Po Bonnetu je znašala vrednost vrednostnih papirjev leta 1830 4,8 milijard frankov, leta 1847 pa že 8 milijard frankov. Medtem ko so finančniki z različnimi gospodarskimi panogami tesno sodelovali z drugimi kapitalisti, so se zaostrovali njihovi odnosi z industrijskimi kapitalisti, zlasti še z industrijci v tekstilni industriji, ki je bila najmočnejša industrija. Marx je opozicijo industrijske buržoazije takole ocenil: »Prava *industrijska buržoazija* je bila del uradne opozicije, tj. bila je v zbornicah zastopana le kot manjšina. Njena opozicija je postajala tem odločnejša, čim očitneje se je krepila samovlada finančne aristokracije in čimbolj si je sama domišljala, da je njeno gospostvo nad delavskim razredom zagotovljeno, odkar so bile v krvi zadušene vstaje v letih 1832, 1834 in 1839.«²⁷

Industrijski razvoj Francije je v letih 1830 zelo napredoval, industrijska revolucija pa se je bližala koncu. Finančni kapital je rasel neprimerno hitreje kot industrijski kapital. Bančni in borzni posli so cveteli, medtem ko tovarnarji s svojim položajem niso bili zadovoljni. Francoski industrijci so se pritoževali, da so jim s carinami zaprli zunanja tržišča. Zahtevali so od vlade, naj vodi ekspanzivnejšo zunanjo politiko in odpre nova tržišča. Pariške velike banke pa niso hotele, da bi jih nezadovoljnost tovarnarjev potegnila v pusto-lovsko politiko, saj so s špekulacijami in vrednostnimi papirji veliko zaslu-

²⁶ Marx K.—Engels F., Izbrana dela I, Ljubljana 1950, stran 158.

žili. Neenakomeren tempo rasti francoskega bančnega kapitala v primerjavi z industrijskim je vodil do politične cepitve industrijske in bančne buržoazije.

Kmalu po julijski revoluciji je postalo očitno, da Louis Philippe ne misli zastopati interesov francoskega industrijskega meščanstva, čeprav se je na videz kazal kot človek, ki so mu pri srcu interesi celotnega francoskega meščanstva. V resnici so bili zanj pomembni le njegovi dinastični interesi. Predvsem je hotel utrditi svoj na novo pridobljeni prestol zase in za svojo družino. Jamstvo za to pa je videl v ohranitvi miru. Njegova zunanja politika je bila zato še opreznjša od tiste, ki so jo vodili Burboni. Nacionalni vzpon, ki ga je pričakovalo francosko meščanstvo, je postal iluzija. Francoska zunanja politika je doživljala v letih od 1830 do 1848 poraz za porazom. Kralj je hotel mir, ker se je bal, da mu bo prinesla vojna poraz in revolucijo. Zato je bil prisiljen voditi pasivno zunanjo politiko, v notranji politiki pa je hotel obdržati vajeti v svojih rokah. Parlamentu in strankam ni hotel pustiti svobodnih rok, ker se je bal, da ga bodo častihlepni politiki zapletli v kake pustolovščine. Louis Philippe si ni želel vlade po angleškem vzorcu, temveč je hotel takšno parlamentarno večino in takšne ministre, na katere bi se lahko osebno zanesel. Prizadeval si je, da bi vsaj navidez očuval liberalno ustavno življenje, v katerem bi si pridobili kralj in bankirji zakonito večino v parlamentu. Volilno pravico so imeli samo tisti volivci, ki so plačevali visoko davčno naklado. Od 35 milijonov prebivalcev Francije jih je imelo samo 200.000 volilno pravico. Toda tudi to število se je zdelo Louisu Philleppu in njegovim privržencem previsoko. Potreben je bil sistem rafiniranega podkupovanja in prevar, da so si pridobili večino, kakršna je odgovarjala principom Louisa Philippa. Ministrski predsednik, ki je vodil kralju zvesto tako imenovano stranko desnega centra, je bil Guizot. Naslanjal se je na velike finančnike in bil odločen nasprotnik liberalnih reform. Mala in srednja buržoazija je zaman zahtevala od vlade volilno in parlamentarno reformo ter znižanje premoženjskega cenzusa za volivce. Guizot je na vse te zahteve odgovarjal negativno. »Obogatite, pa boste postali volivci!« Opozicija je nadaljevala agitacijo za volilno in parlamentarno reformo. To agitacijo so dopolnjevali z bojem za spremembo carinske politike, ki je izzivala veliko nezadovoljstvo industrijske buržoazije. V zadnjih letih julijske monarhije je razpadla liberalnoburžoazna opozicija na več strank. Najbolj usmerjen del te opozicije je predstavljal levi center, ki je zastopal interese velike industrijske buržoazije in zahteval aktivnejšo zunanjo politiko. Na čelu levega centra je bil Thier, sijajen žurnalist in zgodovinar. Levo od te skupine je bila tako imenovana dinastična opozicija, ki je zahtevala reforme, razširitev volilne pravice in od-

²⁷ Ibidem, stran 158. — Po julijski revoluciji 1830 so se v Franciji vrstile stavke in upori. 10. novembra 1830 je prišlo v Roubaixu do spopadov med stavkajočimi delavci in oblastjo. Policija in nacionalna garda sta mesto zasedli. Leta 1830 je prišlo do prvega delavskega upora v tovarnah svile v Lyonu. 21. novembra 1831 so delavci začeli s stavko, čez dva dni je bilo mesto v rokah stavkajočih. Šele po težkih bojih, ki so trajali deset dni, so upor v krvi zadušili. In spet so se vrstile stavke. Borili so se steklarski delavci iz Rive de Giera, mizarji iz Pariza, tkalci iz Rouena, delavci iz tovarn porcelana v Limogèsu, krojači iz Toursa itd. Februarja leta 1834 so se spet dvignili delavci v svilarskih tovarnah v Lyonu. Trideset tisoč delavcev se je dvignilo zaradi nizkih mezd. Pogajanja s podjetniki za dvig mezd niso uspela. Boje so obnovili. Upor izmozganih herojev lyonskih svilarskih tovarn je trajal štiri dni. General vladnih čet je odredil, da je treba upornike usmrtiti. Pobili so tri tisoč upornikov.

pravo korupcije v administrativnem aparatu. Na čelu te skupine, ki je zastopala interese srednje in deloma tudi velike buržoazije, je bil liberalni advokat Odilon Barrot. Republikanska stranka se je delila na dve krili. Tribarvni republikanci so se grupirali okoli časopisa *National*, levo krilo republikanske stranke pa se je zbralo okoli lista *Reforme*. Vodja malomeščanskega krila republikancev je bil advokat Ledru-Rollin. Stranki reforme so bili blizu tudi mnogi socialisti in tudi Louis Blanc.

Odkar je leta 1840 prišel v Franciji na čelo ministrstva za zunanje zadeve Guizot, je postajala politika julijske monarhije vse bolj reakcionarna. Guizotova vlada je zatirala vsa liberalno-demokratska gibanja.

V letih 1847 in 1848 so se združile vse smeri opozicije pod geslom boja za volilno reformo. Zasedanje zakonodajne skupščine leta 1847 je spet dokazalo, da vlada in parlamentarna večina finančnih aristokratov, ki so podpirali vlado, ne želijo nikakih reform. 26. marca 1847 so zavrnili predlog o razširitvi števila volilnih upravičencev.

Reakcionarna politika vlade je izzvala splošno nezadovoljstvo, ker so hkrati prišle na dan številne afeze, v katere so bili zapleteni mnogi ministri, poslanci in visoki uradniki.

Liberalna opozicija, ki je pretrpela poraz v obeh domovih, v katerih je vladna večina podprla Guizota, se je odločila, da bo prenesla boj izven parlamenta in da bo začela v deželi množično kampanjo za volilno reformo. Zborovanja z zahtevami po volilni reformi so zajela vso Francijo. V začetku leta 1848 se je zaostрила agitacija tudi v Parizu. Louis Philippe in Guizot se nista zavedala nevarnosti in sta zavrnila vse zahteve, da bi popravili volilni zakon. Organiziranje kampanje za volilno reformo je prevzela dinastična opozicija pod geslom: Reforma je potrebna, da bi preprečili revolucijo! Opozicionalna buržoazija je organizirala po vsej Franciji bankete, na katerih je agitirala za volilno reformo. Politično napetost je še bolj okrepila ekonomska kriza, ki se je začela v Angliji, kmalu pa je zajela tudi kontinent in dobila splošno evropski značaj. Marx je opozoril, da je imela industrijska kriza v Parizu še neko posledico: usmerila je namreč na notranji trg množico tovarnarjev in veletrgovcev, ki v takratnih okoliščinah niso mogli več trgovati na zunanjih tržiščih. Ustanovili so velike trgovske magacine, ki so s svojo konkurenco množično ugonabljali trgovce in branjevce. Od tod nešteti bankroti v vrstah te pariške buržoazije, odtod njen revolucionarni nastop v februarju 1848.²⁸

Vzporedno z rastočo revolucionarno krizo se je vse bolj poglobljala tudi »kriza vrhov«. 28. decembra 1847 je začela zasedanje zakonodajna skupščina. Louis Philippe je v svojem prestolnem govoru kritiziral banketno kampanjo, češ da razvneva sovražne in slepe strasti. Kraljev govor je postal predmet ostre diskusije. Strah pred revolucijo je povsem paraliziral liberalno buržoazijo. Njena šibkost se je zlasti pokazala, ko je vlada prepovedala napovedani banket v XII. pariškem okraju, ki so ga nameravali sklicati 19. januarja. Opozicija je nato preložila prepovedani banket na 22. februar, ko so hkrati napovedali protestno demonstracijo proti zatiranju svobode. Liberalna opozicija v tem boju ni pokazala borbene odločnosti. Revolucionarna smelost in pogum sta prišla šele iz vrst ljudskih množic. Uspehi revolucionarno-demokratskih gibanj

²⁸ Marx K., *Razredni boji v Franciji*. Marx-Engels, Izbrana dela I, Ljubljana 1950, stran 163—164.

v sosednih deželah so pospešili izbruh revolucije v Franciji. Marx je v tej zvezi takole zapisal: »Zmaga švicarskih liberalcev je dvignila samozavest buržoazne opozicije v Franciji, krvava ljudska vstaja v Palermu je delovala kot električna iskra na paralizirano ljudsko množico ter prebudila njene velike revolucionarne spomine in strasti.«

22. februarja 1848, na dan napovedane demonstracije v obrambo volilne in parlamentarne reforme, so se začela na pariških ulicah zborovanja, prišlo je do spopadov s policijo in začeli so postavljati barikade. Gibanje se je razvijalo pod geslom: »Živela reforma! Dol Guizot!«. 23. februarja je gibanje dobilo še večjo udarnost. Postalo je očitno, da nacionalna garda, ki so jo sestavljali ljudje iz buržoaznih in maloburžoaznih slojev, množično sodeluje v boju za volilno reformo in strmogavljenje vlade. Te okoliščine so prisilile kralja, da je odpustil Guizota in poveril mandat za sestavo vlade grofu Molésu, ki je užival podporo liberalcev.

Vest o padcu Guizota, ki je posebej osem let najbolj reakcionarne vladavine julijske monarhije, je izzvala veliko navdušenje v Parizu. Vstaja se je še bolj razmahnila.

Prestrašeni Molése je odklonil sestavo vlade. Kralj je nato poveril mandat Thieru. Toda dogodki so se razvijali tako hitro, da tudi Thier ni utegnil sestaviti vlade. Še pred jutrom 24. februarja je ljudstvo zavzelo vse kasarne in strateške točke v Parizu.

Februarska revolucija je zmagala. Gibanje, ki se je začelo z geslom boja za volilno reformo, je preraslo v boj za republiko. Nosilci vstaje so bili predvsem delavci in študentje. Odločilno je bilo ravnanje nacionalne garde. Ta formacija je bila pod Louisom Philippom organizirana kot meščanska milica po vzoru iz leta 1789; njen cilj je bila obramba miru in reda. Sklicali so jo ob manifestacijah, paradah in nemirih. Predstavljala je tipično formacijo meščanskega srednjega stanu. Zaradi pasivnosti nacionalne garde je bila armada brez moči. Ko je Guizot sklical pod orožje pariške nacionalne gardiste, se jih večina ni odzvala in so ostali doma. Mnogi nacionalni gardisti, ki so se sicer odzvali pozivu pa niso hoteli streljati na revolucionarje, temveč so z njimi simpatizirali in vzklikali: »Naj živi reforma, dol z ministrom Guizotom!«. Ravnanje nacionalne garde je vplivalo razkrojevalno na regularno armado. Vojniki so kazali malo pripravljenosti, da bi žrtvovali svoja življenja za interese katerekoli veje Burbonov in so nudili le nezaten odpor.

Kraljestvo Louisa Philippa se je razsulo v štiriindvajsetih urah in Guizotova vlada je izginila s političnega prizorišča. Republika je zmagala. Po razsulu monarhije je bila ustanovljena začasna vlada, ki jo je sestavljalo sedem članov in štirje sekretarji. Marx je to vlado takole označil: »Začasna vlada, ki je vzniknila na februarskih barikadah, je bila po svojem sestavu nujno odraz različnih strank, ki so si delile zmago. Ta vlada ni mogla biti nič drugega kakor kompromis med različnimi razredi, ki so združeni strmoglavili julijski prestol, a so bili po svojih interesih drug drugemu nasprotni. Veliko večino v tej vladi so imeli predstavniki buržoazije.«

Naloga provizorne vlade je bila, da zaščiti republiko pred nevarnostjo monarhistične protirevolucije in da čimprej razpiše na osnovi enake volilne pravice volitve v nacionalno skupščino, ki naj bi dala Franciji novo republikansko ustavo. V provizorni vladi so sedeli vodilni politiki obeh strank: La-

martine, Marrast, Garnier Pagès, Ledru-Rollin in Louis Blanc. Želeli so, da bi bile v vladi zastopane tudi ilegalne pariške republikanske organizacije. Tako je prišel v meščansko vlado prvič v zgodovini tudi kovinarski delavec Albert, ki je igral v ilegalnem gibanju pomembno vlogo.

Revolucionarni val, ki je zajel Francijo, je hitro dosegel Avstrijo, Prusijo in Italijo. Uradna Rusija v podobi mračne osebe Nikolaja I. je budno prisluhnila revolucionarnemu razpoloženju množic v Evropi.

Dunajčani so dobili informacijo o francoski revoluciji, o begu Louisa Philippea in o proklamaciji republike v Franciji iz časopisa Augsburger Zeitung.²⁹ Uradno glasilo Wiener Zeitung pa je objavilo kratko vest o tem šele 29. februarja.³⁰ 1. marca so obširneje poročali o dogodkih v Franciji, o odstopu Guizota ter imenovanju Molésa za mandatarja nove vlade. Naslednji so natisnili vest, da so v Parizu razglasili republiko in ustanovili provizorno vlado.³¹

Svetnik ruskega poslaništva na Dunaju Fonton je poslal ruskemu ministru za zunanje zadeve Nessel'rodeju dne 3. marca (20. februarja) 1848 tajno depešo, v kateri je izrazil domnevo, da bo Avstrija prva država, na katero bo usmerila svoj napad revolucionarna Francija. »Avstrija se pripravlja na to in pričakuje, da ji bodo zavezniki pomagali ohraniti stari red. Metternich namerava organizirati na Dunaju srečanje vojaških predstavnikov Prusije in Rusije, da bi se odločili o ukrepih za boj proti revoluciji.«

O tem, kako je februarska revolucija vplivala na avstrijsko vlado, je Fonton zapisal: »Ko sem dobil poročilo o odstopu Louisa Philippa, sem pohitel h knezu kanclerju. Našel sem ga v razgovoru z ministrom policije. Torej moj dragi — mi je dejala njegova prevzišenost — Vse je končano.« Fonton ga je potolažil z upanjem, da bo odstop Louisa Philippa ugodno vplivala na Anglijo, da bo spremenila svoje sovražno stališče do Avstrije. »Ne delim Vašega upanja, toda daj bog, da bi se uresničilo«, je odgovoril knez Metternich, ki je sugeriral Fontonu, naj posreduje ruski vladi njegovo željo, da objavi deklaracijo, v kateri bi se zavezala, da bo pomagala Avstriji. »To bi se zgodilo, če bi nam car odobril kredite, za katere smo prosili. Za sedaj predstavljajo dogodki v Parizu še uganko. Videli bomo, kako se bodo naprej razvijali. Nikakega dvoma ni, da obstaja povezava z razsežno zaroto radikalov, katerih priznana opora je Palmerston.« Knez je podal nato še kratek zgodovinski pregled dogodkov. Fonton je pripomnil, da je slabo obveščen o novih dogajanjih in zato ne more zavzeti nove pozicije.³²

Metternich je računal, da bo dobil za svojo politiko do Italije in Švice podporo Francije. Svoje račune je zasnoval na konkurenčnih interesih Anglije in Francije v Italiji, zlasti še na Sredozemskem morju. Francijo je vselej opozarjal na nevarnost, ki grozi Alžiru, če bi Anglija priznala neodvisnost Sicilije in tam utrdila svoj vpliv. Ruska vlada oziroma njegov predstavnik Fonton si je pri-

²⁹ Violand E., *Soziale Geschichte der Revolution in Österreich*. Leipzig 1850 (dalje navajam: Violand, *Die Soziale Geschichte*), stran 62.

³⁰ Hübner A., *Ein Jahr meines Lebens, 1848—1849*, Leipzig 1891 (dalje navajam: Hübner, *Ein Jahr meines Lebens*), stran 10—11.

³¹ *Österreichisch—Kaiserlich—privilegierte Wiener Zeitung* (dalje navajam: *Wiener Zeitung*), št. 60 z dne 29. februarja 1848, stran 270; št. 61 z dne 1. marca 1848, stran 274; št. 62 z dne 2. marca 1848, stran 280.

³² *Sekretnejša depeša poverennoga v delah v Vene Fontona ministru inostrannyh del Nessel'rode, (3. marta) 20. fevralja 1848 g., strani 165—168.*

zadevala, da izgledi protislovja v interesih med Avstrijo in Anglijo. Takole je Fonton zapisal v svoji tajni depeši Nessel'rodeju: »Ko sem se poslovil od kneza Metternicha, sem srečal lorda Ponsonbija.³³ O pariških dogodkih še ni vedel ničesar. Seznanil sem ga z njimi, on pa se je strinjal z menoj, da bodo ti dogodki vplivali na lorda Palmerstona in na angleško javno mnenje ter usmerili angleško politiko na pot konservativizma. Moja depeša daje Vaši prevzvišenosti odgovor na demaršo, ki jo je poslal kanclerju angleški poslanik.«³⁴

Fonton je nato opozoril na poročilo grofa Trautmansdorfa,³⁵ v katerem je rečeno, da pruska vlada zahteva, naj ji angleška vlada pojasni svoje stališče do dogajanja v Franciji. »Okoliščine, povezane s korenitim preobratom, do katerega je prišlo v Franciji, morajo odstraniti nepomembna nesoglasja, ki tako neugodno vplivajo na medsebojne odnose Avstrije in Anglije. Kancler je poslal kurirja v London. Včeraj mi je izjavil: če angleški kabinet ne želi uničenja družbenega reda, tedaj bo soglasno podprl monarhistične države.«

Glede situacije na Dunaju je bil Fonton dokaj optimističen: »Vlade niso preplašila poročila o dogodkih v Parizu. Vendar pa februarški dogodki niso tako ugodno vplivali na javno mnenje. Že nekaj časa vlada nemirno razpoloženje, ki ga ne smemo ignorirati. Nenavaden padec vrednostnih papirjev povzroča splošno vznemirjenje — padli so od 113 na 84 0/0. Za vse to poskušajo nekateri odgovornost zvaliti na vlado in tako podpreti idejo o nujnosti reform, drugi si žele spremembo sistema, tretji pa zamenjavo oseb.«³⁶

V resnici pa so novice iz Pariza elektrizirale Dunajčane. Violand je razpoloženje takole opisal: »Navdušenje je bilo nepopisno. Po kavarnah in gostilnah so, stoječ na mizah in stolih, na glas prebirali časopisne članke, kar dotlej ni bilo običajno. Izobraženi in premožnejši so ves dan politizirali, čeprav še zelo umirjeno. Želje, ki so že dolgo tlele v srcih posameznikov, so prišle na dan; bile so naravno še zelo nejasne — eden je hotel to, drugi drugo. Enotni so si bili v prepričanju, da mora priti do sprememb. Povsod so kritizirali vlado, zlasti Metternicha in nadvojvodo Ludvika.³⁷ Oba sta začela dobivati anonimna pisma, polna groženj.«³⁸

Kmalu po prvih novicah iz Pariza se je zgodaj zjutraj 29. februarja na stebri novih koroških vrat (Kärntnerthor) pojavil lapidaren napis:

»In einem Monate wird Fürst Metternich gestürzt sein!

Es lebe das konstitutionelle Österreich!«³⁹

Govorice so se hitro širile od ust do ust. Ljudje so hlatali po novicah, se zbirali v kavarnah in prebirali zadnja poročila. Razburjenje je postalo vse-splošno. Malo buržoazijo je zajel proces vrenja, pa tudi delavci so se zelo kma-

³³ Ponsonbi je bil angleški poslanik na Dunaju v letih od 1848 do 1852.

³⁴ V depeši z dne 3. marca/20. februarja je Fonton poročal, da je Ponsonbi prepričan, da bi imela lahko angleška politika pogubne posledice. Prosil je Metternicha, naj sporoči v London svoje mnenje o dogodkih v Parizu in o njihovih morebitnih posledicah.

³⁵ Trautmansdorf Weisberg J. je bil avstrijski poslanik v Berlinu v letih od 1831 do 1849.

³⁶ Sekretnaja depeša v Vene Fontona..., stran 167.

³⁷ Violand, Die sociale Geschichte, stran 62.

³⁸ Metternich-Winneburg R., Aus Metternich's nachgelassenen Papieren, vol. VII, stran 532.

³⁹ Reschauer H. in Smets M., Das Jahr 1848. Geschichte der Wiener Revolution, Wien 1872 (dalje navajam: Reschauer-Smets, Das 1848/I, stran 106).

lu razgibali. Tečaji vrednostnih papirjev na borzah so pričeli padati. Ljudje so množično navalili na banke — čimprej so hoteli zamenjati svoje menice za zlat ali srebrn denar oziroma dvigniti svoje prihranke. Revolucionarno razpoloženje v Nemčiji in na Madžarskem je razburjenje še stopnjevalo.

Carski diplomat je revolucionarno razpoloženje na Dunaju vsekakor podcenjeval, registriral pa je opozicijsko gibanje v provincah. Takole je zapisal: »Za pravilnejšo oceno položaja v monarhiji moramo ob teh simptomih upoštevati tudi položaj v provincah. Na Ogrskem je opozicija sklenila predložiti stanovom, naj podprejo boj za neodvisnost Lombardije in zahtevala odpoklic ogrske vojske. Samo za ceno nekaterih koncesij opoziciji je konservativni stranki s težavo uspelo odvrniti opozicijo od tega predloga. Lahko si predstavljamo, kakšen poguben vpliv bi to lahko imelo na sedanji položaj.

Na Češkem je prišla opozicijska stranka v deželnem zboru v konflikt z mestnim guvernerjem grofom Stadionom. Na splošno prevladuje prepričanje, da se krepí stranka, ki zahteva reforme.

Položaj v Galiciji je nejasen.⁴⁰

Fonton je rešitev monarhije iz tega položaja videl v vojni. Računal je, da bi lahko učvrstila državo, ki bi morala vajeti trdneje napeti. Predvideval je, da bo prišlo do vojne v Lombardiji, ki je bila po njegovem mnenju velikega pomena za ohranitev monarhije.

Fonton je poročal: »Šifrirani telegram, ki sem ga imel čast poslati Vaši visokosti pod št. 42, kopijo prilagam, podaja bilanco diskusije, do katere je prišlo v cesarski družini glede odpoklica podkralja.⁴¹ Diskusija je dvorno kamarilo razdvojila na privržence Reinerja in Radeckega.« Fonton je bil mnenja, da bi bilo najbolje, če bi vso oblast osredotočili v rokah vojaških poveljnikov. »Doslej se za tak ukrep še niso odločili. Maršala Radeckega so poklicali na Dunaj. Govori pa se, da se ne bo vrnil v Milan. Sedež pokrajine bo v Veroni. Armadam, ki jih sestavljata dva korpusa, naj bi poveljevala dva generala ...

Cesarsko ministrstvo je z zadovoljstvom izvedelo, da je bil za predsednika dvornega vojaškega sveta imenovan grof Ficquelmont.⁴²

Na večer pred izbruhom revolucije v Berlinu in na Dunaju je car podrobno določil svoje stališče do revolucionarnega gibanja v Evropi. Njegov minister Nessel'rode je ruskemu poslaniku Meiendorfu poslal v Berlin takole sporočilo: »Vaša prevzvišenost si lahko predstavlja, kako so pariški dogodki vplivali na carja. Njegovo veličanstvo je ob tako resni katastrofi čutilo potrebo, da se pogovori s svojim svakom. S tem namenom pošilja kralju priloženo pismo. V njem odkrito in podrobno pojasnjuje svoja stališča do zadnje revolucije v Franciji in nakazuje linijo, ki se je morajo držati tri velike kontinentalne sile, da bi preprečile nevarnosti, ki bi lahko ogrozile njihovo vladanje, če bi se razširile revolucionarne ideje. Po carjevem mnenju bi morala biti ta

⁴⁰ Sekretarna depeša v Vene Fontona, stran 167.

⁴¹ V šifriranem telegramu z dne 29/17 februarja 1848 je Fonton sporočil Nessel'rodeju, da je prišlo v avstrijski cesarski družini do nesoglasij o vprašanju uprave lombardsko-beneške pokrajine, kjer se je tedaj začelo razvijati revolucionarno-osvobodilno gibanje. Nekateri člani cesarske družine so menili, da je podkralj Reiner (brat cesarja Ferdinanda) premalo odločen. Predlagali so, naj ga odpokličejo, vso oblast pa izročijo feldmaršalu Radeckemu.

⁴² Ficquelmont je bil Metternichov namestnik med njegovo boleznijo leta 1840. Od leta 1829 do 1836 je bil avstrijski poslanik v Peterburgu.

linija v načelu obrambna in bi se moralo omejiti na koncentracijo močnih vojaških sil na mejah Francije. Takšna vloga mora pripasti obem velikim nemškimi državam in nemški zvezi. Ruska vojska pa jim bo služila kot rezerva. Že smo izdali odredbe o pripravljenosti armad in o morebitnem nastopu, brž ko bi to zahteval položaj, to je čim bi prestopila Francija svoje meje in napadla zaveznika carja. Car meni, da se je treba odločiti za pozicijo sile in se skrbno izogibati vmešavanju v notranje zadeve Francije. Počakati je treba, kako se bodo razvijali dogodki, ki bodo določili naše bodoče ravnanje.«

Grofu Medemu⁴³ je car ukazal, naj se takoj odpravi na Dunaj. Naročil mu je, naj seznaní avstrijski kabinet z njegovimi stališči in nameni, ki jih je pravkar sporočil berlinskemu kabinetu. Razen tega mu je naročil, naj preda knezu Metternichu memorandum in mu priloži sestavka o najnovejših dogodkih v Parizu. Memorandum je po izjavi Nesel'rodeja upošteval položaj v Avstriji in je opozarjal na oblike pomoči, ki jih je bilo v nevarnih okoliščinah pripravljeno nuditi njegovo veličanstvo. Naročil mu je še, naj z memorandumom zaupno seznaní tudi barona Kanitza in ga prosi, naj memorandum posreduje kralju.⁴⁴

Svojemu svaku pruskemu kralju je car takole pisal.⁴⁵

Predragi Fritz!

Nastopil je pomembni trenutek, ki sem ga predvideval že pred 18 leti. Revolucija je vzplamtela iz pepela, Louis Philippe je izgubil svoje uzurpirano kraljestvo tako, če ne še strašneje, kot ga je dobil.

Pokazal se je božji prst. Pretresljivo, grozno svarilo, ki bo nevarnim odprlo oči. Po tem uvodu, ki ga ne morem izpustiti, prihajam k dejstvu, dragi prijatelj. V vsakem pogledu je trenutek resen. Ne predajam se iluzijam in priznavam, da našemu obstoju grozi splošna nevarnost. Propadli bomo, če bomo opuščali najmanjši korak, če bomo pokazali najmanjšo slabost. Naša prva naloga je, da tokrat enotno odklonimo priznanje ureditve, kakršno je pravkar proklamirala francoska vlada. Nujno je potrebno, da prekinjamo odnose z njo in takoj odpokličemo našo misijo.

Vendar samo to ni dovolj iz preprostega razloga, ker bo eno neizogibno sledilo drugemu: ali bo vspeh budila Francoze blaznost ali opijanjenost, da bodo prestopili svoje meje in si znova poželeti Porenje, da bodo krenili na pot agresije proti nedotakljivosti Vaših držav in proti Nemčiji, kar bi bilo po mojem največji uspeh za Vas; ako pa sedaj ne bodo ničesar začeli, se bodo oboroževali in čakali, da bo revolucija zajela Nemčijo, kar bi jim omogočilo, da se bodo pojavili tam kot zavezniki anarhije. Ponavljam, da dajem prednost prvega primeru, ker računam, da bo prebudil nacionalna čustva in združil Nemčijo za splošno obrambo, vsem Vam pa bo omogočil da obračunate s pogubnimi izdejami z juga in jih nemara zadušite. V drugem primeru je nevarnost ogromna. Nenehno dobivam poročila o tem, da je tam položaj neprijeten... Dragi prijatelj, pripravljene moramo biti na najhujše. Čas diskusij je minil. Sedaj moramo odločno nastopiti. Strahopetnost in neumnost vodita v pogubo.

⁴³ Medem je bil ruski poslanik na Dunaju od leta 1842 do leta 1851.

⁴⁴ Depeša ministra inostrannyh del Nessel'rode poslaniku v Berline Meiendorfu, (7 marta) 24 fevralja 1848 g., strani 163—164.

⁴⁵ Pis'mo Nikolaja I. pruskemu korolju Fridrihu-Vil'gel'mu, (7 marta) 24 fevralja 1848., strani 169—170.

Prav Vi ste dolžni, da storite smeje korake. Zberite vse sile, na katere lahko računate v Nemčiji... Če je deželni zbor mrtev, skušajte ukrepati brez njega in delujte po Vašem lastnem preudarku. Ugotovite, ali se Vam bosta pripravljena pridružiti württenberški in hannoverski kralj. Domnevam, da Vam saški kralj ne bo postavljajl ovir. Manjši knezi Vam bodo radi ali neradi sledili. Ostane še bavarski kralj. Premislite, kako se bo verjetno odločil; ni mu treba izkazovati preveč časti.⁴⁶ Podrediti se mora splošnim interesom. Imate na razpolago dovolj sil, da takoj osnujete dve večji armadi. Vi z Vašimi na severu, hannoverski, hessenski, württenberški kralji pa z drugimi četami na jugu ter bavarski kralj. Čez tri mesece Vas bom podprl s 300.000 možmi, ki jih pripravljam, da bodo nastopili na Vaš poziv... Na Avstrijo, kot vidite, ne računam. Njena naloga je, da brani Italijo in levo krilo; za njo je v sedanjem žalostnem položaju to dovolj.

Ne izgubite niti trenutka in mi napišite v odgovor nekaj besed. Bodite pogumni! Borite se, bog bo z Vami! Branimo sveto stvar! Z največjim nemiroom čakamo na odločitev Anglije. Daj bog, da ne bi pohitela s priznanjem republike. Če bo to storila, bo zato kaznovana v najbližji bodočnosti. Njeno odsotnost v naših vrstah, bi vsekakor obžalovali, čeprav to ne bi moglo v ničemer spremeniti naše odločitve. Ne računam s tem, da bi napadli Francijo. Nasprotno. Zelel bi pustiti Francoze, da se med seboj pobijejo kolikor hočejo. Omejiti moramo naše akcije na to, da jim bomo preprečili razširitev in da bomo zadušili vsak poskus revolucije v Nemčiji. To je sedaj vse, kar sem Vam hotel povedati.«

V spomenici z dne 7. marca (24. februarja), ki jo je kot zadnjo Nikolajeva vlada poslala stari Avstriji, se je Nikolaj smatral za zaščitnika stare Avstrije, katere interesi v Italiji so bili spodkopani. Minister za zunanje zadeve Nesselrode je v spomenici avstrijskemu dvoru takole posredoval carjevo stališče:⁴⁷

»Car nima nikakih iluzij glede možnih posledic žalostnih dogodkov, ki so pravkar pretresli Italijo. Računa z možnostjo, da se bodo ti pogubni dogodki razširili s polotoka in imeli negativen vpliv daleč naokoli. Postopoma bodo zajeli vse države, ki so bolj ali manj okužene s komunističnimi in revolucionarnimi idejami, proti katerim se morajo boriti vse vlade. Upoštevaajoč ta dejstva, si je car zastavil naloge, ki mu pripadajo kot voditelju ene izmed evropskih držav in izhajajo iz pogodbenih obveznosti. Navedene pogodbe jamčijo za teritorialne meje, kakršne so bile določene na Dunaju leta 1815. Poročilo, ki ga je pred kratkim poslal v London, sloni na tem načelu...⁴⁸ Zavezniki Rusije bodo v teh načelih vselej našli oporo in sodelovanje.

Glede posebnega položaja Avstrije in dogodkov, ki so se tam nagrmadili, je car že sporočil po grofu Nesselrodeju svoj odgovor knezu Metternichu na

⁴⁶ Na Bavarskem je leta 1848 vladal kralj Ludvik, poročen z igralko Lolo Montez, ki je imela velik vpliv na politiko kraljestva. 11. februarja so revolucionarji zahtevali ostavko Lolinega »ministrstva«.

⁴⁷ Memorandum 7 marca (24. februarja 1848 g.), strani 171—172.

⁴⁸ 24/12 februarja je Nesselrode poslal v London depešo Brunovu z navodilom, naj sporoči angleški vladi njegovo negodovanje glede angleške politike, hujskanja revolucionarne Francije proti Avstriji, katera poseblja zakonitost ustaljenega reda. Nesselrode je predlagal angleški vladi, naj pojasni svoje načrte glede nadaljnje politike v Italiji. Izjavil je, da Rusija ne bo pristala na nobeno spremembo, ki bi pomenila kršitev pogodb iz leta 1815, v primeru vojne pa bo zaščitila Avstrijo.

njegovo pismo.⁴⁹ . . . Car smatra za nujno, da še podrobneje pojasni svoje namere in jih uskladi z možnostmi, ki jih žal mora upoštevati. Ko Avstrija krepi svoj vojaški položaj v Severni Italiji samo izpolnjuje trenutno potrebne naloge. Prav tako menimo, da število armad tu ne bo zadoščalo, če upoštevamo situacijo, kakršno bo verjetno prisiljen zavzeti sardinski kralj v odnosih do Avstrije pod pritiskom dogodkov v Piemontu.⁵⁰ Razen tega bo Avstrija morala odtegniti še druge čete iz tistih svojih dežel, kjer položaj ni tako dvomljiv, da bo povečala svojo armado v Italiji.«

Glede na sve to, je car izrazil pripravljenost, da na mejah Galicije osredotoči armenski korpus, ki bo na prvo zahtevo avstrijskega kabineta vkorakal v Galicijo, da bi vzpostavil mir, v primeru, če bi se tam začelo revolucionarno gibanje. »Mislim, da bo prisotnost naših armad na mejah zadostovala za to, da bo prestrašila kršilce javnega miru in jih prisilila, da bodo opustili svoje hudodelske načrte. Če pa se zdi Avstriji potrebno, da že sedaj pošljemo vojsko, ki jo imamo na razpolago v Galiciji, v bližino ogroženim krajem, car ne bo okleval, da to provinco zasede in tam pomaga vzdrževati javni mir.

Avstrija, ki bi jo tako zavarovali s te strani, bi mogla povsem varno uporabiti večji del svojih čet za zaščito lombardsko-beneškega kraljestva. Avstrija bo tako sposobna kljubovati napadom te ali one italijanske države. Če bi prišlo do konflikta ali resnega zapleta s Francijo, bi bil car z vsemi silami pripravljen pomagati Avstriji. V tem smislu smo že izdali ukaz naši armadi, naj bo pripravljena, če bodo to zahtevali dogodki.«

Ruskemu poslaniku na Dunaju, ki se je takrat mudil v Rusiji, je Nessel'rode sporočil.⁵¹ »Zaradi resnega zapleta do katerega je pravkar prišlo v Franciji in ogroža monarhistično Evropo, car želi, da se takoj vrnete na Dunaj na svoje dolžnost. Pred Vašim odhodom Vas želi njegovo veličanstvo osebno temeljito seznaniti s svojimi nameni in Vam dati ustna navodila. Že pred Vašo vrnitvijo, ko so vzplameli zadnji pariški dogodki, sem sestavil po carjevem nalogu, v pričakovanju Vašega bližnjega povratka priloženi memorandum, ki se nanaša predvsem na Avstrijo in na stališče, ki ga namerava zavzeti car, da bi jo podprl v boju z revolucijo, ki je nedavno zajela italijanski polotok. Blagovolite grof, sprejeti memorandum kot dopolnitev k navodilom, ki jih bo Vaša prevzvišenost neposredno dobila iz ust carja in jih zaupno posredovala predsedniku avstrijskega kabineta. Zdi se mi nujno, da depeši priložim še kopijo navodil, ki sem jih pravkar poslal baronu Meiendorfu. V depeši je podan načrt akcije, ki jo morajo po carjevem mnenju trenutno izvesti tri velike konservativne države, da bi preprečile nevarnost, ki jo je povzročila francoska katastrofa. Takoj za Vami bo prišel na Dunaj general Djugamel', kateremu je njegovo

⁴⁹ V posebnem pismu Metternichu, je Nessel'rode v odgovor na njegovo prošnjo, naj mu Rusija svetuje in pomaga v zvezi z revolucionarnim gibanjem v Italiji izjavil, da Rusija nima možnosti, da bi tja poslala vojaško pomoč, ker mora zaščititi svojo posest pred revolucionarno epidemijo. Ako pa bo Francija pomagala Piemontu, bo to povzročilo splošno vojno, v kateri bo Rusija z vsemi silami podprla Avstrijo.

⁵⁰ 4. marca 1848 so v Piemontu razglasili ustavo. Do ustavnih sprememb je prišlo tudi v kraljestvu Neapelj in v Toskani. V Italiji se je vse bolj širilo revolucionarno-osvobodilno gibanje, usmerjeno proti Avstriji. Domnevali so, da se bo postavil na čelo tega gibanja piemontski kralj, ki je bil zaradi svojih liberalnih nazorov zelo popularen v Italiji.

⁵¹ Depeša ministra inostrannyh del Nessel'rode poslu v Vene Medemu, 9 marta/26 februarja 1848 g., stran 172.

veličanstvo naročilo, naj avstrijsko vlado podrobno seznanj z vojaškimi pripravami, ki smo jih izvedli v zvezi s političnim in socialnim položajem v Evropi.«

4. Ruska diplomatska korespondenca o marčni revoluciji na Dunaju leta 1848

Na Dunaju je politična kriza vse bolj dozorevala. 3. marca 1848 je imel Lajos Kossuth ognjevit govor v madžarskem parlamentu v Bratislavi, v katerem je razgalil politiko habsburškega režima in sistem Metternichove kabinete politike. Zahteval je, naj Madžarska izkoristi ugodni trenutek, ustanovi neodvisno ministrstvo in zahteva, da tudi druge dedne dežele dobijo ustavne institucije.⁵²

Ko so ljudstvo novice o revolucionarnih nemirih čedalje bolj razgibavale, so se razni zmerno liberalni elementi na Dunaju opogumili ter zahtevali od vlade reformo, mnogi posamezniki in skupine pa so pohiteli s pisanjem peticij, zbirali podpise zanje in jih pošiljali oblastem.

Naprednim ljudem pa je postajalo vse bolj jasno, da po miroljubni, zakoniti poti, s peticijami in poslanicami, s ponižnimi prošnjami in dobrohotnimi besedami političnega napredka v Avstriji ni moč doseči. Nadvojvoda Ludvik in knez Metternich bosta dala vse peticije in spomenice, kot vedno dotlej, ad acta, v načinu vladanja pa se ne bo nič spremenilo. Od stanov ni mogoče ničesar pričakovati, za nobeno ceno ne bodo zapustili zakonite poti. Številne vdane, ponižne poslanice in peticije na njihov naslov ne bodo spremenile položaja. Absolutizem je sila, ki jo je mogoče uničiti le z nasiljem.

4. marca je skupina doktorjev, pisateljev in poslovnih ljudi — večina njih je pripadala liberalnemu juridično-političnemu čitalniškemu društvu — izdelala razglas, v katerem so grajali habsburško vlado in precizirali program tako imenovane zmerno liberalne stranke napredka. Spomenica je bila sestavljena kot poziv, naj državo reformirajo na principih ustavne monarhije. Poudarili so, da mora ljudstvo »v tej najusodnejši uri zgodovine« v obrambo pred nezogibnim uničenjem takoj zahtevati preosnovo države. Zahtevali so ustanovitev ministrstev z določenimi resorji, temeljito reformo uprave, samoupravo občin in okrožij, svobodne volitve občinskih predstojnikov in okrožnih oblasti, pravično in enakomerno porazdelitev davkov na vse razrede državljanov, razširitev stanovskih ustav s pritegnitvijo meščanskega in kmečkega stanu, vsako leto sklicanje združenih stanov, javni in ustni sodni postopek, ukinitve cenzure in izdajo tiskovnega zakona. Zahtevali so tudi versko strpnost in ukinitve vseh odlokov, ki so zatirali posamezne religije, omejitev policijske samovolje, izboljšanje ljudske vzgoje in pouka, uvedbo ljudske oborožitve in splošno peticijsko pravico.⁵³ Program »stranke napredka« je na večer pred marčno revolucijo vseboval vsekakor zelo radikalne zahteve — maksimum zahtev, ki so jih takrat postavljali liberalci v Avstriji.

Povsem drugačno vsebino je imela poslanica, ki jo je napisal Karel von Kleyer in jo je 3. marca podpisalo 33 zmerno-liberalnih članov spodnjeavstrijskih stanov. Spomenico so naslovili na stanovski kolegij. V njej so opozorili,

⁵² Pulszky F., *Mein Zeit, mein Leben II*, Pressburg 1880 (dalje navajam: Pulszky, *Mein Zeit, mein Leben*), strani 38—39, 42—47; Reschauer-Smets, *Das Jahr 1848 I*, strani 110—113.

⁵³ Reschauer-Smets, *Das Jahr 1848/I*, stran 126—127.

da je gospodarski, politični in nacionalni položaj v monarhiji zelo kritičen, da lahko vodi v katastrofo, če ga ne bodo pravočasno uredili. »Sveta dolžnost stanov je, da ne čakajo razdvojeni, da bo nastopila nezakonita sila, ampak da z vdanostjo in požrtvovalnostjo vplivajo na zakonito pot...« Opozorili so na nekatere nerešene probleme: urbarialne dajatve še niso odpravljene, patri-monialno sodstvo obstaja v stari obliki, občinam na podeželju in v mestih je omogočena le senca korporativnega življenja, provincialni stanovi so le privid, carinske meje delijo državo, davki bremenijo zlasti revnejše sloje, državni deficit pa silovito narašča. Izobrazba ljudstva stagnira in se omejuje na pouk čitanja in pisanja, višja izobrazba je utesnjena, tisk pa zatirajo kot že pol stoletja ne. Opozorili so tudi na množičen upor v Galiciji in na politično vrenje v Italiji. »V tej situaciji«, je rečeno v spomenici, »morajo stanovi stati monarhu ob strani kot svetovalci... Stanovi morajo kot zvesti podložniki svojega cesarja, kot dobri meščani svoje domovine pretehtati oblike pomoči in izreči svoj nasvet.« Podpisniki so prosili kolegij, naj spomenico kot nujno predloži po ustavni poti zasedanju spodnjeavstrijskih stanov v pretres in v sklepanje.

Zmerno liberalna opozicija spodnjeavstrijskih stanov je dala pobudo za drugo peticijo. Poslali so jo stanovom v upanju, da bodo uspeli pridobiti konservativnejše člane za reformno gibanje. Nastanek peticije in razgovori v zvezi z njo kažejo veliko omahljivost, opreznost in strahopetnost finančnikov, tovarnarjev in zmerno liberalnih aristokratskih krogov.⁵⁴ V peticiji so zahtevali takojšnjo objavo državnega proračuna in periodično sklicevanje združenega zasedanja stanov, ki naj bi predstavljali vse dežele monarhije in vse razrede. Imeli naj bi pravico odobravati davke, nadzorovati finančno upravo in sodelovati pri zakonodaji. Nadalje so zahtevali uvedbo represivnega zakona o tisku, vzpostavitev principa javnosti v sodstvu in upravi, podelitev časa primerne municipalne in občinske ustave ter zastopstvo predstavnikov kmetijstva, industrije, trgovine in inteligence, ki so bili dotlej v stanovski ustavi zastopani nepopolno ali sploh ne.⁵⁵

-To peticijo je podpisalo na tisoče državljanov. 11. marca so jo predložili vladnemu komiteju s prošnjo, naj jo posreduje stanovom.

Peticija je vsebovala tipične liberalne zahteve po svobodi tiska, govora in veroizpovedi; izpustili pa so zahtevo, po svobodi raziskovanja in javnega zborovanja. Zahteva po združenem stanovskem zboru je izšla iz krogov zmernih liberalnih aristokratov. Za ta krog je bil cesar nedotakljiv, sakrosankten. Bil je »dobrosrčni, priljubljeni oče avstrijskega ljudstva, katerega ukazom se je treba pokoravati«. Številne politične reforme, ki so jih zahtevali dunajski zmerni liberalci, so bile na liniji ustavne monarhije. Reforme so hoteli doseči brez preloma s tradicionalno monarhistično vladavino habsburške hiše.

Tako imenovana »meščanska peticija« stanovske opozicije in študentska poslanica sta za razumevanje marčnih dogodkov zelo važni. Študentska poslanica je dala spodbudo za marčno revolucijo, peticija stanovske opozicije pa je osvestila dunajske meščane in jih seznanila z zahtevami, ki jih je bilo treba najprej doseči.

Fonton, svetnik ruskega poslaništva, je registriral ta dogajanja na Dunaju in v depeši z dne 11. marca (28. februarja) 1848 takole poročal ministru za zu-

⁵⁴ Ibidem, stran 140—143.

⁵⁵ Ibidem.

nanje zadeve Nessel'rodeju: »Odločnost vlade, da ne privoli v koncesije javnemu mnenju in stanovskemu deželnemu zboru v njihovih zahtevah po reformah, je izzvala na Dunaju viharen nemir, ki se je izrazil tudi v padcu vrednostnih papirjev. Z zaskrbljenostjo pričakujejo otvoritev deželnega zbora, ki se bo sestal 13. marca. Iz rok v roke širijo osnutek peticije, ki jo namerava buržoazija predložiti deželnemu zboru. V njej zahtevajo razpravo o splošnem budžetu in sklic delegatov, ki so jih izvolili deželni stanovi vseh provinc... Minister policije mi je včeraj izjavil, da ni prepričan, da to ne bi moglo privedi do kakršnihkoli uličnih nemirov. Takšne demonstracije bodo takoj energično zatrli. Prav tako nisem prepričan, da ne bo v takih primerih prišlo do demonstracij proti Rusiji. Podobne demonstracije, do katerih je prišlo v Nemčiji in na Madžarskem, so hitro dale tudi svoje odmeve. Kredit, ki ga je Avstriji dal car in so ga deset dni prej s hvaležnostjo sprejeli, sedaj napadajo. Nesramneži širijo govornice, da je dala Rusija denar pod pogojem, da se vzdrži avstrijska vlada slehernih reform. Obtoževali so kneza Metternicha, da je orodje tega soglasja. Na plakatu, ki so ga včeraj pritrdili na vrata grofice Sane je pisalo: Dol z Rusi, dol z Metternichom! Avstrijska vlada, ki je očitno upoštevala takšno razpoloženje, v svojem razglasu ni omenila svojih zaveznikov. Carski kabinet naj odloči, če je pri sedanjem razpoloženju prikladno poslati na Dunaj vojaškega predstavnika. Po 13. marcu postaja položaj jasnejši.«⁵⁶

Na Dunaju je prišlo do marčne revolucije. Akademsko mladino je dajala svojevrsten pečat revolucionarnemu gibanju. Brez študentske peticije bi verjetno potekel 13. marec mirno, brez meščanske peticije pa meščani ne bi imeli potrebne odločnosti, s katero so 14. marca smelo uveljavljali svoje zahteve v sobanah nadvojvode Ludvika, zahteve, ki so odločile izid marčne revolucije.⁵⁷

Kolikor vemo iz historičnih raziskav, dunajska policija ni bila točno obveščena o širini opozicionalnega gibanja med študenti.⁵⁸ Vsekakor je policija svoje nadrejene obveščala o opozicionalnem gibanju in jih opozarjala na nevarnost. Ob teh poročilih pa je prišlo do razcepa v vrstah dvorne kamarile in vlade. Sednitzky je menil, da je javno nezadovoljstvo doseglo kritično točko. Nekateri dvorjani in ožji člani cesarske hiše so v strahu, da bi se revolucija lahko razširila po vsej Avstriji, skušali vplivati na cesarja, naj privoli v koncesije. Nadvojvoda Janez, prijatelj zmerno liberalnega aristokrata Kolowrata, je šel 4. marca celo tako daleč, da je monarhu svetoval, naj takoj odpusti Metternicha in uvede daljnosežne ustavne spremembe. Tudi nadvojvodinja Sofija, ki je prišla že prej pod vpliv Metternichovega rivala grofa Kolowrata, je začela rovariti proti kanclerju. Po pariški revoluciji in gorečem govoru Kossutha v Bratislavi je bila vse bolj prepričana, da je za kritični položaj v deželi odgovoren Metternich, in javno zahtevala njegov odstop.⁵⁹

⁵⁶ Depeša poverennoga v delah v Vene Fontona ministru inostrannyh del Nessel'rode, 11 marta/28 februarja 1848 g. strani 172—173.

⁵⁷ Fuster A., *Memoiren vom März 1848 bis Juli 1849* (I. Frankfurt a M. 1850) dalje navajam: Fuster, *Memoiren vom März 1848 bis Juli 1848*, stran 15.

⁵⁸ Molisch P., *Die Wiener akademische Legion und ihr Anteil an den Verfassungskämpfen des Jahres 1848*. Wien 1922 (dalje navajam: Molisch, *Die Wiener akademische Legion*), stran 45.

⁵⁹ Srbik H., *Metternich, der Staatsmann und der Mensch II*, München 1925 (dalje navajam: Srbik, *Metternich, der Staatsmann*), strani 261—265; Bach M., *Geschichte der Wiener Revolution im Jahre 1848*. Wien 1898 (dalje, navajam: Bach, *Geschichte der Wiener Revolution*), strani 188—189.

Metternich je menil, da mora Avstrija v zunanji politiki ohraniti status quo, reforme v državi pa bi bilo treba po njegovem mnenju izvesti postopoma in premišljeno. Zavzemal se je za sklicanje združenih deželnih stanov na Dunaju in za večje pravice provincialnih deželnih stanov. Istočasno je vztrajal, naj država energično zatre ljudsko vstajo.⁶⁰

Znatno bolj trdovraten in reakcionaren od Metternicha je bil po mnenju Srbika nadvojvoda Ludvik, predsednik državnega sveta. Odločno je nasprotoval vsakemu popuščanju. Vztrajal je, da je treba ostro nastopiti proti agitaciji za reforme. Zahteval je, naj na Dunaju razglasijo obsedno stanje in zaprejo voditelje reformne stranke.⁶¹ Večina dvorne kamarile je bila mnenja, da so reforme nevarne. Cesar pa je bil neodločen, omahljiv in povsem nesposoben, da sprejme kake odločitve. Vlada je živela v prepričanju, da lahko močna policija Sedlnitzkega zatre vsak upor, ki bi izbruhnil.⁶² Dvorna kamarila je sklenila, da bo odločno branila stari red, vlada pa je ukrenila vse potrebno, da bi lahko s silo zatrla nemire. Šele popoldne 12. marca je državni svet, ki so ga zelo vznemirili dogodki na univerzi, privolil v koncesije, da bi pomiril zmerno liberalno stanovsko opozicijo. Sklenil je sklicati združene stanove iz vseh dežel z nalogo, da se sestanejo s posebnim komitejem na Dunaju in poročajo o položaju. Njihova vloga naj bi bila izrazito posvetovalna. Revolucionarnega gibanja ni bilo več mogoče zaustaviti. Vladi je končno postalo jasno, kaj se dogaja. Iz vseh mestnih četrti je dobivala poročila o nameravanih množičnih demonstracijah 13. marca, ko naj bi začeli zasedati spodnjeavstrijski stanovi.

Liberalni voditelji so, kolikor lahko sklepamo iz historične literature, nameravali najprej prisiliti vlado, da sprejme nekaj njihovih zahtev. Zmerno liberalna stanovska opozicija bi se brez dvoma zadovoljila s takšno nepomembno koncesijo, kot je bilo sklicanje združenih stanov v vlogi cesarjevega posvetovalnega organa v zakonodajnih in finančnih zadevah. Hoteli so se izogniti nasilju, čeprav je bilo po vladni izjavi 10. marca vsakomur jasno, da absolutizem prostovoljno ne bo izpuštil oblasti.

Radikalni meščanski demokrati so se odločili, da bodo prestrašili vlado z množičnimi demonstracijami. 12. marca zvečer so se povezali s študenti, ki so navezali stike z industrijskimi delavci in kmeti.⁶³ Upor je bil v glavnih obrisih pripravljen.⁶⁴ 13. marca je prišlo do nemirov. Množice niso bile zadovoljne z umirjeno stanovsko peticijo. Izrazile so nezaupanje do legalnih reform, ki so jih predlagali stanovi. Po ulicah je odmevalo razjarjeno kričanje. Med klici je bilo mogoče slišati pozive: »Dol z Metternichom! Ven z jezuiti! Zahtevamo ustanovitev oborožene nacionalne garde! Ustava! Ustava!« Razburjenje je vse bolj raslo.

Na dvoru je vladala popolna zmeda. Dvorna kamarila je bila razcepljena. Dne 13. marca zvečer je dvor pristal na nove koncesije, da bi pomiril razjar-

⁶⁰ Srbik, Metternich, der Staatsmann II, stran 267.

⁶¹ Ibidem, stran 268.

⁶² Hartig F., Genesis der Revolution in Österreich im Jahre 1848. Leipzig 1850 (dalje navajam: Hartig, Genesis der Revolution in Österreich), strani 153—154.

⁶³ Reschauer-Smets, Das Jahr 1848/I, strani 154—165; glej tudi Fischer F., Österreich 1848. Probleme der demokratischen Revolution in Österreich, Wien 1946 (dalje navajam: Fischer, Österreich 1848), strani 55—56.

⁶⁴ Grillparzer F., Erinnerungen aus dem Jahre 1848. Grillparzers sämtliche Werke XX, Stuttgart 1872, strani 185—202.

jene množice. Zahteve po odstopu Metternicha so postajale vse glasnejše. Ob tem vprašanju so vodili na dvoru ostre in mučne diskusije. Spopad kamarile okoli vprašanja Metternichovega odstopa je trajal vse do 7. ure zvečer, ko so postale zahteve množic po Metternichovem odstopu tako glasne, da ni bilo več mogoče čakati. Celo do skrajnosti konservativni nadvojvoda Ludvik je bil prepričan, da bo prišlo do napada na dvor, če Metternich ne bo demisioniral.⁶⁵ Končno se je Metternich, generalni sekretar svete alianse, nekaj pred deveto uro vdal. Izjavil je, da ne želi prevzeti odgovornosti za prelivanje krvi. Njegov konservativni biograf je zapisal, da je bil prepričan, da je služil državi po svojih najboljših močeh.⁶⁶

Novica o Metternichovem odstopu se je hitro razširila po mestu. Klici »Metternich je šel!« so odmevali po Dunaju, množice pa je prevzelo veselje, da so se osvobodili tiranije osovraženega kanclerja.⁶⁷

Ob svojem odstopu je Metternich ruskemu carju Nikolaju I. takole pisal:

Vladar!

Nepremagljiva usoda je po sili okoliščin zaključila moje dolgo politično življenje. Vaše carsko veličanstvo mi je vselej naklonjeno izražalo čustva, dragocena v mojih očeh, čustva zaupanja do mojih načel... V sedanjem trenutku čutim svoj dolg, da se Vašemu veličanstvu z izrazi globoke hvaležnosti ponižno zahvalim, da me je priznavalo za vrednega v vsem času Vašega slavnega carjevanja.

Evropa je pahnjena v krizo, ki je preseгла meje političnega gibanja, in ogroža sam socialni organizem. Dogodke sem predvideval. Proti njim sem se uporno boril skoraj štirideset let svojega ministrovanja, toda človek ne more zaustaviti hudournika. Vse kar lahko stori je, da ga zajezi. Moja prizadevanja so se izkazala kot brezuspešna. Ne znam poiskati ravnotežje med dvema sovražnima strankama, kar tudi ni v mojem značaju. Umaknil sem se s prizorišča... Vselej sem v Vaši presvetli osebi spoštoval resničnega prijatelja in zaveznika imperija.

Blagovolite car ohraniti me v blagohotnem spominu.

Metternich⁶⁸

Car je svojemu zavezniku iz nekdanje svete alianse restavracijske Evrope takole odgovoril: »Sprejel sem pismo, ki ste mi ga napisali v zvezi z žalostnimi dogodki, ki so Vas prisilili, da ste zapustili politični oder. Odveč je govoriti o mučnem in bridkem vtisu, ki ga je to napravilo name. Že davno so Vam znani moji nazori, načela in moja navezanost na Avstrijo in njenega vladarja. Skratka, v mojih očeh je to za Avstrijo in zame dvojna izguba. Vaša država izgublja v Vaši osebi državnika, ki jo je večkrat rešil propada, jo več kot trideset let obdajal s političnim sijajem, ki ste ga umeli ustvariti. Po našem mnenju se poslavlja skupaj z Vami cel sistem odnosov, idej, interesov in enotnih akcij, ki se tičejo tudi nas osebno. Pot, po kateri bo odslej korakala avstrijska

⁶⁵ Srbik, Metternich, der Staatsmann II, strani 280—282.

⁶⁶ Ibidem, strani 282—285; primerjaj tudi Metternich—Winneburg. Aus Metternich's nachgelassenen Papieren VII, strani 603—604.

⁶⁷ Kudlich, Rückblicke und Erinnerungen I, stran 195; prim. tudi Britovšek M., Anton Fuster in revolucija 1848 v Avstriji, Maribor 1970, strani 19—38.

⁶⁸ Pismo avstrijskoga kanclera Metternicha Nikolaju I, 14/2 marta 1848 g., strani 173—174.

monarhija, bo zelo težavna, ne glede na dobro voljo njenih voditeljev... Naj Vam bo v uteho vsaj zavest, da, če Vam že ni uspelo razbiti to silo, ste se vseeno borili z njo tako dolgo, dokler je bilo to mogoče. Moje iskrene želje Vas bodo spremljale v Vaši samoti. Že davno ste si pridobili moje spoštovanje in simpatije.«

Na zaključku je Nikolaj pripomnil še, da mu bo Metternich ostal v neizbrisnem spominu.⁶⁹

Metternich je naslednjega dne po svoji demisiji tajno zapustil Dunaj in odpotoval prek Olomouca, Prage, Dresdena in Hannovera v Anglijo.

Z marčno revolucijo na Dunaju so nastopili za carsko Rusijo težki časi. Carja so stalno obveščali o nemirih na Dunaju, o napadih radikalnega tiska in »mačjih koncertih« pred ruskim poslaništvom. Na vse to dogajanje je Nikolaj v korespondenci ostro reagiral. Zgražal se je nad »šibkostjo« in »strahopetnostjo« avstrijskega cesarja, ki je dopustil, da je prišla zmerna buržoazija na oblast.

Carski namestnik na Poljskem Paskevič je takole poročal o marčnih dogodkih Nessel'rodeju:⁷⁰ »... Dva kurirja, ki sem ju med svojim potovanjem iz St. Peterburga v Varšavo sprejel in takoj napotil naprej, sta Vam že poročala o krvavi vstaji na Dunaju v dneh 13/1 in 14/2 marca. Poročilo, ki Vam ga je danes poslal Fonton, javlja, da je vlada sprejela vse zahteve, ki jih je postavilo uporno ljudstvo. Tudi Avstrija je tako postala ustavna država. In še kakšna ustava! Brez centralne enotne močne oblasti.

Baron Meiendorf Vas je seznanil z neredi v Berlinu 13/1 marca.⁷¹ Dotlej nisem imel na razpolago uradnih sporočil, toda pravkar so me obvestili s pruske meje o govoricah, ki se tam širijo. Zaradi odklonitve kralja, da bi takoj sprejel zahteve buržoazije, je prišlo v mestu do splošne vstaje, njegovo veličanstvo pa je bilo prisiljeno dati koncesije ljudstvu. Zelo se bojim, da vse, kar se je zgodilo v Nemčiji in prav tako v Avstriji, lahko postane predhodnik še bolj žalostnih dogodkov. Prelom med nami in našimi zavezniki bo lahko postal že v nekaj dneh nujnost. Formiranje revolucionarne države, oblast, ki se bo nahajala v rokah ministrov, ki se tresejo pred preprostim ljudstvom, nam ne more biti jamstvo za trdno zavezništvo. Komaj lahko smatramo, da nam niso sovražni. Naše meje so odprte... Stopamo v novo obdobje, ki zahteva novo politiko. Trenutno je vse tiho in mirno...«

Car je na original pisma zapisal naslednjo pripombo: »Upajmo, da te govorice niso upravičene; ne spominjam se, od kdaj so zadnja Meiendorfova poročila.«⁷²

Paskevič je nekaj dni zatem dopolnil svoje poročilo o marčnih dogodkih s pismom naslednje vsebine: »... Pri Varšavi sem srečal kurirja s strašnimi no-

⁶⁹ Kopija pis'ma Nikolaja I knjazu Metternihu, 6 aprilja/25 marta 1848 g., strani 181—182.

⁷⁰ Pis'mo namestnika v Carstve pol'skom Paskeviča Nessel'rode, 18/6 marta 1848 g., stran 174.

⁷¹ V dneh od 13. do 15. marca je prišlo na ulicah Berlina do obroženih bojov med revolucionarnim ljudstvom in kraljevskimi četami, ki so se končali z obljubo kralja Friderika Viljema, da bo dal ustavo.

⁷² Pis'mo namestnika v Carstva pol'skom Paskeviča Nessel'rode 18/6 marta 1848 g., stran 174.

vicami, ki so se pripetile na Dunaju. Sporočite vladarju, da bom sedaj v Varšavi, kjer je vse v redu in mirno.

Čakal bom na ukaze, ustrezne novim okoliščinam. Jutri in pojutrišnjem bom zbral vse podatke in jih posredoval carju.«⁷³

Car je na Paskevičevo poročilo o dunajskih dogodkih pripomnil: »Podrobnosti, ki jih navaja, so odvratne. Vlado so razkrinkali pred vsem svetom; glede njihove šibkosti si že davno nismo delali iluzij, toda nisem verjel, da so taki bojzaljivci.«⁷⁴ Car je imel v mislih koncesije, ki jih je avstrijski cesar dal zmernim liberalcem.

Prvo »ustavno vladu« Avstrije je cesar imenoval 17. marca.⁷⁵ Novi ministri so uživali zaupanje cesarja, ne pa tudi množic. Dunajčanom sta bila trn v peti zlasti Taaffe in Ficquelmont. Prvi, aristokrat od pete do glave, je bil nekaj let na čelu Metternichove sodne uprave, drugi je bil Metternichov protežiranec. Imel je dobre zveze z ruskim carskim dvorom; njegova žena je bila vnukinja generala Kotuzova. Še najbolj popularen je bil zmerni liberalni aristokrat Pillersdorf, Metternichov oponent in privrženec zmernih liberalnih reform. Vlada v takšnem sestavu je le navidezno razpustila stare institucije in izvedla nekaj zelo zmerno liberalnih reform.⁷⁶ Višek vladnega reformnega programa je bil cesarski patent z dne 11. aprila. V njem je cesar obljubil, da bo do 1. januarja 1849 osvobodil kmete vseh dajatev in obveznosti vezanih na zemljo. Odlok je pomiril kmete in okreplil monarhistična čustva kmečkega prebivalstva.

Mnogi demokrati pa so pričakovali več. Upali so, da bodo odpravljeni vsi preostanki absolutističnega sistema in brez odlašanja poravnane vse krivice.

Ruski car je z velikim nezaupanjem spremljal formiranje »ustavne vlade« aristokratov, ki se mu je zdela vse preveč liberalna. Ficquelmont je poslal v Rusijo grofa Lea Thuna z nalogo, naj obvesti carja o zadnjih dogodkih na Dunaju in ga prepriča o pripravljenosti nove vlade, da z Rusijo ohrani stare prijateljske vezi. Ficquelmont je takole pisal Leu Thunu:⁷⁷ »... Posledic dogodkov, do katerih je prišlo na Dunaju, sploh nismo predvidevali. Dogodki sami po sebi so zelo zapleteni in še preveč sveži, da bi si bilo mogoče ustvariti podobo, ustrezno za pojasnjevanje in razumevanje. Dunajski dogodki so samo ena od epizod velike drame, ki se odigrava v Evropi. Ukvarjati se z njimi s takšnih vidikov, bi pomenilo, da nameravamo napisati zgodovino naših dni. Nimamo takšnega namena. To bi bilo ničevno delo, podobno kot če bi hoteli pojasniti bolezen, ki je ne poznamo, in bi iskali sredstva, da jo ozdravimo. Edino možnost vidimo v tem, da oslabimo ost dogajanja. To možnost dajejo načela, ki jih oblikujemo kot izhodišče naših akcij.

Položaj cesarske vlade se je spremenil, toda ni se spremenil položaj cesarja. Brž ko se bomo prebili iz ogorčenega boja, se bo obrnilo njegovo cesarsko veličanstvo na ruskega carja, svojega najbližjega in najbolj preizkušene-

⁷³ Pis'mo Paskeviča ministru inostrannyh del Nessel'rode 29/17 marta 1848 g., stran 177.

⁷⁴ Šerbatov, General-feldmaršal knjaz' Paskevič, stran 177.

⁷⁵ Wiener Zeitung št. 78, dne 18. marca 1848, stran 351.

⁷⁶ Unterreiter F., Die Revolution in Wien vom März und Mai 1848/II, strani 45—46.

⁷⁷ Pis'mo avstrijskoga ministra inostrannyh del Fikel'mona čezvyčajnomu poslu v Peterburge grafu Tunu, 21/9 marta 1848 g., strani 174—176.

nega zaveznika z željo, da ga seznanj s svojim sedanjim položajem, težavami in prikritimi nevarnostmi...

Vi ste bili očividec dogodkov, do katerih je prišlo. Poznate njihove notranje in zunanje vzroke. Veste tudi, kakšne so njihove posledice. Mi nikakor ne bi mogli sestaviti tako podrobnega poročila, kot to lahko stori tako izobražen človek, kot ste vi. Prav zato mi je naročilo njegovo veličanstvo, da Vam izročim njegov ukaz, da se odpravite v S. Peterburg. Ko boste prišli tja, se predstavite njegovi prevzvišenosti kanclerju carstva grofu Nesell'rodeju. Cesar Vam zaupa, da mu boste sporočili vse podrobnosti, ki bi jih želel izvedeti o dunajskih dogodkih. Pomagajte mu, da jih bo dojel v njihovi celoti in odgovorite mu na vsa vprašanja, ki Vam jih bo zastavil.

Pojasnite mu Vam dobro poznano dejstvo, da je imela Madžarska močan vpliv na dogodke, ki jih lahko označimo kot revolucijo, toda upajmo, da revolucije ne bo.⁷⁸ Obračunati bi morali s številnimi tujimi agenti, ki so resnični voditelji revolucije in ki so v začetku dogodkov prispeli na Dunaj, toda nastop z močnimi notranjimi silami, bi pomenil zlo, ki bi ga bilo težko popraviti.

Cesar se je strinjal, da pristane na spremembe v upravnih oblikah, tako da te ne bi prizadele njegovih suverenih pravic.⁷⁹

Ficquelmont je Thuna poučil, kako naj Nessel'rodeja seznanj o izidu cesarske proklamacije z dne 15. marca. Z novo ureditvijo Avstrije se bo, kot je izjavil Ficquelmont, center politične oblasti okrepil ne pa oslabil. Takšna nevarnost je sicer obstajala zaradi protislovnosti lokalnih interesov, ki niso vplivali združevalno. To vodilno idejo je treba še bolj razviti, ustrezno prostranemu teritoriju cesarstva in različnih plemen. Prav to je bila osnovna vodilna misel redakcije cesarskega manifesta z dne 15. marca. Ficquelmont je opozoril Thuna, naj obravnava manifest tako, da bo Nessel'rode dojel, da ni bil improviziran pod pritiskom nevarnosti, temveč predstavlja plod dolgotrajnega pripravljalnega dela in poprejšnjega zrelega prepričanja, da bo enotnost cesarstva, ki je sestavljeno iz tako heterogenih delov, lahko uresničena le s politično oblastjo, ne pa upravno. Svojo navodilo je Ficquelmont sklenil z besedami: »Blagovolite ta manifest dopolniti s pojasnilom, ki sem ga navedel. Kancler carstva bo tedaj dojel pravi smisel manifesta.«

Ficquelmont je bil mnenja, da bo Thuna sprejel car. Zato mu je naročil, naj ga ob tej priliki prepriča, da je cesar Ferdinand zvest zaveznik Rusije: »Nam je v sedanjih pogojih predvsem potreben mir. Politične kalkulacije, ki bi lahko postale vzrok za vojno in ki bodo prej ali slej privedle do nje, so za naše cesarstvo drugorazredno vprašanje. Prvorazredni predmet naših skrbi tudi ni oblika, kakršno naj bi dobila naša politična ureditev. V prvi plan stopajo vse globlja in vznemirljiva socialna vprašanja z vsemi njihovimi nevarnostmi in težavami. Rešiti jih moramo prej, preden si poiščejo tujo pomoč... Nujna je previdnost, da si ustvarimo socialni red, da bi postali ponovno močni.

Predajam Vam ključ naših pozicij. Poznate jih in jih lahko tolmačite...⁸⁰

⁷⁸ Ficquelmont je mislil na Kossuthov govor v ogrskem parlamentu dne 3. marca/20. februarja 1848, ko je zahteval uvedbo parlamentarnega načina vladanja v Avstriji.

⁷⁹ Pis'mo avstrijskega ministra inostrannih del Fikel'mona čezvyčajnomu poslu v Peterburge grafu Tunu, 21/9 marta 1848 g., stran 175.

⁸⁰ ibidem.

Kako je potekala evidenca pri carju izvemo iz depeše ministra za zunanje zadeve ruskemu poslaniku na Dunaju Medemu.⁸¹ Po njegovem pisanju je car Thuna sprejel in ga kot očividca marčnih dogodkov na Dunaju z zanimanjem poslušal. Nessel'rode je Medema opozoril, da je car seznanjen z demonstracijami v Nemčiji proti Rusiji in mu še sporočil: »Postalo je nujno, da izdelamo jasno stališče o značaju naših novih medsebojnih odnosov, ki temeljijo na tako nepričakovanem in zapletenem položaju.« Car je z zanimanjem prisluhnil poročilu, da se je novi kabinet na lastno pobudo lotil vprašanja odnosov Avstrije do Rusije.⁸²

Z zadovoljstvom je car sprejel Thunovo pojasnilo in jamstva, da spremembe v vladi nikakor ne spodkopavajo temeljev zveze med obema državama. Prijetno mu je bilo, kot je poudaril, videti v poštenih ljudeh, ki so poklicani, da vladajo, jamstvo za red v Avstriji in za njeno varnost.

Nessel'rode je še opozoril, naj avstrijska vlada nujno poskrbi, da bo tudi v Galiciji obnovljen red... « Car želi mir, ker je potreben tako Rusiji kot Avstriji. Glede na nemire, ki ogrožajo Evropo, bo car ostal strogo nevtralen. Ne želi se bojevati sam, niti v vojno siliti druge. Ne bo se vmešaval v notranje zadeve drugih držav, niti v zadeve Francije, niti Nemčije. Prepustil bo narodom, da si sami urejajo države, kot to želijo in uméjo. Zahteva samo, naj tudi drugi striktno upoštevajo neodvisnost in nedotakljivost njegove države, kot to dela car v odnosu do drugih, tako da spremembe v teritorialnem ravnotežju, če bo do njih prišlo, ne bodo njemu v škodo.« Car je zahteval, naj bodoča avstrijska vlada prepreči sleherno propagando, vsak oborožen poskus, ki bi bil usmerjen proti njegovemu vladanju. Nessel'rode se je zavzemal za prijateljske odnose z novim kabinetom, ki so sedaj ob pretresih, ki so zajeli večji del evropske družbe, nad vse nujni.⁸³

V resnici pa je car z nezaupanjem gledal na novo, aristokratsko-liberalno, umirjeno avstrijsko vlado. Zaradi revolucionarnega gibanja v Avstriji je preklkal kredite, ki jih je Rusija nameravala dati Avstriji. Nessel'rode je v posebnem pismu sekretarju avstrijskega poslaništva Lepcel'ternu v S. Peterburgu takole poročal: »Zaradi žalostnih dogodkov, do katerih je prišlo v prestolnici avstrijske monarhije, katerih pomena in posledic še ni mogoče predvideti, car iskreno obžaluje, da v sedanjih pogojih ni možnosti za nadaljevanje operacij v zvezi s krediti, o katerih smo se dogovarjali...«⁸⁴

Ruski poslanik Medem, ki naj bi se po carjevem naročilu takoj vrnil iz S. Peterburga na Dunaj, se je ustavil v Ratiboru⁸⁵ in premišljal, ali naj se v trenutni situaciji sploh vrne na Dunaj. Po nasvetu carja je Nessel'rode prek ruskega svetnika Fontona vprašal za nasvet Ficquelmonta.⁸⁶ Ta pa je Fontonu svetoval, naj nekaj dni počaka, da bodo to vprašanje dokončno rešili. »Nepri-

⁸¹ Depeša ministra inostrannyh del Nessel'rode poslaniku v Vene Medemu, 5. aprila/24. marta 1848 g., strani 180—181.

⁸² Ibidem.

⁸³ Ibidem.

⁸⁴ Pis'mo ministra inostrannyh del Nessel'rode sekretarju avstrijskega poslaništva v Peterburge Lepcel'ternu 22/10. marta 1848 g., stran 177.

⁸⁵ Ko je Medem izvedel za marčne dogodke na Dunaju, se je ustavil v pruskem mestu Ratibor.

⁸⁶ Depeša ministra inostrannyh del Nessel'rode poverennomu v delah v Vene Fontonu, 29/17. marta 1848 g., strani 177—178.

jetno mi je bilo,« je zapisal Fonton, »zahtevati od predsednika avstrijskega kabineta podrobnejše pojasnilo o tako delikatnem vprašanju.« Po Fontonovem mnenju je bil vzrok, da je minister za zunanje zadeve zavlačeval svoj odgovor v antiruskem razpoloženju na Dunaju.

»Že poprej sem imel priliko opaziti, da so se različni elementi, ki sestavljajo antirusko stranko, združili v splošnem sovraštvu do Rusije. Strasti razvnmajo prek periodičnega tiska ali s pamfleti. Fonton je opozoril, da so radikali že priredili mačji koncert papeževemu poslaniku, nameravajo pa ga pripraviti tudi pred zgradbo ruskega poslaništva. Politično zanesljive osebe, ko so bile o tem načrtu obveščene, so si zelo prizadevale, da preprečijo demonstracijo proti poslaništvu, zavedajoč se resnih posledic, saj bi kompromitirali ustaljena načela v mednarodnem pravu o nedotakljivosti diplomatskih predstavništav.

Nacionalna garda in univerzitetni korpus, ki podpirata sedaj obstoječi red, ne sodelujeta s to nočno anarhijo in sta pohitela, da poostriata varnostne ukrepe.

Zvečer je močan odred nacionalne garde zasedel ulice, ki vodijo k poslaništvu. Drugi odred pa so razporedili pod mojim oknom in tam dežurali vso noč. Demonstracij ni bilo... Ob današnjem srečanju mi je grof Ficquelmont namignil na nočno anarhijo. Rekel mi je, da je predložil svojim kolegom naj sprejmejo v svarilo ustrezne ukrepe. Da bodo ti ukrepi učinkoviti, je treba zagotoviti avtoriteto vlade.«⁸⁷

Revolucionarno gibanje v Nemčiji in Avstriji je prisililo Nikolajevo vlado, da je ponovno preučila evropski položaj in iz njega povzela nove zaključke. Svoje zaveznike je začela iskati v Franciji. Nessel'rode je v tem duhu dal ruskemu veleposlaniku v Parizu Kiselevu⁸⁸ nova navodila. Takole mu je pisal:⁸⁹ »... Iz mojih dveh depeš z dne 27. in 29. marca veste, da je car odobril sklep, da odložite svoj odhod iz Pariza. Demokratično načelo je, kot vidite, zajelo obe monarhiji, zveza, ki je bila po izjavah Nessel'rodeja doslej osnova kontinentalnega ravnotežja, je zaradi obeh revolucij ogrozila varnost našega carstva. Ugotovili ste, da bi lahko privedli podobni dogodki k spremembi ali k težnjam, da spremenimo prej označeno politično linijo. Glede tega ste pokazali prodornost in zdrav smisel.

Posledica dogodkov, do katerih je prišlo, oziroma se manifestirajo, v Nemčiji je, da se ne čutimo več dolžni, da podpiramo nove vlade držav, ki so bile doslej naše zaveznice. Namesto zveze in solidarnosti se porajajo povsem drugačna čustva — ves naš sistem moramo spremeniti. Ali lahko dopustimo, da bi Avstrija, razdeljena in oslABLJENA, nehala zavzemati v Evropi mesto, ki ga je zavzemala dotlej, in da bi nemško konfederacijo, ki je bila zasnovana na dogovorih, zamenjali z združeno, demokratično in častihlepno državo, ki bi utegnila imeti želje in možnosti, da nam povzroči resne težave?

Podobna sprememba vseh sedanjih pozicij bi prej ali slej porodila takšno kombinacijo, pri kateri bi nam lahko služil pritisk Francije kot nasprotna utež proti vražjim nakanam naših sosedov. Zadeva doslej še ni dosegla takšne

⁸⁷ Depeša poverennogo v delah v Vene Fontona ministru inostrannyh del Nessel'rode, 10. aprlja/29 marta 1848 g., strani 182—183.

⁸⁸ Kiselev N. D. je bil ruski poslanik v Parizu v letih od 1839 do 1854.

⁸⁹ Pis'mo ministra inostrannyh del Nessel'rode poslaniku v Parize Kiselevu, 18/6 aprlja 1848 g., strani 187—188.

stopnje, do tega je še daleč, toda v nobenem primeru nas to ne sme zavesti, da bi to nevarnost spregledali. Vplivati moramo na razpoloženje Nemcev tako, da bomo obrzdali njihovo zlobo v odnosih do nas. Dejansko pa nimamo namena, da sklenemo zvezo s francosko republiko.«

Za Nessel'rodeja je ostalo odprto vprašanje, kakšno stališče naj carska Rusija zavzame do Francije. Ni se ogreval za priznanje francoske republike, pa tudi ni želel, da Rusija zavzame do Francije sovražno stališče. Hotel je obdržati odprto pot za morebitne dogovore s Francijo. »Glede na spremembe, do katerih je prišlo v našem položaju, je za nas bistvenega pomena, da računamo prav na to možnost. Glede na sovražnosti s strani Nemčije in glede na možno bodočo poljsko vstajo, smo enakega mnenja kot vi, da v tem položaju ne bi kazalo vznemirjati še Francije. Republika ali monarhija, revolucionarna ali konservativna, ostaja država, s katero moramo računati in ki je nikakor ne izključujemo iz možnih kombinacij, katerih cilj je ustvaritev bodočega evropskega ravnotežja.

Želimo, da bi prav v tem videli vzrok za Vaše nadaljnje bivanje v Parizu. S tem, da Vas puščamo še nekaj časa tam, to še ne pomeni, da priznavamo novo ureditev, ne pravimo pa tudi, da je v bodoče ne bomo priznali. Bodimo odkriti.

Nikolajeva vlada se bo držala tega stališča le pod pogojem, da v javnosti ne bo preveč napadov na dostojanstvo dvora.«

Nessel'rode je stališče Rusije takole preciziral: »Ko se bo zbrala nacionalna skupščina in se bo dokončno formirala vlada Francije, bomo preučili, kakšna je njena trdnost, kakšno jamstvo lahko da za varnost in zaupanje, šele tedaj bomo sprejeli dokončen sklep. Sedaj pa čakajmo in opazujmo! Pošiljajte poročila, kako delate, sporočajte svoje vsakodnevne vtise — to je Vaša edina naloga. Delajte tako, da bodo vladi znana naša načela in nameni. Glede Francije te principe in namene deloma že poznate iz prvega pisma, ki sem Vam ga pisal.⁹⁰ Glede sprememb, do katerih je prišlo zaradi berlinskih dunajskih dogodkov, zadošča, da sledite uradnim komentarjem carskega manifesta,⁹¹ ki je bil nedavno objavljen v Journal de St. Pétersborg.⁹² Osnove carske politike so tam jasno nakazane. Nobene agresije, nikakega vmešavanja v zadeve drugih držav, še manj pa v njihove notranje organizacijske oblike, treba je upoštevati njihovo politično nedotakljivost in moralno neodvisnost — pod pogojem, da bodo prav tako upoštevali našo nedotakljivost in neodvisnost. Naša iskrena želja je skratka, da z vsemi živimo v miru, toda trdno smo odločeni, da se bomo borili proti vsaki propagandi in bomo odbili vsak napad na naše meje. V primeru pa, če bi bilo kjerkoli porušeno teritorialno ravnotežje v našo škodo, ga bomo vzpostavili drugod v našo korist.

Taka so edina navodila, ki Vam jih lahko sedaj dam ...«

⁹⁰ Navedenega pisma ni v arhivu oziroma v fondu dokumentov diplomatske korespondence.

⁹¹ Manifest Nikolaja I. so objavili 26/14. marca 1848. Vseboval je poročilo o revolucionarnih dogodkih na zahodu in pozival podložnike, naj zaščitijo domovino. V zamejstvu je izzval govorice, da se Rusija namerava vmešati v evropske zadeve.

⁹² Journal de St. Petersburg je bilo uradno glasilo ministrstva za zunanje zadeve, ki so ga izdajali v francoskem jeziku v Petersburgu.

5. Kriza habsburške monarhije v očeh carizma

Radikalni časopisi so v aprilu začeli napadati vlado zaradi počasnosti pri sestavljanju ustave.⁹³ Na splošno je med radikali prevladovalo mnenje, da pomenijo pridobitve, dosežene 14. in 15. marca zelo malo, če ne bodo pismeno zajamčene. Zahteva po uvedbi ustave je postala vsesplošna. Radikalni časopisi so obtoževali vlado, da za kulisami spletkari z dvorno kamarilo in plemstvom proti ljudstvu. Pozivali so avstrijsko ljudstvo, naj se poveže z nacionalno gardo in prepreči spletke, zaščiti izbojevano svobodo ter vztraja pri zahtevi, da skličejo nacionalno skupščino, ki bo potrdila 15. marca svečano obljubljeni ustavo. Priporočali so izvolitev takih poslancev, ki niso bili povezani s predstavniki starega režima, izvolitev priljubljenih zastopnikov ljudstva. Ministrom so priporočali, naj pohitijo s pisanjem ustave, naj jo sestavijo, preden bo prišlo do novih nemirov.

Z izdelavo ustave se vladi ni mudilo, čeprav je cesar v patentu 15. marca obljubil, da bo čimprej sklical predstavnike deželnih stanov, da mu bodo pomagali pri oblikovanju ustave. Sklicanje takšne institucije je postalo z razvojem revolucionarnega gibanja anahronistično. Da bi pomirila radikale, se je vlada slednjič odločila, da bo ustavo sestavila sama, parlament pa naj bi jo kasneje dopolnil. Za vzorec je vzela belgijsko in badensko ustavo. Po marčni revoluciji je moralo preteči kar šest tednov, preden je Avstrija 25. aprila dobila novo oktroirano ustavo, ki je veljala samo za Avstrijo in Češko, to je za avstrijske dedne dežele, ne pa za Madžarsko in Italijo.⁹⁴

Velika večina revolucionarnodemokratsko usmerjenega prebivalstva je oktroirano ustavo sprejela kot nedemokratičen poseg v svoje ustavne pravice. V časopisih so jo kritizirali ter izražali nevoljo in ogorčenje nad vlado, ki je mnogo obljubljala, pa malo storila. Vse bolj je postajalo jasno, da vlada ne želi izpolniti danih obljub. Iz vrst avantgarde revolucije, to je iz vrst študentov, plebejskih množic in delavcev, so po objavi ustavnega patenta prihajale vse bolj številne pritožbe proti ustavi.

Po ustavi je bila cesarjeva oseba sveta in nedotakljiva.⁹⁵ Cesarju je pripadala vsa izvršna oblast; za popolno veljavnost njegovih odredb je bil potreben sopodpis odgovornega ministra. Sodstvo so izvajali v cesarjevem imenu. Zakonodajno oblast je imel cesar skupaj s parlamentom. Pripadala mu je pravica, da nastavlja državne uradnike, tudi ministre; imel je pravico, da podeljuje vse časti, odlikovanja in plemiške naslove. Bil je najvišji poveljnik suhozemnih in pomorskih oboroženih sil. Imel je pravico, da napove vojno in sklepa mir ter pogodbe s tujimi vladami. Parlamentu je pripadala le pravica potrditve. Cesar je imel pravico podeljevati nagrade za najvišje zasluge, pravico pomilostitve in olajšanja kazni. Imel je pravico predlagati zakone v parlamentu, pa tudi njihova potrditev je bila v njegovi kompetenci.⁹⁶

Parlament je bil sestavljen iz dveh domov: senata in doma poslancev. Senat (zgornji dom) so sestavljali principi cesarske hiše, ki so izpolnili 24 let,

⁹³ Ficquelmont K. L., *Aufklärungen über die Zeit vom 20. März bis zum 4. Mai 1848*. Leipzig 1850 (dalje navajam: Ficquelmont, *Aufklärungen*), stran 73.

⁹⁴ Reschauer-Smets, *Das Jahr 1848/II*, strani 104—106.

⁹⁵ *Ibidem*, strani 104—105.

⁹⁶ *Ibidem*.

člani, ki jih je cesar imenoval dosmrtno, in 150 članov, izvoljenih iz vrst veleposestnikov. Dom poslancev (spodnji dom) je sestavljalo 383 članov. Volitve članov obeh domov naj bi izvedli na osnovi provizoričnega volilnega zakona. dokončni volilni zakon pa bi izdelal kasneje parlament.

Ustava je vsebovala običajne člene zelo zmerno liberalnih ustav. Jamčila je svobodo vesti, govora, tiska, združevanja, pisemsko tajnost in pravico do peticij.

Za zmerno liberalne visoke aristokratske kroge je bilo to reakcionarno ustavno skrupucalo cesarsko darilo, ki so ga s hvaležnostjo sprejeli. Svojemu razpoloženju so dali duška z uradnim proslavljanjem.⁹⁷

Demokrati so vladi predvsem zamerili, ker predstavniki ljudstva niso imeli možnosti, da bi ustavo sami sestavili. Izjavili so, da od cesarja poklonjena ustava krši osnovne principe svobodne družbe. Z vso ostrino so kritizirali člene o dvodomnem sistemu, cenzusu in absolutno pravico cesarjevega veta.

Po objavi vsiljene ustave so radikali zaostri boj proti vladi. Grajali so jo zaradi nemoči in zahrbtnih spletk. Obtoževali so jo, da nastavlja v uradih pripadnike starega režima zato, da bi izpodkopala svobodo ljudstva; kar je zločin, nič manjši od izdaje.⁹⁸ Taki napadi so stopnjevali ogorčenje množic proti reakciji. Mačjih podoknic je bilo v začetku maja vse več. Množica demonstrantov je prisilila Ficquelmonta, da je odstopil s položaja ministrskega predsednika.⁹⁹ Njegovo mesto je prevzel Pillersdorf, ki je tako postal minister za notranje zadeve in ministrski predsednik; za ministra zunanjih zadev je bil imenovan baron Johann von Wessenberg.

Vodilne niti radikalnodemokratskega gibanja je imel maja v rokah centralni komite meščanov, študentov in nacionalne garde. Komite je bil sprva ustanovljen z nalogo, da deluje kot vez med akademsko legijo in nacionalno gardo ter vzdržuje red in mir.¹⁰⁰ V maju 1848 pa je ta organizacija postala najpomembnejša sila ljudskega demokratičnega gibanja. Komite je bil zelo popularen med študenti, demokratično inteligenco in plebejskimi množicami, zato je vlada morala upoštevati njegovo voljo. Centralni komite je skupaj s študenti zahteval demokratizacijo ustave, čemur se je vlada upirala. Prišlo je do revolucionarne krize in do nastopa revolucionarnih množic.¹⁰¹

15. maja je na Dunaju zmagalo meščanstvo s pomočjo ljudskih množic. Nemajhno vlogo so odigrali akademska legija in delavci. Majski dogodki so zelo preplašili konservativne in zmerno liberalne aristokratske kroge. Zavedali so se nevarnosti, da bodo v primeru, če vlada ne bo kapitulirala, radikali zgradili po vsem Dunaju barikade, da bodo množice navalile na dvor. Mnogi aristokrati, bankirji, industrialci in veletrgovci so začeli po 15. maju zapuščati mesto in se seliti na podeželje.¹⁰²

⁹⁷ Zenker V., *Die Wiener Revolution in ihrem sozialen Voraussetzungen und Beziehungen*. Wien 1897 (dalje navajam: Zenker, *Die Wiener Revolution*), stran 133.

⁹⁸ *Constitution*, št. 30, z dne 6. maja 1948, stran 599.

⁹⁹ Reschauer-Smets, *Das Jahr 1848/II*, strani 146—150; Ficquelmont, *Aufklärungen*, strani 113—116.

¹⁰⁰ Kudlich, *Rückblicke und Erinnerungen I*, stran 263.

¹⁰¹ Britovšek M., Anton Füster in revolucija 1848 v Avstriji (dalje navajam: Britovšek, Anton Füster), strani 60—67.

¹⁰² Vitzthum von Eckstädt C. F., *Berlin und Wien in den Jahren 1845—1852. Politische Privatbriefe*. Stuttgart 1886 (dalje navajam: Vitzthum von Eckstädt, *Berlin und Wien in den Jahren 1845—1852*), strani 101—102.

Dvorna stranka s koncesijami, danimi 15. maja, ni bila zadovoljna. Zahtevala je, naj jih cesar prekliče. Cesarsko družino, ki sta jo zaradi majskih dogodkov zajela strah in ogorčenje, je zavestno opozarjala na usodo kralja Ludvika XVI. in Marije Antoinette. Načrt za cesarjev beg je pripravil grof Henrik Bombelles, ki so mu pomagale dvorne dame. 17. maja je cesarju uspelo pobegniti z Dunaja z izgovorom, da se pelje na sprehod v Schönbrunn. Iz Schönbrunn je cesar naročil svojemu služabniku, naj sporoči vojnemu ministru, da je sklenil iz zdravstvenih razlogov odpotovati na Tirolsko.¹⁰³ Brž ko je za to izvedel Latour, je takoj sklical sejo vlade. V posebnem proglasu je ta obvestila Dunajčane, da ji vzroki cesarjevega odhoda niso znani. Pozvala je državljane k miru in redu in obljubila, da jih bo o nadaljnjih dogodkih sproti obveščala.

Še preden se je novica o cesarjevem begu razširila med prebivalstvom, je uradno glasilo Wiener Zeitung namignilo na tako možnost. Anonimni avtor je cesarju odsvetoval, da zapusti Dunaj, kajti njegov odhod bi pomenil isto kot beg Ludovika XVI. Dan njegovega odhoda bi postal prvi dan republike.¹⁰⁴

Dvorna stranka je hotela s cesarjevim odhodom izzvati razcep med dunajskim prebivalstvom. Menila je, da bodo radikalni demokrati razglasili republiko ali provizorno vlado, zmernejši pa bodo temu nasprotovali. Proti sprtim strankam bo nato lahko nastopiti z vojaštvom in preklicati odlok o sklicanju ustavodajne skupščine.¹⁰⁵

Po cesarjevem odhodu je postal razvoj ustavnega življenja v Avstriji problematičen. Cesar je odpotoval brez vednosti odgovornih ministrov. Molk, s katerim je ministrstvo sprejelo novico o cesarjevem begu, je zbudil pri študentih zaskrbljenost in pomisleke. Začeli so sumiti, da obstaja dogovor med kamarilo in visokimi krogi meščanstva glede razpusta akademske legije.

Majski dogodki so močno odjeknili v Rusiji. Nikolaj je pozdravil odhod cesarja z Dunaja takole: »... Zelo zadovoljen sem bil, ko sem izvedel za odločitev Vašega veličanstva, da začasno zapustite prestolnico, ki jo je v zadnjem času zajela ljudska vstaja, da se umaknete v provinco med ljudstvo, ki je ostalo zvesto prestolu. S tem sklepom Vas je navdahnila visoka in modra politika. Zagotavlja Vam svobodo akcije, ki Vam je nujno potrebna, da boste obnovili avtoriteto monarhistične oblasti, katere naloga je, da se otrese posledic anarhije, v katero so državo pahnili nekateri uporniki in da ji pomaga, da se jih reši. To je že rodilo nekatere plodove. Vaše veličanstvo se lahko o tem prepriča na osnovi obžalovanja in kesanja, ki ga je izzval Vaš odhod z Dunaja, navdušenega sprejema, na katerega ste naleteli, in izrazov predanosti, ki ste jih dobili iz raznih dežel.

V takih okoliščinah mora naravno biti moj politični predstavnik pri Vašem veličanstvu. Dati sem mu nameraval nalog, naj se Vam pridruži, ko sem izvedel, da ga je Vaše veličanstvo samo povabilo, naj pride v Innsbruck k Vaši presvetli osebi. Moje želje so se tako izpolnile, meni pa preostaja le, da Vam izrazim iskreno željo, da bi imela Vaša odločitev, ki ste jo sprejeli, za

¹⁰³ Hartig, Genesis der Revolution, strani 297—299.

¹⁰⁴ Wiener Zeitung, št. 138, dne 18. maja 1848, stran 661.

¹⁰⁵ Violand, Die sociale Geschichte, stran 106.

posledico okrepitev monarhije, katero bom kot starejši prijatelj in zaveznik z vsemi silami podpiral.¹⁰⁶

Nessel'rode pa je pisal ruskemu poslaniku v Innsbruck takole: »Pravkar sem prejel depešo, v kateri mi sporočate, da je avstrijski cesar pozval diplomatski odbor, naj se mu pridruži v Innsbrucku. Prek Berlina smo izvedeli, da ste Vi in Vaši kolegi že potovali z Dunaja, da bi izpolnili te želje. To pismo Vas bo torej že dobilo v Innsbrucku. Car povsem odobrava sklep avstrijskega dvora, da zapusti prestolnico, da bi se tako izognil pritisku, ki se je pokazal med vstajo. Domnevam, da je prepustil Dunaj usodi notranje anarhije, okoli sebe pa združil zveste podanike provinc, da bo lažje izvedel rešilno reakcijo v korist svoje nepriznane avtoritete. Carjevo mnenje o tem vprašanju pojasnjuje pismo, katerega kopijo prilagam in je naslovljeno na presvetlega prijatelja in sorodnika, original pa boste predali na naslov. Ker dvor poziva v Innsbruck tuje predstavnike, se bo vlada očitno začasno tu naselila. Želja carja je, da ostanete tam tudi Vi, dokler bo tam dvor. Pustite na Dunaju svetnika poslaništva Fontona, da bo vodil tekoča opravila. Naročite mu, naj nas redno obvešča o dogodkih, do katerih bo prišlo v času vaše odsotnosti.«¹⁰⁷

V teh kritičnih trenutkih sta Nikolaj in njegov zunanji minister Nessel'rode resno razmišljala o možnosti razpada Avstrije. Povsem jasno sta dojela, v kako nevarnem položaju se je znašlo avstrijsko cesarstvo po zmagi majske vstaje. Njuna razmišljanja dajejo ključ za razumevanje carske politike v primeru razpada Avstrije in se dotikajo tudi usode naših dežel. Nikolajev zapis nam je poznan le posredno, prek Nessel'rodejevega odgovora carju. Nessel'rode je zapisal: »Zrelo sem premislil zapis Vašega Veličanstva in imam čast izraziti svoje mnenje o zamislih, ki jih vsebuje zapis.«¹⁰⁸ Nessel'rode je računal, da lahko pride v bližnji bodočnosti do razkosanja Avstrije. Car je iz tega napravil sklep, da se bodo na ruševinah Avstrije oblikovale nove države. Zrasla bo nova poljska država, ki bo lahko postala žarišče sovraštva in spletk na mejah. »Pred nami je nujnost in dolžnost, da oživimo pravico posesti, ki je nekoč priklepala kneževino Galicijo k Rusiji in jo spet vključimo v sestav carstva.« Nessel'rode je menil, da bi bilo treba Galicijo okupirati ali dokončno priključiti carstvu. »Razkosanje avstrijske monarhije je logična posledica tega, do česar je tam prišlo. Povsem jasno je izražena težnja, da Avstrijo razkosajo v njene sestavne dele. Toda od težnje do njenega takojšnjega uresničenja, celo do uresničenja v bližnji bodočnosti, je še daleč. Ob mnogih vzrokih, ki lahko vodijo do razkosanja Avstrije, opažamo hkrati tudi mnogo možnosti za njeno obnove.« Nessel'rode je menil, da Avstriji manjka državnik, ki bi znal izkoristiti »elemente reakcije in enotnosti«, medtem ko je sedanja vlada nesposobna in šibka, kar je žal že vse preveč očitno. »Celo sama dunajska demokracija, ki ni slepa za posledice, ki jih more imeti širjenje vstaje na Dunaju, lahko, ko bodo postale te posledice jasne, svoje sile združi s silami osrednje oblasti in ne dopusti razkosanja cesarstva že zato, ker to nasprotuje njenim interesom in njenemu nacionalnemu samoljubju.

¹⁰⁶ Kopija pis'ma Nikolaja I. avstrijskomu imperatoru Ferdinandu, 2. ijunja/21. maja 1848 g., stran 189.

¹⁰⁷ Depeša ministra inostrannyh del Nessel'rode poslu v Vene Medemu, v Innsbruck, 8. ijunja/27. maja 1848 g., stran 189.

¹⁰⁸ Zapisa Nikolaja I. v arhivu za zunanje zadeve ni.

Avstriji ne bi prvič uspelo, da se je rešila iz brezna. Za enotnost Avstrije obstaja več življenjskih osnov, kot domnevamo: krijejo se v navadah in zgodovinskih tradicijah, ki razne narodnosti, združene pod njenim žezlom, vežejo na cesarsko dinastijo, v antagonizmu njihovega samoljubja, vzajemnih odnosov, v antagonizmu, ki preprečuje separatistično delovanje, ne da bi prišlo do odkrite vojne med Nemci in Čehi, Madžari in Slovani, če bi razrahljali spone, ki jih politično združujejo. Prepričan sem, da bo v vsakem primeru treba mnogo časa, bojev, vmesnih stadijev preden bo do razdelitve prišlo.«

Nessel'rode je računal celo na možnost federativne ureditve Avstrije. »Ta zadeva ni kratkoročna... Z razdelitvijo avstrijske monarhije je prav tako, kot s propadom otomanskega imperija. Že pred mnogimi leti smo predvidevali in napovedovali njegov padec. Pogosto je bilo govora o nujnosti propada. Vzroki za razpad vsekakor obstajajo. Carstvo je sicer šibko, razmajano; vendar pa še drži skupaj, po zaslugi neskončne množine notranjih in zunanjih vzrokov, ki dušijo ali nevtralizirajo delovanje razdiralnega načela.

Vakuum, ki bi nastal v Evropi s propadom takšne stare monarhije kot je Avstrija, bi bil ogromen. Napolniti ga bo težko in praznina bo lahko dolgotrajna spricho pomanjkanja tistega, kar bi jo lahko napolnilo. Ne trdim, da bo šel razvoj v tej smeri in ne zanikam, da je razkosanje nujno. Menim pa, da je v danem trenutku prav toliko verjetnosti za kot proti. Zaradi tega sem mnenja, da je treba v tako nejasnem položaju zasnovati zares realno politiko. Prav od tega je odvisno vprašanje Galicije. Njegovo reševanje je odvisno od teh nejasnosti. Zgodi se lahko, da bomo postavljeni pred nujnost, da se polastimo te avstrijske province, če bo kot separatna država nezdružljiva z našo notranjo varnostjo. Zgodi pa se lahko tudi, da se bomo odločili le za začasno okupacijo v našem imenu ali v imenu Avstrije, če se bodo pokazali v zadnji konsekvenci kakršnikoli izgledi, da bodo tam lahko kasneje uveljavili svoje pravice. Končno lahko pride tudi do tega, da nam bodo politično smotrni razlogi narokovali, da bomo dali tej novi državi možnost, da se razvije pod našim okriljem, tako da bi imeli prevladujoč vpliv na njeno vlado in zato, da bi nevtralizirali spletke demokratične propagandë. Izkoristili bi sorodnost jezika in religije, ki nas povezuje z delom njenega prebivalstva. Vse to pa bo odvisno od tega, kakšen bo trenutni položaj v Evropi. Ali bo vojna ali mir? Kakšni bodo nameni Nemčije do nas in kako daleč bo napredovala njena enotnost? Ali bo uresničeno edinstvo med Nemci in Francozi s soglasjem in demokratičnimi simpatijami, ali pa bo njihova neenotnost postavljena s častihlepnostjo naravnost na Ren in Pad. Morda se bodo le malo zanimali za to, kaj se dogaja na severu Evrope? Vse to so takšna vprašanja, ki bodo vplivala na naše delovanje. Če bosta Francija in Nemčija ostali v takšnih medsebojnih odnosih, kot so sedaj, bi tvegali, da se vsi združijo proti nam, pred nas pa bi se postavljalo vprašanje, kaj bi bilo za nas boljše — prenašati nemirno sosedstvo — ognjišče poljskih spletk, ali pa izzvati vojno proti vsej Evropi. V nasprotnem primeru, to je, če bi se spremenili vsi pogoji, bi lahko izvedli priključitev tako, da ne bi izzvala nasprotovanja ali resnih bojev. Takšnih možnosti je mnogo. V nejasnem položaju se ni mogoče vnaprej odločati ter jasno in trdno opredeliti naše delovanje v odnosu do Galicije.

Vaše veličanstvo! Strinjam se s tem, kar ste povedali o namenu, da se moramo odpovedati priključitvi Češke, Moravske, Šlezije, Hrvaške, Ilirije, avstrij-

skih Srbov, če bi se te dežele ločile od centra (to je Avstrije op. p.), ki jih povezuje in nas prosile, da jih sprejmemo. Ta namen potrjuje visoko modrost in bisrovidnost Vašega veličanstva. S tem mislim na oster boj kot ceno, če bi priključili toliko novih dežel k ozemlju carstva.« Nessel'rode je menil, da bi prekomerna rast Rusijo le oslabila. Takole je nadaljeval: »Takšna priključitev bi omajalo veliko rusko enotnost. Sprejeti bi morala v svoje naročje množino tujerodnih elementov, kot na primer katolicizem in protestantizem, ki bi dobili večji pomen, kot ga imajo doslej. V večji meri bi prišla do izraza demokratična načela, s katerimi so prežeté te province, zlasti še Češka. Dvomim, da bi bila združitev z Rusijo iskrena in odkrita, razen pri južnih Slovanih, ki resnično gojijo simpatije do nas, medtem ko imajo Slovani severne Avstrije povsem drugačne poglede. Sanjajo le o osnovanju federacije avstrijskih Slovanov z lastnimi silami in pod svojim vodstvom. Prav tako so opozicijsko usmerjeni tako do Rusov kot tudi do Nemcev. Kakršnekoli bi že bile resnične želje teh narodnosti, če bi do tega zares prišlo, da bi namreč nekega lepega dne kot rezultat razpada avstrijske osrednje vlade, razglasili separatistične in neodvisne države, se bomo mi držali poti, ki jo je začrtalo Vaše veličanstvo. Vse navedene majhne slovanske države so preveč šibke in razdrobljene, da bi postale resen konkurent Rusiji, vendar bi bilo za nas manjše breme in bolj koristno, kot da jih priključimo ruskemu carstvu, da jim pustimo, da se grupirajo okoli Rusije, razširimo svoj politični protektorat nad njimi in jih podredimo svojemu vplivu. Tako bi se vrtele v orbiti Rusije, nudili bi jim boljše možnosti, da bi paralizirali slabe namene Nemčije in Madžarske. Poudarjam, da so vse to zelo nejasne, oddaljene možnosti. Obravnavati jih velja le kot hipotezo.

Na splošno se strinjam z nazori Vašega veličanstva. Prav tako menim, da je uresničevanje teh zamisli odvisno od tisoč okoliščin, ki jih v celoti ne more predvideti nobena bistrovidnost. Živimo v obdobju, ko se politika podreja slučajnosti in naglici. V Evropi je sedaj vse prehodno, naše ravnanje pa ne more biti drugačno. Poglavitno je, da ohranimo možnost za ukrepanje, ako se uresniči katera izmed naših domnev...

Naša armada je enotna in v polni pripravljenosti. Ako bomo varčni, so naše finance boljše kot v drugih državah, katere pretresajo nenavadne in skoraj brezizgledne industrijske in trgovske krize.

Imamo sicer mnogo sovražnikov, toda niso močni. Sovraštvo jih sicer združuje, toda protislovni interesi in na tisoče nezdružljivih teženj jih razdvajajo. Niso sposobni, da bi se dogovarjali in zadovoljili svoja hudobna poželenja. Izogniti se moramo vsakemu povodu za sovražne akcije. Ako bomo tako ravnali, bomo kos vsakemu napadu od zunaj in vsaki vstaji na znotraj. Ne smemo tvegati, da bi nas iznenadili. Nič drugega nam ne preostaja, kot da čakamo in opazujemo...¹⁰⁹

6. Ruski carizem in poljsko vprašanje

Za boljše razumevanje vloge carizma pri reševanju poljskega vprašanja v letu 1848 nam nudijo ključ Marxove in Engelsove teze, ki jih potrjuje ruska

¹⁰⁹—Zapiska ministra inostrannyih del Nessel'rode Nikolaju I. 27/15 ijunja 1848 g., strani 190—192.

diplomatska korespondenca. Skozi prizmo teh dveh polov nam bo zapletenost revolucionarnega leta 1848 postala jasnejša in razumljivejša, Marxove in Engelsove ugotovitve pa se nam bodo zdele še bolj prodorne.

Stališča Marxa in Engelsa do poljskega vprašanja je oblikoval njun odnos do carske avtokratske Rusije. Poljska si je z vstajami v letih 1794, 1830, 1846 in 1863 in s svojim veličastnim odporom proti carski Rusiji pridobila občudovanje evropskih liberalnih in demokratičnih krogov. Misel o svobodni Poljski, kot braniku Evrope pred carskim absolutizmom, je bila tedaj zelo razširjena med liberalnimi in demokratičnimi krogi. V boju revolucionarno-demokratičnega gibanja proti okostenelemu evropskemu državnemu sistemu svete alianse je zavzemalo poljsko vprašanje izredno pomembno mesto. Kazalo je, da je stvar Poljske v tedanjem političnem dogajanju neločljivo povezana z uresničenjem svobode v Evropi.

Poljsko bi bilo mogoče obnoviti le v boju proti trem velikim monarhijam, ki so nasprotovale nacionalnemu in ustavnemu gibanju liberalizma. Ko je proti koncu novembra leta 1830 izbruhnila v Varšavi vstaja proti carski Rusiji, je bilo med evropskimi demokrati zelo razširjeno geslo: »Za našo in vašo svobodo«. Poljska je postala ena najbolj občutljivih nevalgičnih točk v Evropi. Za Marxa in Engelsa je bila središče političnih upov v revolucionarni perspektivi, čeprav je njun optimizem v kasnejših letih razočaranja vse bolj upadal.

V tridesetih letih 19. stoletja so nastale v Angliji in Franciji številne organizacije poljskih emigrantov. Za Marxa in Engelsa so bile zveze s poljskimi demokrati velikega pomena. Od njih sta dobila prva poročila o položaju na Poljskem. Verjetno je Marx že tedaj poznal Lelewelovo knjigo o poljski zgodovini.¹¹⁰ Marxovi in Engelsovi govori o poljskem vprašanju novembra 1847 v Londonu in februarja 1848 v Bruslju ter kratek odlomek o Poljakih v Komunističnem manifestu vsekakor kažejo na Lelewelov vpliv. Poljsko vprašanje sta Marx in Engels obravnavala v sklopu demokratičnega gibanja na zahodu, Poljska kot konkreten politični problem je še ostajala v ozadju. Njena osvoboditev je bila podrejena »svetovnozgodovinskemu procesu splošne emancipacije«. Osnovna stična točka Marxa in Engelsa z Lelewelom je bila zamisel o kmečki demokraciji, ki sta jo prevzela od njega in jo v prevrednoteni obliki vgradila v svoj revolucionarni nauk.¹¹¹ Marx in Engels sta v letu 1848 menila, da predstavlja agrarna revolucija jedro poljskega vprašanja. Leta 1830 je bil agrarno-demokratični element v vstaji še šibak. Tudi krakovska vstaja leta 1846 je ostala izolirana od kmečkih množic. V letu 1848 pa sta Marx in Engels menila, da je agrarna revolucija jedro poljskega vprašanja, da je »boj za neodvisnost Poljske hkrati boj za agrarno demokracijo«, ki se v vzhodni

¹¹⁰ Lelewel J., *Histoire de Pologne*, Paris 1844. — Lelewel je bil profesor zgodovine na univerzi v Vilni in voditelj demokratične smeri neuspele vstaje leta 1831. Že sredi leta 1845 se je v emigraciji seznanil z Marxom in Engelsonom. Tesneje pa se je z njima povezal pozimi 1847/48. V letu 1847 sta bila izvoljena Marx in Lelewel v predsedstvo na novo ustanovljenega mednarodnega demokratičnega društva v Bruslju. Lelewelovi nazori so se v mnogočem ujemali z radikalnimi idejami, ki so jih razvijali v karbonskih demokratičnih tajnih društvih, Marxa pa takšni nazori niso privlačevali.

¹¹¹ Marx in Engels sta razumela pojem »agrarna demokracija« in »plemiška demokracija« povsem drugače kot Lelewel. Za Marxa in Engelsa je bil pojem agrarna demokracija kategorija meščansko-demokratične revolucije in gonilna sila revolucije zlasti v agrarnih deželah.

Evropi edina lahko uveljavi proti patriarhalno-fevdalnemu absolutizmu. Če dodamo tej misli še odlomek iz Komunističnega manifesta, v katerem poudarjata, da komunisti podpirajo tisto poljsko stranko, ki meni, da je agrarna revolucija pogoj za nacionalno osvoboditev, stranko, ki je leta 1846 zanetila krakovsko vstajo, smo se približali bistvu Marxove koncepcije o Poljski. Marxova in Engelsova stališča do poljskega vprašanja moramo ocenjevati v tesni povezanosti s problematiko in perspektivo agrarne revolucije v srednji Evropi.

Po Marxovih in Engelsovih revolucionarnih prognozah na večer pred letom 1848 je bila samo Anglija industrijsko dovolj razvita in zrela za odločilni akt revolucije. Angleškemu proletariatu je Marx pripisoval vodilno vlogo.¹¹² Menil je, da je mogoče Poljsko osvoboditi, ne z bojem na Poljskem, ampak z revolucijo v Angliji. Pozival je čartiste: »Napadajte svoje sovražnike doma in ponosni boste lahko, da ste potolkli vso staro družbo.« Kljub temu sta Marx in Engels menila, da mora tudi Poljska sama voditi nasilni razredni boj kmetov proti posedujočemu plemstvu, ki ustreza fevdalno-agrarni strukturi poljske družbe. Njun cilj je bila proletarska revolucija v Evropi, zaveznike pa je bilo treba poiskati tako med meščanstvom kot med kmeti in nižjimi kmečkimi sloji. Angleški delavci naj bi v Veliki Britaniji prižgali in razplamtelj revolucionarni ogenj, ki bi zajel in spremenil vso Evropo.

V svojih študijah in člankih o poznanjskem vprašanju v Novem renskem časopisu se je Engels skliceval na Lelévelovo zgodovino¹¹³ in delo Mieroslawskega o vstaji leta 1830.¹¹⁴ Mnogo je polemiziral z reakcionarnimi nemškimi zgodovinarji (Stenzel, Sybel) in s pruskimi konservativnimi in liberalnimi politikami, ki so kar nenadoma začeli globoko sočustvovati s poljskimi kmeti, delitve Poljske pa razglašali za pravično povračilo zaradi reakcionarnih stališč poljskega plemstva, Engels je njihove teze, ki so služile interesom pruskih junckerjev, napadal in smešil, pri tem pa ni zamolčal nazadnjaških pojavov v poljski zgodovini, ki so pospešili propad Poljske.¹¹⁵ Menil je, da so tri fevdalne monarhije po delitvi Poljske izpolnjevale posebno zgodovinsko poslanstvo z dušitvijo evropskega revolucionarnega prizadevanja.

Marx in Engels sta opozarjala na vlogo ruskega carizma pri delitvi in zatiranju Poljske, hkrati pa sta večkrat poudarila, da je bila Prusija pobudnica prve delitve in aktivna udeleženka pri vseh delitvah, ki so sledile.¹¹⁶ Opomnila sta Nemce, da je bila v 19. stoletju posest zahodnega dela Poljske velikega pomena za Prusijo, ki brez te posesti ne bi mogla ohraniti premoči nad drugimi deli Nemčije. Prusija, ta nekdanji vazal Poljske, se je s pomočjo Rusije in po zaslugi delitve Poljske uvrstila med evropske države prvega reda. Če bo Prusija jutri izgubila svoj poljski plen, jo bo Nemčija asimilirala, je ugotavljal Marx. To misel Marx večkrat omenja, ko razpravlja o posledicah pruske aneksije na notranji boj družbenih sil v Nemčiji.

¹¹² Karl Marx in Friedrich Engels Werke, Dietz Verlag Berlin 1959, (dalje navajam: Marx in Engels, Werke) IV, stran 417. Marxovi in Engelsovi govori o Poljski v Londonu dne 29. novembra 1847 so v skrajšani obliki izšli dne 9. decembra 1847 v časopisu Deutsche Brüsseler Zeitung.

¹¹³ Lelewel J., Histoire de Pologne I, Paris 1844.

¹¹⁴ Mieroslawski L., Debât entre la révolution et la contrerévolution en Pologne, Paris 1839.

¹¹⁵ Engels F., Die Auswärtige Politik des russischen Zarentums. Neue Zeit, 8. Jhr. 1890 (dalje navajam: Engels, Die Auswärtige Politik), stran 148.

¹¹⁶ Ibidem, stran 150.

Marx in Engels sta v revolucionarnem letu 1848 Poljski pripisovala poseben pomen. Poljake sta prištevala med zgodovinske narode, ki jim ni mogoče kratiti zgodovinskih pravic do nacionalne države. Pod vplivom Hegla sta menila, da so lahko samo veliki narodi vzvod napredka na poti k veliki socialni revoluciji.

Osvoboditev Poljakov sta Marx in Engels neločljivo povezovala z revolucijo in z bojem proti despotski Rusiji. Zahtevala sta obnovo poljskih mej pred prvo delitvijo leta 1772. Nemci in Poljaki naj bi mejne spore reševali širokopotezno. Njun glavni cilj je bilo predvsem veliko revolucionarno evropsko gibanje, premalo pa sta poznala težave, ki so lahko izvirale iz nacionalnega vprašanja.

Marx in Engels sta videla v obnovitvi demokratične Poljske prvi pogoj za demokratizacijo Nemčije. Po Engelsovem mnenju bi bilo mogoče nemško-poljske probleme, ki jih je frankfurtska skupščina enostransko obravnavala v korist Nemčije, kar je povzročilo poznanjske nemire, rešiti veliko prej kot številna druga politična vprašanja, ki jih je porajala revolucija v vzhodni Evropi.

Iz Marxove in Engelsove teorije o revolucionarnih in kontrarevolucionarnih narodih je izšel tudi program velike vojne proti Rusiji, v kateri sta videla Poljsko kot ščit Evrope pred ruskim carizmom. Zmaga nad protirevolucionarno velesilo na vzhodu bi po njunem mnenju pomenila hkrati obnove svobodne Poljske, ki je bila po Marxovem in Engelsovem mnenju pomemben člen nove Evrope, urejene v duhu demokratičnih konstelacij. Nemci in Poljaki naj bi se v boju za svoji bodoči nacionalni državi združili proti fevdalni Rusiji, Prusiji in Avstriji. Leta 1848 je Engels menil, da Poljska ne more biti uničena, ker »večni zgodovinski tok reproducira boj za emancipacijo Poljske«.

Cilj Engelsove politike, da bi v letih 1848/1849 z obnovitvijo svobodne Poljske izločili ruski vpliv iz Evrope, ni bil uresničen. Oglejmo si, kako je ruski carizem odvrnil nevarnosti, ki so mu grozile. Ne glede na uradna zagotovila o vzajemni lojalnosti med avstrijsko zmerno liberalno-aristokratsko in carsko vlado, je bilo iz diplomatske korespondence opaziti tleča nesoglasja. Nikolaj ni želel revolucionarnega gibanja v sosesčini svojega imperija, zlasti ne med poljskim prebivalstvom. Zelo ga je vznemirilo revolucionarno gibanje v Galiciji. Menil je, da dunajska vlada vodi pre malo odločen boj proti revolucionarjem v Galiciji, zlasti še, ker se je odrekla kartelni pogodbi o vzajemnem preganjanju poljskih revolucionarjev. Galicija je leta 1848 postala središče revolucionarnega požara. Veliko revolucionarno vlogo je imela strnjena skupina poljskih emigrantov, ki so prišli po februarški revoluciji v Franciji v Lvov, glavno mesto Galicije, da bi izkoristili ugoden trenutek za vstajo na Poljskem. Ruska diplomacija je posvetila zato največjo pozornost dejavnosti demokratov v Galiciji in v Krakovu. Ruski poslanik na Dunaju Medem je že v prvih dneh revolucije na Dunaju dobil navodila, naj vpliva na avstrijsko vlado tako, da si bo z vsemi silami prizadevala obdržati Galicijo v pokorščini in zadušiti nacionalno gibanje Poljakov.

Nessel'rode je v posebnem pismu avstrijskemu ministru Ficquelmontu takole pisal: »... Za boga, ne izgubite izpred oči Galicije.¹¹⁷ Kmalu jo bo zajel

¹¹⁷ Revolucionarno gibanje v Galiciji, ki ga je vodila poljska emigracija, se je razvijalo pod geslom ustanovitve neodvisne Poljske in vojne s carsko Rusijo. Gibanje je zajelo vse poljske dežele v Avstriji. Nikolaj je zato zahteval od avstrijske vlade, naj čimprej zaduši revolucionarno vstajo v Galiciji.

požar, če do njega že ni prišlo. Verjetno že veste za prihod Čartoryzskega¹¹⁸ v Berlin: s ciljem, da pripelje ves korpus iz Pariza v Poznanj in tam organizira poljske legije, ki se ne bodo obotavljale napasti carsko Poljsko. Prepričan sem, da bomo te napade odbili. Vse je pripravljeno.

Napadli nas bodo na našem desnem krilu. Storite vse, kar morete, da se to ne bi zgodilo na našem levem krilu. Položaj v stari Rusiji je nadvse dober... To velja celo za naše nemške province. Ponovno se kaže, da stara predanost plemstva ni oslabela. Prepričan sem, da je Rusija trdna, medtem ko se ruši vrsta monarhij. Naj bog ohrani Vašo monarhijo in Vam dá moči in zdravja, da boste izpolnili težke naloge, ki so pred vami.«¹¹⁹

Nessel'rode je istega dne pisal tudi ruskemu poslaniku na Dunaju Medemu: »Obstaja problem, za katerega car meni, da je naša dolžnost, da nanj opozorite predstavnike nove avstrijske vlade kot na nekaj, kar zahteva večjo pozornost obeh vlad, kot na nekaj, kar se nanaša na njune najbolj neposredne in bistvene interese: to je na položaj, ki bo nastal v Galiciji v zvezi s spremembami, do katerih bo prišlo z notranjo preosnovo avstrijske monarhije... Prosite, naj storijo vse, kar morejo, da se odnosi med obema vladama ne bodo zatrli in da ne bi prišlo do konflikta, ki bi bil v korist revolucionarnim stremljenjem poljskega prebivalstva obeh imperijev.«¹²⁰

Prizadevanja avstrijske vlade, da bi zadušila revolucionarno gibanje v Galiji, niso uspela. Poljski revolucionarji so v Galiciji in Krakovu osvojili oblast in osnovali svoje vlade in nacionalno gardo.

Nikolaj se je povsem zavedal nevarnosti, ki je z revolucionarnim gibanjem v Evropi grozila ruskemu imperiju. V pismu Paskeviču je namignil, da bo prisiljen z vojsko posredovati v Galiciji. Računal je z možnostjo, da bo Avstrija razpadla in da bo na njenih ruševinah lahko zrasla nova poljska država. Ko se bo to zgodilo, bom takoj posređoval v Galiciji in imperiju priključil svojo staro posest. V nasprotnem primeru se lahko zgodi, da propadeta avstrijski ali ruski imperij. Nikakor ne morem dopustiti, da bi se to zgodilo.¹²¹

Še podrobneje je car svoje misli obrazložil v spomenici Nessel'rodeju v obdobju, ko je Avstrija preživljala kritične trenutke svojega obstoja.¹²² Ruska diplomacija se je tedaj živo prizadevala, da bi odstranila nevarnost, ki jo je izzvalo revolucionarno gibanje. Bali so se, da ne bi prišlo do ustanovitve poljske ali kake druge slovanske države. Nikolaj in njegova vlada sta hkrati želela priključiti »staro posest Galicijo« ruskemu imperiju.

Tako Avstrija kot ruska vlada sta si prizadevali, da bi zadušili revolucionarno gibanje v Galiciji; razlika je bila le v metodah. Avstrijska vlada se je borila proti revolucionarnemu gibanju tako, da je podžigala razredne in nacio-

¹¹⁸ Čertoryzkij Adam (1770—1861) je bil predsednik senata poljske nacionalne vlade pred zadušitvijo vstaje leta 1830, nato je emigriral v Pariz, kjer je bil na čelu konservativne stranke poljske emigracije. Nanj so računali kot na kandidata za predsednika osvobojene Poljske.

¹¹⁹ Častnoe pis'mo ministra inostrannyh del Nessel'rode avstrijskomu ministru inostrannyh del Fikel'monu, 5 aprilja/24 marta 1848 g., stran 179.

¹²⁰ Depeša ministra inostrannyh del Nessel'rode poslanniku v Vene Medemu, 5 aprilja/24 marta 1848 g. strani 180—181.

¹²¹ Šerbatov, gen. fel'dmaršal knjaz Paskevič, zv. VI, Pis'mo Nikolaja I ot 10 ijunja 1848 g.

¹²² Glej Zapiska ministra inostrannyh del Nessel'rode Nikolaju I, 27/15 ijunja 1848 g.

nalne spore in hujskala kmete proti poljskemu plemstvu; kmetom so dali koncesije in ukinjali tlako. Ruska vlada pa je zahtevala od avstrijske vrnitev poljskih emigrantov, ki so se zatekli po neuspeli vstaji leta 1830 v Avstrijo in Prusijo. Avstrijska vlada pod predsedstvom Schwarzenberga bi bila vsekakor pripravljena ugoditi zahtevam ruske vlade, toda naletela je na nasprotovanje radikalnega dela parlamenta, ki je zasedal na Dunaju. Vprašanje »dogovora o izročitvi emigrantov« je poslabšalo odnose med obema vladama.

Diplomatska korespondenca nam osvetljuje prizadevanja, da spodkopljejo in zadušijo revolucionarno gibanje na Poljskem oziroma v Galiciji. Nessel'rode je ruskemu poslaniku Medemu 18./6. septembra 1848 v depeši pisal takole: »Vaša prevzvišenost lahko brez težav dojame, da je marčno dogajanje soočilo carsko vlado bolj kot kdajkoli doslej, da mora nujno upoštevatı javno mnenje v nekdanjih poljskih provincah. Za nas je posebno pomemben Krakov.¹²³ To nekoč svobodno mesto se je pravkar vzdramilo iz odrevenelosti, v katero je zapadlo po priključitvi k Avstriji. Možno je bilo predvidevati, da bodo spremembe, do katerih je prišlo skoraj sočasno na Dunaju in v Berlinu skupaj s padcem monarhije v Franciji vplivale na javno razpoloženje, ki je bilo že brez tega močno vznemirjeno. To kar se je v zadnjih šestih mesecih dogajalo v Krakovu, nas ni navduševalo... Toda obžalovanja vredno je ravnodušje in otopelost, ki ju kaže do dogodkov avstrijska vlada, ki so dovolj zgovorni, da bi jih morali skrbeti, pa niti ne želijo vedeti, da obstajajo v Krakovu republikanske in demokratične tendence. Periodični tisk jih spodbuja, revolucionarni klubi pa jih podpirajo. Iz zamejstva se tu zbirajo poslanci in emigranti škodljive vrsti, ki v Krakovu pripravljajo vstajo. Njihovi voditelji se ne omejujejo v svojih načrtih na meje nekdanjega krakovskega vojvodstva, temveč nameravajo vstajo razširiti na vso Galicijo. Avstrijski monarhiji grozijo novi in resni zapleti. Carski kabinet je vse to, kar se sedaj dogaja v Krakovu, predvidel, in zdi se mu nujno, da temu vprašanju posveti vso pozornost, ker se zaveda, da bo vplivalo revolucionarno gibanje v Krakovu na mir v njegovih lastnih provincah. Doslej teh vprašanj nismo obravnavali skupaj z dunajskim kabinetom... Car je sedaj mnenja, da ni več možno, da bi še zavlačevali z razčiščenjem tega vprašanja. Smatra, da je to prijateljska dolžnot do njegovega apostolskega kraljevskega veličanstva. Priloženi zapis¹²⁴ vsebuje kratek popis vseh dogodkov, ki smo ga dobili pred nedavnim in poroča o položaju v Krakovu. Vaše veličanstvo Vam predlaga, da z njim seznanite avstrijsko ministrstvo. Med navedbami je posebno važen podatek o sočasni navzočnosti Skrzeneckega,¹²⁵ Dvernickega¹²⁶ in Bema,¹²⁷ v Krakovu. Vsi trije so bili zapleteni v do-

¹²³ Po dunajski pogodbi leta 1815 je postal Krakov svobodno mesto (republika). Leta 1830 se je mesto priključilo poljski vstaji, nakar ga je zasedla ruska vojska. Leta 1846 so se Avstrija, Prusija in Rusija na Dunaju zedinile, da mesto vključijo v avstrijsko cesarstvo.

¹²⁴ Depeši priloženi zapis je napisal Paskevič pod naslovom: O političnem položaju Krakova. Sestavljen je bil na osnovi poročil, ki jih je Paskevič dobil od ruskega tajnega agenta Jarelskega tik pred vstajo.

¹²⁵ Skrzineckij je bil glavni poveljnik poljske armade med poljsko vstajo leta 1830.

¹²⁶ Dvernickega je poveljeval delu poljske armade med vstajo leta 1830.

¹²⁷ Bem J., poljski general. Sodeloval je v poljski vstaji l. 1830, poveljeval je revolucionarni armadi v obleganem Dunaju v oktobru leta 1848. V madžarski revoluciji je poveljeval revolucionarni armadi v Transilvaniji. Leta 1849 je emigriral v Turčijo in dobil turško državljanstvo.

godke v letih 1830 in 1831. Povezani so tudi s spletkami, ki jih plete poljska emigracija. Izgleda, da jim je določena v novi drami, ki se pripravlja, pomembna vloga. Aktivnost teh voditeljev v Krakovu in njihove zločinske mahinacije ne moremo gledati ravnodušno, prav tako ne smemo gojiti iluzij glede ciljev, ki jih zasledujejo.

Blagovolite prepričati barona Wessenberga, da se bo z vso resnostjo pozanimal zanje. Ne zdi se nam umestno, da bi opozarjali ministra na dogovore, ki sta jih sprejela oba dvora glede Krakova. Obe državi sta v soglasju s Prusijo sklenili vključiti Krakov in njegov teritorij v sestav posesti njegovega cesarskega apostolskega kraljevskega veličanstva, da bi zadušilo enkrat za vselej revolucionarne spletke, katerih ognjišče je bil Krakov in zagotovilo mir v sosednjih ruskih in avstrijskih provincah. Če tega cilja ne bomo dosegli, če avstrijska vlada položaju ni kos, da bi izpolnila obveznosti, ki jih je ob priključitvi Krakova pred dvema letoma sprejela, kakšno naj bi tedaj bilo stališče carske vlade? Ali lahko dopusti, da bo revolucija trajno ogrozila meje carstva in da se bo ogenj vstaje razplamtel vselej, kadar bodo okoliščine ugodne, v tej ali oni izmed naših provinc? Ali car ne bo prisiljen, da v nujnem primeru poseže po ukrepih, ki mu jih narekuje zakon zaščite samega sebe? Prosim, da opozorite ministra za zunanje zadeve na to nevarno možnost...¹²⁸

Medem je Nessel'rodeju na depešo takole odgovoril: »Grofu Wessenbergu sem dal prebrati depešo Vaše prevzvišenosti z dne 6. septembra v zvezi z republikanskimi in demokratičnimi stremljenji, ki se kažejo v Krakovu. Očitno postaja, da tam pripravljajo upor, ki se bo od tu nujno razširil po Galiciji in bo ogrozil avstrijsko monarhijo z novimi, resnimi zapleti. Zapis, priložen tej depeši, vsebuje povzetek informacij, ki smo jih dobili o teh dogodkih. Do dejstev, ki jih navaja, ne smemo biti ravnodušni. Globoko obžalujem otopelost, ki jo kaže avstrijska vlada do podobnih mahinacij. Vaša prevzvišenost mi naroča naj baronu Wessenbergu prepričljivo svetujem, naj o vsem tem resno razmisli...«

Medem je izpolnil navodila Nessel'rodeja in Wessenberga opozoril na stališče ruske vlade: »Opozoril sem ga, če avstrijska vlada ni sposobna izpolniti obveznosti, ki jih je prevzela ob priključitvi Krakova k svojemu imperiju, car ne bo dovolil, da se revolucija utrdi na mejah njegovega carstva in bo prisiljen sprejeti ukrepe, ki mu jih narekuje nujnost zakona samozaščite. Barona Wessenberga sem opozoril na to možnost in ga spomnil na njegovo zagotovilo, da visoko ceni dobre odnose s sosednimi državami. Vztrajal sem, da je treba položaj v Krakovu urediti čimprej in storiti ustrezne ukrepe.«

Wessenberg je obljubil ruskemu poslaniku, da bo to vprašanje obravnaval s svojimi kolegi, predvsem pa z ministrom za notranje zadeve, ki ga bo podrobno seznanil s položajem. Obljubil je, da bo poslanika takoj obvestil o sprejetih sklepih.¹²⁹

Carski namestnik na Poljskem se je zanimal pri Nessel'rodeju, v kakšnih okoliščinah in pod kakšnimi pogoji naj vojaško posreduje v avstrijski Galiciji.

¹²⁸ Depeša ministra inostrannyh del Nessel'rode poslaniku v Vene Medemu, 18/6 sentjabrja 1848 g., strani 198—200.

¹²⁹ Depeša poslanika v Vene Medema ministru inostrannyh del Nessel'rode, 27/15 sentjabrja 1848 g., stran 200.

Takole je pisal: »Iz depeše iz Olomouca,¹³⁰ ki Vam jo sedaj pošiljam, vidite, da je avstrijska vlada ponovno izrazila željo, da dobi predhodna zagotovila glede naše pripravljenosti, da ji nudimo materialno pomoč v primeru, če bi vstaji uspelo, da bi ogrozila njeno oblast v provincah, ki mejijo z nami.

Razporeditev naše vojske na mejah je zanje zelo koristna. Razširilo se je prepričanje, katerega prevodniki so neredko avstrijski in pruski časopisi, da smo pripravljeni za napad. Te okoliščine so, kar vem zagotovo, v mnogih primerih utišale načrte revolucionarjev. Naših sosedov ne želim ovirati, da stršijo z ruskim orožjem. Trenutno ne mislim, da se bodo kmalu obrnili s prošnjo za pomoč v Galiciji in Krakovu na našo vojsko. Ker je vprašanje pomoči postavilo avstrijsko ministrstvo, bi želel, da mi pošljete posebna navodila. Z dogovorom v Münchgrätzu¹³¹ je bila dosežena solidarnost med tremi državami, ki so sodelovale pri razdelitvi stare Poljske. Ali bo ta pogodba ohranila svojo veljavo po radikalnih spremembah, do katerih je prišlo v obeh deželah? Za Avstrijo in zlasti za Prusijo kaže slabo. Obračam se na Vas z vprašanjem, kako naj rešim to vprašanje... Ako bi se dejansko obrnili s prošnjo za pomoč na carsko armado, sem trdno odločen, da se ji ne bom odzval, dokler ne bom dobil ukaza od carja, ker ne morem soditi o tem, kakšne posledice bi lahko imela vojaška intervencija na splošen tok politike.

Toda niti najmanj ne dvomim, da bi imela v primeru, če bi avstrijska vojska sama ne mogla zadušiti vstaje, takojšnja pomoč povsem drugačen učinek, kot pomoč, ki bi prišla s petnajstdnevno zakasnitvijo.

Kako naj ravnam v podobnem primeru? Če bo pomoč treba nuditi, kdo od nadrejenih naj mi izda ukaz? Ali že zadošča želja avstrijskega kabineta? Ali je možno ukrepati na prošnjo višje deželne oblasti na osnovi poprejšnjih vladnih navodil? Ker izjave kneza Schwarzenberga zahtevajo določitev naše politike do Avstrije... povejte kategorično in brez dvoumnosti, kako naj ravnam...¹³²

V poročilu z dne 4. novembra/23. oktobra je Medem poročal Nessel'rodeju o načrtu avstrijske vlade, da zaduši revolucionarno gibanje na Madžarskem. V razgovoru z njim je Schwarzenberg izrazil upanje, da bo ruska vlada, ki koncentrira vojsko na mejah Galicije, nudila pomoč, če bo v njej spet prišlo do vstaje. V drugem poročilu z dne 6. novembra/21. oktobra je Medem poročal o zadužitvi revolucionarnega gibanja v L'vovu, kar so po izjavah Schwarzenberga delno dosegli s pomočjo grožnje, da bodo poklicali na pomoč rusko armado.

Ruski poslanik Medem je v depeši Nessel'rodeju 22./10. novembra 1848 opozoril, da je avstrijska vlada neuradno postavila zahtevo, naj Rusija zagotovi sodelovanje v primeru novega izbruha anarhije v Galiciji, ker avstrijske vojaške sile ne bodo zadoščale, da bi strle anarhijo.

¹³⁰ Po svojem drugem begu iz prestolnice se je cesar nastanil v Olomoucu, kamor so mu sledili vsi poslaniiki. V navedeni depeši je Medem navedel svoj razgovor z avstrijskim ministrom za zunanje zadeve Schwarzenbergom glede vstaje v Galiciji, ki je zelo vznemirila rusko vlado. Ko je govoril o ukrepih, ki jih name-rava Avstrija sprejeti za zadušitev vstaje, je Schwarzenberg izrazil upanje, da bo Rusija posredovala v nujnem primeru.

¹³¹ Po pogodbi v Münchgrätzu junija 1833 so se Avstrija, Prusija in Rusija dogovorile, da si bodo z združenimi silami prizadevale zadušiti revolucionarno gibanje na Poljskem.

¹³² Pis'mo namestnika v Carstvu pol'skom Paskeviča ministru inostrannyh del Nessel'rode, 9 (nojbrja) 28 oktjabrja 1848 g., strani 204—205.

Nessel'rode mu je posredoval naslednja navodila: »... Car je vprašanje temeljito preučil. Njegovo veličanstvo mi je naročilo, naj Vam sporočim naslednje: če bi Avstrija ohranila stari absolutistični red, bi bil car dolžan, da se odzove že na najrahljeji namig avstrijskega cesarja. Toda sedaj, ko so revolucijo v prestolnici komaj zadržali, ko se državljanska vojna nadaljuje na Madžarskem, ko se nadaljuje bolj ali manj močno vrenje v vseh provincah, ko je v ospredju vprašanje oblike vladavine, ko brezpravje in anarhija visita v zraku, je povsem naravno, da ima car pridržke in omahuje, ali naj se odzove pozivu. Lahko bi se zgodilo, če bi nudili Avstriji pomoč, za katero nas prosijo, da bi v zadnji konsekvenci pomagali vzpostaviti v Galiciji tak režim, ki bi predstavljal za nas nenehno nevarnost. Bili bi prisiljeni, da tam odigramo vlogo, ki ni združljiva z našimi političnimi načeli, možno je celo, da bi tako nudili podporo ustavnemu redu.«

Po izjavah Nessel'rodeja je želel car globlje spoznati nazore in namene novih ljudi, ki vodijo monarhijo. Medemu je naročil, naj zbere in posreduje čimveč vesti, poročil o položaju: »Šele, ko bo car jasno poučen, na kakšnih osnovah bo zasnovana avstrijska monarhija, bo lahko napravil jasne sklepe in Vam dal točna navodila. Dotlej lahko date Schwarzenbergu v Vaših razgovorih z njim le splošna zagotovila, ki ne bodo posegla v globino vprašanja...«¹³³ Skratka, car je ukazal poslaniku, naj novo kontrarevolucionarno vlado še preveri glede njene zanesljivosti. Ko se je o tem končno prepričal, je prispeval levji delež pri zadržitvi vstaje tako v Galiciji kot na Madžarskem.

7. Vojaško posredovanje carske vojske v podonavskih kneževinah

V podonavskih kneževinah so se križali bistveni interesi Rusije in Avstrije. Prisvojitve podonavskih kneževin bi pomenila prisvojitve trgovskih poti in donavskih pristanišč, pomembnih za razširitev ruskega žitnega trga. Zasedba teh kneževin bi lahko spremenila položaj Rusije na Bližnjem Vzhodu, ter ji zagotovila privilegirani položaj in gospostvo nad Turčijo. Zavzetje Moldavije in Vlaške bi pomenilo nov poskus prodora carske Rusije k Carigradu. Rusija je takoj izkoristila revolucionarno gibanje v Moldaviji in tja poslala 4000 vojakov.

Prihod ruskih čet čez reko Prut je vznemiril radikale v Avstriji, zlasti še na Dunaju. Prestolnica se je razdelila na dva tabora. Demokratični Dunaj (akademski legija in Komite javne varnosti) se je zavzemal za podporo revolucionarnim organizacijam na Vlaškem in je nasprotoval ruski okupaciji kneževin. Vlada pa ni hotela učinkovito nastopiti proti ruski agresiji, ker je želela z rusko pomočjo zadržati revolucionarno gibanje v kneževinah. Na zahtevo ruske vlade je tudi porta poslala na Donavo svoj korpus. Iz diplomatske korespondence lahko razberemo vlogo carske vlade pri zadržitvi revolucionarnega gibanja v podonavskih kneževinah.

Že 3. aprila (22. marca) 1848 je svetnik ruskega poslaništva Fonton pisal Nessel'rodeju: »Imam čast, da Vas opozorim na članek v večerni prilogi Wiener Zeitung.¹³⁴ Članek prežema besno sovraštvo do Rusije. Pisec v njem po-

¹³³ Depeša ministra inostrannyh del Nessel'rode poslu v Vene Medemu, 22/10 nojabrja 1848 g., stran 206—207.

¹³⁴ Depeša poverennoga v delah v Vene Fontona ministru inostrannyh del Nessel'rode, 3 aprila/22 marta 1848 g., stran 178.

ziva h križarskemu pohodu proti nam. Razen tega članek opozarja, da voditeljem sedanjega gibanja v Avstriji ni tuja težnja, da izzovejo težave na Donavi in v Turčiji. Čeprav Wiener Zeitung objavlja uradne zadeve, izid tega članka, kot je bilo jasno povedano, nima uradnega značaja... Ta čustva so tako ostro izražena, da bo grofu Ficquelmontu težko uspelo, da dalj časa obdrži na položaju ministra za zunanje zadeve...¹³⁵

Videti je, da se je Nikolajeva vlada resno pripravljala, da zasede Moldavijo in Vlaško. Nessel'rode je dal 31. marca (1. aprila) izrednemu poslaniku v podonavskih kneževinah Djugamelju naslednja navodila: »Visoko zaupanje carja Vam nalaga, da opravite posebno misijo v moldavski in vlaški kneževini, ki sta izpostavljeni nevarnostim krize, ki ogroža družbeni red v Evropi.

Po razglasitvi republike v Parizu, ki je zrasla na ruševinah julijske monarhije, zahodno Evropo nenehno pretresajo burni nemiri. Z bliskovito naglico je revolucionarno razpoloženje zajelo Nemčijo. Naglo širjenje in grozeče vstaje so prisilili vlade, vključno Prusijo in Avstrijo, da so poiskale svojo rešitev po poti koncesij. Zmagoslavje demagogije ogroža Evropo, ki lahko povsem propade.

Vi veste, kakšno je v teh kritičnih okoliščinah stališče Rusije. Odločila se je, da bo vodila obrambno politiko in ne bo dovolila, da bi prodrli v Rusijo revolucionarni val. Rusija bo upoštevala nedotakljivost in neodvisnost sosednjih držav. Vzdržala se bo vseh dejanj, ki bi jih lahko tolmačili kot poskus vmešavanja v njihove notranje zadeve. Toda Rusija ne bo dovolila, da bi krnili njene pravice, njeno neodvisnost in nedotakljivost imperija.

Da bi v nujnem primeru podprl to odločitev, je naš presvetli vladar osredotočil sile vzdolž naših meja. Miroljubno, vendar budno bomo čakali na nadaljnje dogodke, pripravljene, da odbijemo napade, če bi do njih prišlo od zunaj.

Če kot opazovalci spremljamo spremembe, do katerih je prišlo v zahodni Evropi, tu ne moremo ohraniti zgolj opazovalne pozicije v odnosu do držav, v katerih imamo, skladno z dogovori, pravico in dolžnost, da jih moramo braniti, imamo tudi obveznosti, ki jih moramo izpolniti. Prav v to kategorijo spada data Moldavija in Vlaška. Vaše bivanje v Bukarešti leta 1842¹³⁶ Vam je omogočilo, da ste se podrobneje seznanili s političnim položajem v podonavskih kneževinah. Ko so Vas tedaj pozvali, da preučite vlaške zadeve, ste se seznanili s principi, ki so osnova za naše medsebojne odnose z obema kneževinama.

Prav sedaj Vas moram opozoriti na spletke, ki jih širi v imenu osvobodilnih idej revolucionarna propaganda med raznimi narodi evropske Turčije. To ilegalno aktivnost, usmerjeno proti otomanskemu gospostvu, so stalno vodili tudi agenti poljske emigracije in številni pripadniki grške heterije.¹³⁷ Lahko je predvideti, da zmagoslavje demagogije v Evropi, ščuvanje periodičnega tiska, obljube o podpori, ki jih deli v obilni meri francoska republika

¹³⁵ Podonavski kneževini Moldavija in Vlaška sta bili v vazalni odvisnosti od Turčije. Z odrinsko pogodbo leta 1829 je Rusija tam okrepila svoj vpliv.

¹³⁶ Djugamel'a so poslali leta 1842 v podonavske kneževine v posebni misiji z kneževinah. Ko so Vas tedaj pozvali, da preučite vlaške zadeve, ste se seznanili s principi, ki so osnova za naše medsebojne odnose z obema kneževinama.

¹³⁷ Heterija je bila politična organizacija, kateri člani so se borili za nacionalno osvoboditev Grčije izpod turške nadoblasti.

vsem nacionalnostim, češ da se bodo lahko osamosvojile, daje nove pobude revolucionarnim zarotam, ki se razpredajo po vseh krščanskih provincah otomanskega imperija. Gorljivega gradiva je tam mnogo. Najmanjša iskra lahko zaneti ogromen požar, ki bo razvnel vzhodno vprašanje z njegovimi možnimi nevarnimi zapleti.

Pravica do pokroviteljstva, ki jo je Rusija dobila na osnovi dogovorov s porto, nas obvezuje, da kneževini obvarujemo pred anarhijo, ki jima grozi. Ker poznamo tradicionalno brezskrbnost Turkov, se ne moremo zanesti, da bodo skrbno bdeli nad temi deželami.

Porto smo že večkrat opozorili in priporočili knezom, naj sprejmejo varnostne ukrepe, carju pa se zdi potrebno, da še odločneje podčrta svojo skrb za red in mir v podonavskih kneževinah.

Ta misel je vodilo posebne misije, ki Vam jo nalaga njegovo veličanstvo. Dogodnja, ki so se naglo kopičili, so prevrgli vse človeške račune in predvidevanja. Ni mogoče, da bi točno predvideli, do česa lahko pride v teh kneževinah med Vašo prisotnostjo. Žal Vam ne morem navesti ukrepov, ki jih storite v tem ali onem primeru. Omejiti se moram na to, da Vam osvetlim namen, ki ga zasleduje naš presvetli car. Vaši bistroumnosti in osebni presoji je prepuščeno, da poiščete sredstva za uresničenje tega cilja. Da boste brez težav izpolnili svoje naloge, morate povsod skrbno slediti simptomom nezadovoljstva in obveščati carsko ministrstvo o vseh Vaših zapažanjih in podatkih, do katerih se boste dokopali. Te informacije bodo omogočile carju, da Vam bo stalno pošiljal potrebna navodila...

Iz poročila g. Kocebuja¹³⁸ vam je znano, da so izzvale novice o razglasitvi republike v Franciji, v Bukarešti močan nemir, kar smo tudi pričakovali. Na Vlaškem je februaraska revolucija izzvala simpatije za demagoške doktrine, razglašene v Franciji. Posebno med mladino vlada skrajna napetost, ki se izraža v obliki javnih demonstracij. Na zborovanjih so nastopali z ognjevitimi govori. Udeleževali so se jih poslanec Rozitti,¹³⁹ uradniki in oficirji milice.

Knez Bibesko¹⁴⁰ upa, da se bo ognjevita agitacija kmalu umirila. Mi se ne bomo slepo prodajali taki gotovosti, kot jo goji Bibesko. Zdi se nam nujno, da mu prek g. Kocebuja prikažemo, kako nevaren bi bil pretiran optimizem in pomanjkanje budnosti in varnostnih ukrepov. Izvedeli smo, da so dogodki na Dunaju dali nove pobude za razburjenje, ki je izzvalo nemire med prebivalstvom Bukarešte. Knez Bibesko je v naglici izvedel nekaj varnostnih ukrepov. Milici so prepovedali, da zapusti kasarne, patrolje pa so okrepili. Knez je dal na skrivaj buržoaziji na znanje, da računa z njeno akcijo. Po poročilih iz Moldavije, so novice iz Pariza izvale tam takšno senzacijo, kot na Vlaškem. Obžalovanja vredna nagnjenost mladine k liberalizmu lahko ustvari največjo nevarnost. Vemo, da mladina vzdržuje sistematične zveze z zamejsko revolucionarno propagando. V takšnih okoliščinah smo svetovali vladarjem, naj mladim ljudem preprečijo obiskovanje zamejskih univerz, kjer se nalezejo radikalnih doktrin, ki jih kasneje širijo v svoji lastni deželi. Ta moralna okužba

¹³⁸ Kocebu je bil leta 1848 ruski konzul na Vlaškem.

¹³⁹ Rozitti Janko je bil leta 1848 voditelj opozicijske antiruske stranke na vlaškem.

¹⁴⁰ Bibesko je bil kot vladar na Vlaškem varovanec ruske vlade. Leta 1848 se je odrekel oblasti in zbežal v Avstrijo.

je zajela tudi nižje družbene sloje. Kar se sedaj dogaja v Evropi jasno kaže, kako žalostne rezultate moramo pričakovati od vdora tega nalezljivega vpliva.

Prav tako smo svetovali knezom, naj izdajajo potne liste le v izrednih primerih, kot na primer, če je prošnja motivirana z nujnim poslom ali trgovskimi operacijami.

Iz navedenega si lahko ustvarite predstavo o sedanjem položaju. Podrobnejše in neposredne novice, ki Vam jih bodo posredovali naši konzulati v Jassyju in Bukarešti ter Vaše osebne poizvedbe, Vam bodo omogočile, da boste lahko presojali s polnim poznavanjem stvari.

Najprej prikažite knezom Vaše poslanstvo kot dokaz resne skrbi carja, ki se zanima za usodo in srečo kneževin, ki so pod njegovim pokroviteljstvom in zaščito.

V imenu njegovega veličanstva jih pozovite, naj podvojijo budnost in prizadevanje za zaščito zakonitega reda in javnega miru v državah, ki so jim zaupane v upravo. Če bo nujno, ukrepajte tako, da bodo prisiljeni upoštevati avtoriteto naše vlade. Pomagajte jim s svojimi nasveti in izkušnjami pri odločanju za ukrepe, ki jih je treba sprejeti, da bi bila njihova vojaška sila sposobna hitro in uspešno nastopiti. Prepričajte jih, da lahko računajo na moralno podporo Rusije v težavah, ki jih je treba premagati in da bo Rusija podprla njihovo zaupanje in energijo. Zaupno lahko nakažete — če se Vam bo to zdelo nujno — da bi lahko imela naša pomoč tudi veliko bolj oprijemljiv značaj v primeru, če bi v kneževinah prišlo do nemirov in zapletov. Car je že sporočil vladarjem, da bo nudil materialno pomoč in da bo po potrebi kneževine tudi zasedel.

Da ne bi dali povod za lažno klévetanje, ki bi ga lahko izzvali ti ukrepi pri naših nasprotnikih, bomo skušali doseči soglasje porte, ki jo bomo povabili naj sodeluje z nami v tej vojni demonstraciji, če bo potrebna.

Vaši razgovori z bojarji in vplivnimi ljudmi morajo biti usmerjeni k cilju, da jih prepričate o nujnosti združitve s knezi, da preprečijo poskuse uvedbe anarhije.

Vaš prihod v kneževine bo močno razburil duhove. Da bi ustvarili čimbolj ugoden vtis, povejte odkrito, da car ne želi nikakih sprememb političnih organizacij, ki so s pogodbo določene za obe kneževini. Ostati morata neodtujljiv del otomanskega carstva. Toda posebna privilegirana uprava, ki jo določa organizacijski statut in jim je bila podeljena, jamči za pokroviteljstvo Rusije.¹⁴¹

Prepričajte prebivalstvo, da bi bilo zaradi praznih iluzij nesmiselno izpostaviti riziku sedanost in bodočnost Moldavije in Vlaške. Revolucionarni valovi bodo prinesli nesrečo državljanske vojne. Razen tega pa bodo imeli za posledico nastop otomanske vojske, ki bo strogo kaznovala in ukrotila upornike. Tesne zveze med Rusijo in porto narekujejo carski vladi, da ji pomaga zadošiti upor in obnoviti spodkopano sultanovo avtoriteto.

Moldavski Vlahi se ne morejo nadejati, da bi lahko uspeli v boju proti takšnim strah zbujujočim silam. Vstajo bi naglo zadošili. Dala ne bi drugega rezultata kot prelivanje krvi, domovina pa bi bila z vojno opustošena in uničena. Takšne bi bile pogubne posledice, ki bi jih morali objokovati, če bi se

¹⁴¹ Organizacijski statut za Moldavijo in Vlaško so izdelali leta 1831 pod neposrednim vodstvom Rusije. V veljavi je bil do leta 1848, ko je bila z revolucijo razglašena nova ustava. Po zadošitvi revolucije, so organizacijski statut obnovili.

dali zapeljati lokavim obljubam revolucionarnih agentov, ki ščuvajo k uporabi in želijo uresničiti gnusne načrte o rušenju in anarhiji.

Glede emisarjev, ki umetno netijo strasti v kneževinah, bi bil najboljši ukrep, če bi jih pregnali čez mejo, tudi če bi se skušali zateči pod zaščito tujih konzulov.«

Nessel'rode je nadaljeval: »Svetujte tudi knezu Sturdzu¹⁴² in knezu Bibesu, naj brez omahovanja izženeta revolucionarne emisarje. Za pomiritev lahko knezom obljubite našo dejansko podporo v sporih, ki bi lahko nastali s tujimi konzuli.

Takšni so osnovni obrisi nalog, ki jih morate izpolniti. Car Vam pušča popolno svobodo delovanja, kakršno zahtevajo okoliščine v času nemirov in preobratov. Ker poznamo Vašo vnemo, takt in izkušnje, je njegovo veličanstvo prepričano, da boste umeli opraviti novo poslanstvo s takim uspehom, kakršni so Vas spremljali doslej...«

V juniju 1848 je prišlo na Vlaškem do revolucionarnega gibanja. Ruski oblastniki in knez Bibesko so se rešili z begom. Uporniki so osnovali začasno vlado. Organizacijski statut so zamenjali z novo ustavo. Nikolaj I. se je tedaj odločil, da uresniči svoje davne želje in zasede podonavski kneževini. Julija je car z vojsko prekoračil Prut. Novica o vkorakanju carske vojske v obe kneževini je izzvala veliko razburjenje med demokratičnimi krogi v Avstriji in na Madžarskem. Ruski poslanik Medem je v tej zvezi takole poročal Nessel'rodeju:

»Knez Pavel Esterhazy je danes prišel v Budim na otvoritev madžarskega parlamenta. Uradno so ga obvestili o nastopu naših vojsk v podonavskih kneževinah in o soglasju med Turčijo in Rusijo po katerem baje Turčija odstopa Rusiji suverenost nad temi provincami za denarno kompenzacijo v višini davkov, ki jih Turčija letno dobiva v teh provincah.

Knez Esterhazy se je pozanimal pri meni, če so te novice osnovane in prosil, naj ga o tem informira, da bo lahko po vrnitvi v Pešto pojasnil to vprašanje.

Obotavlja se sem mu izjavil, da o izvoru teh govoric ne vem ničesar. Ocenil sem jih kot povsem izmišljeno govoričenje, kakršno se iz dneva v dan ponavlja. Politika carja, sem dodal, ostaja takšna, kakršna je vselej bila — to je politika strogega izpolnjevanja dogovorov. Imeli smo pravico, da se pogovarjamo s porto glede navedenih provinc, nad katerimi ima po dogovoru suverenost sultan, Rusija pa je samo pokroviteljica. V kompetenco te pravice spada naloga, da skrbimo, da tam vladata mir in zakoniti red. Zavedamo se, da se je treba bati škodljivih nazorov, ki jih iz zamejstva, zlasti iz Pariza, prinašajo bojarji, ki jih prežemajo pogubne ideje. Vzdržujejo stike s Poljaki, Francozi, Madžari in so pod njihovim slabim vplivom. Skrajno nujno bi bilo, da jih nadziramo, ker se hvalijo, da uživajo ne samo simpatije francoskega naroda, ki že ima ustavno ureditev, ampak imajo zagotovljeno tudi pomoč. Na mejah Transilvanije¹⁴³ so se očitno začeli organizirati celo oddelki prostovoljcev s sumljivimi nameni. Upajmo, da bosta vlada v Moldaviji in na Vla-

¹⁴² Instrukcija ministra inostrannih del Nessel'rode čezvyčajnomu poslu v Dunejskie knjažestva generalu Djugamelju, 13/1 aprlja 1848 g., strani 183—187.

¹⁴³ Transilvanija in Sedmograška sta bili v sestavu avstrijskega cesarstva od leta 1818. V letu 1848 so se nacionalne stranke prizadevale, da bi Transilvanijo priključili Madžarski.

škem sposobni, da zadušita vstajo, če bi do nje prišlo. Ako bi jim to ne uspelo, ne bomo omahovali, da jim nujno predlagamo svojo pomoč. Računati smejo, da bomo vložili vso energijo, da upornikom — niti nacionalistom niti komu drugemu — ne bomo dali nobene potuhe. Imamo polno pravico in na srečo tudi možnost, da v teh predelih zaščitimo svoje interese, ki so identični s splošnim zakonitim redom, dejal bi z javnim redom. Car je povsem dojel to resnico, kot tudi to, kaj je pravilno, praktično in pravično...

Dobri odnosi do naših prijateljev in sosedov se niso v ničemer spremenili... Podonavske kneževine nas silijo, da se neposredno vmešamo. Brez omahovanja Vam dajem to izjavo.

Mojemu sobesedniku moram priznati, da je priznal neoporečno poštenost našega ravnanja v odnosu do sosednje monarhije, del katere je Madžarska... Na moj nasvet, naj madžarsko vlado opozori na vse, kar bi lahko kompromitiralo dobre obmejne odnose s kneževinami, je knez Esterhazy resno obljubil, da se bo po prihodu v Pešto pogovoril o tem s svojimi kolegi v kabinetu.¹⁴⁴

Načelnik oddelka avstrijskega ministrstva za zunanje zadeve Lebcel'tern pa je pisal sekretarju avstrijskega poslaništva v S. Peterburgu takole: »Dobili smo obvestilo o vkorakanju ruske vojske v kneževino Moldavijo in Vlaško zaradi tamkajšnje anarhije. Pravico protektorata nad temi deželami je Rusija priznala na osnovi odrinske pogodbe, kar opravičuje ta ukrep. Pred Vami ne skrivam, da je ta pravica napravila globok vtis na našo javnost, zlasti na Madžarskem. Sledile bodo zelo neprijetne interpelacije ministru za zunanje zadeve... Prijateljski in iskreni odnosi carja Nikolaja do Avstrije in ponovna zagotovila, ki jih je nedavno dal car, dajejo polno jamstvo, da surovi ukrepi na Vlaškem v ničemer ne prizadevajo varnosti posesti Avstrije in pravic avstrijskih državljanov, ki jih po pogodbi uživajo v teh kneževinah; za njihovo ohranitev jamčita dva pokroviteljska dvora na osnovi odrinskega dogovora. Nam bi bilo sedaj zelo potrebno, da nam da peterburški kabinet ponovna zagotovila, da bi lahko pomirili našo javnost...« Lebcel'tern je pričakoval, da bo rusko poslaništvo na Dunaju uradno pojasnilo namen vkorakanja ruskih čet v Moldavijo in Vlaško.¹⁴⁵ Opozoriti Vas želim na boj, ki se je začel v južnih predelih Madžarske med slovanskimi nacionalnostmi, ki živijo v teh predelih in madžarsko stranko, ter na nezadovoljstvo, ki vlada v Transilvaniji glede priključitve teh področij k Madžarski. Približevanje ruskih čet k našim mejam negativno vpliva na te različne stranke. Madžarsko ministrstvo nam je prav tako izrazilo svojo vznemirjenost...¹⁴⁶

Nessel'rode je odgovoril Medemu s posebno depešo, v kateri je pojasnil stališče vlade o vojaški intervenciji v obeh kneževinah. Takole mu je pisal: »Car je z velikim zanimanjem prebral Vašo depešo št. 30 z dne 22. junija

¹⁴⁴ Depeša poslannika v Vene Medema ministru inostrannyh del Nessel'rode 4. ijulja / 22. ijunja 1848 g., strani 193—194. Car je z roko pripisal naslednje: »Sedaj, ko je prišlo do nastopa naše vojske, je treba uradno objaviti v Journal de St. Petersburg sporočilo, v katerem je treba povedati in pojasniti vzroke in cilje intervencije. Sklicevati se moramo na združitev naše in turške armade. Te okoliščine imajo po mojem prvenstven pomen. Blagovolite to urediti...«

¹⁴⁵ Pis'mo načal'nika departamenta avstrijskega ministerstva inostrannyh del Lebcel'terna sekretarju avstrijskega posol'stva v Peterburge Lepcel'ternu, 19/7. ijulja 1848 g., strani 194—195.

¹⁴⁶ Ibidem.

(14. julija), v kateri poročate o razgovoru s knezom Pavlom Esterhazyjem v zvezi z Vlaško in Moldavsko kneževino.

Car se je povsem strinjal z jasnim in kategoričnim tonom, s katerim ste pojasnili Vašemu sobesedniku neomajna načela, po katerih se ravna politika carja do otomanske porte glede podonavskih kneževin...

Zaradi odmevov, ki jih bo imelo v Avstriji in vsej Evropi vkorakanje naših čet v Moldavijo in Vlaško, je potrebno, da Vam dam nekaj pojasnil, ki Vam bodo omogočila, da s polnim poznavanjem stvari korigirate netočne interpretacije teh ukrepov, ki smo se jih lotili zaradi strank, ki so nam sovražne.« Nesselrode je Medema opomnil na depešo z dne 30. aprila, v kateri ga je opozoril na pravico Rusije do pokroviteljstva nad kneževinama in na poslanstvo generala Djugamelja v podonavskih kneževinah.¹⁴⁷ Notranji položaj v teh deželah je v zadnjem času postal zelo nevaren. Revolucija sicer še ni dvignila svoje zastave v Moldaviji, toda mir v tej deželi visi na nitki. Na Vlaškem je prišlo do splošne vstaje, knez Bibesko pa se je moral odreči oblasti in zbežati.

Uporniki so dvignili k vstaji bojarje in množice z gesli, ki pomenijo zanižanje doslej priznanih pravic, privilegijev in položaja, z zahtevami po ljudski vladi, po republiki s predsednikom voljenim vsakih pet let, po neodvisnosti in popolnem prelomu suverenosti, ki povezuje ti dve kneževini z otomansko porto. Te doktrine energično širijo emisarji poljske propagande in avanturisti iz raznih dežel, v upanju, da bodo izzvali na vzhodu splošen požar in zasejali nove elemente vznemirjenja med tiste, ki že povzročajo zmedo v zahodni Evropi. Položaj postaja zares resen in to tako, da si ne moremo dovoliti, da se tako razvname, da ga ne bo več mogoče obvladati. Stojimo pred obžalovanja vredno nujnostjo, da skupaj s porto poiščemo ukrepe, s katerimi bi lahko zaustavili razvoj dogodkov... Poudarite lahko tudi, da car globoko obžaluje oziroma, da se je le nerad odločil za to, da poseže po vojaških ukrepih v trenutku, ko interesi lastne varnosti zahtevajo od njega, da osredotoči svojo pozornost drugam, ko je treba osredotočiti odpor na tista mesta, ki neposredno ogrožajo z revolucionarnim leglom okužbe — center Evrope. V zadnjih štirih mesecih se je car striktno držal pozicije nevmešavanja kljub številnim pravokacijam in brezvestnosti drugih držav, ki so hujskale k vojni. Dovolj odkrito je dokazal, kako iskrena je njegova želja, da zaradi neosnovanega vmešavanja v notrajne zadeve ne prekorači svojih mej. Ko je bil v danem primeru prisiljen nastopiti, si predvsem želi, da bi ostale njegove akcije čimbolj omejene.

Že ob začetku vrenja v podonavskih kneževinah, smo opozorili porto na posledice in ji predlagali svoje sodelovanje ter jo vztrajno prepričevali, naj se loti ukrepov za preprečenje vstaje. Sedaj je na vrsti Moldavija, ki je pod vplivom teh dogodkov, nam pa grozi nevarnost, da revolucionarni nemiri prestopijo naše meje.

Da bi to dvojno nevarnost preprečili, smo se odločili, da pošljemo v Moldavijo odred; njemu se mora kmalu priključiti korpus turške vojske, katero namerava poslati iz Galaca turški komisar Tallat effendi. Operacija naše vojske nima drugega namena kot izkazovanje pomoči prijateljski in zavezniški državi v interesu zaščite njenih suverenih pravic in ohranitve nedotakljivosti

¹⁴⁷ Depeša Nesselrodeja Medemu z dne 12. maja/30. aprila v arhivu ministrstva za zunanje zadeve ni ohranjena.

njene posesti, ki smo jo priznali in je pomembna za ohranitev teritorialnega in političnega ravnovesja v Evropi. Okupacijo teh dežel bomo končali takoj, ko se bomo prepričali, da sta zagotovljena red in mir na teh področjih. Brž ko bomo s skupnimi akcijami pokroviteljskega dvora in suverene države ta cilj dosegli, se bodo naše čete umaknile in zavzele na meji opazovalno pozicijo.

Ponavljam, da smo se odločili za ukrep kot za obžalovanja vredno nujnost, ki bi se ji z veseljem odrekli... Niti najmanj ne zanikamo, da daje naše vmešavanje ob sedanjem javnem mnenju bolj kot kdajkoli povod za razne popačene govorce...«

Nessel'rode je skušal zasedbo takole opravičiti: »V sedanjih okoliščinah, ki nas silijo, da delno ali povsem okupiramo podonavske kneževine, to ne pomeni povečanja našega teritorija z zavojevanjem. Naš cilj je, kot je bilo to vselej, zagotoviti v teh provincah red in mir pod suverenostjo otomanske porte.

V tem smislu posreduje pojasnilo ljudem, ki so sedaj postavljeni na čelo Avstrije. Vem, da ne bo težko dokazati, da breme, ki smo si ga naložili... koristi tudi interesom avstrijske monarhije. Ako objektivno ocenjujejo vprašanje, brez vnaprej ustvarjenega stališča, bodo morali priznati, da Rusija, ko zatira stremeljenja politične emancipacije, ki jih izziva revolucionarna propaganda na teh področjih, dela realno uslugo ne le Turčiji, ampak tudi avstrijskemu imperiju. Rojstvo romunskega naroda, ki se poraja iz zanesenosti in navdušenja prebivalcev, ki živijo v Transilvaniji in ki se skušajo z revolucijo osvoboditi izpod gospodstva Avstrije, da bi se združili s svojimi brati v Turčiji ter osnovali enotno in neodvisno Romunijo, ki bi lahko zavzela svoje mesto med evropskimi državami, bi bilo v škodo tako celovitosti Turčije kot avstrijskemu imperiju.«¹⁴⁸

Tako je tedaj ruski carizem gledal na osvobodilne težnje balkanskih narodov. Bil je pripravljen povezati se s porto, da bi zatrl revolucionarno gibanje v teh deželah. V tem duhu je Nessel'rode pisal Titovu, ruskemu poslaniku v Carigradu: »Car pošilja sultanu ob rojstvu njegovega sina Šahzade Mehmed-Fuada pismo, v katerem skuša tudi pojasniti vzroke za vkorakanje naših čet v Vlaško, kjer se morajo združiti s turškimi četami, da bi skupaj pomirili te province.

Izprostiti morate evidenco pri sultanu, da mu boste izročili navedeno pismo. Njegova vsebina bo verjetno dala sultanu pobudo, da bo govoril z Vami o moldavsko-vlaških zadevah. Izkoristiti morate avdienco za to, da boste prepričali sultata o poštenosti in nesebičnosti namena, ki je vodil carski kabinet k odločitvi glede obeh kneževin, ki spadajo pod njegov protektorat. Vaša prodornost in takt Vas bosta našla najbolj prepričljive razloge, da boste sultanu predložili nujnost skupnega nastopa z nami, kar bi omogočilo hitro obnovitev zakonitega reda na Vlaškem. Ko boste sultanu pojasnjevali, da je pot, ki mu jo nakazujete edina, ki se sklada z njegovim dostojanstvom in resničnim interesom otomanskega carstva, ga ne smete pozabiti opozoriti zlasti na nevarnost izdajalskih zlonamernih insinuacij, katerih cilj je zasejati seme nezaupanja med Rusijo in porto. Cilj teh insinuacij je, da izzovejo zaplete, ki bi

¹⁴⁸ Depeša ministra inostrannyh del Nessel'rode poslu v Vene Medemu, 20/8. julija 1848 g., strani 195—197.

jih propagandisti revolucije in vročekrvni politiki lahko izkoristili za svoje rušilne načrte in blazne utopije na vzhodu.¹⁴⁹

Zasedba Vlaške in Moldavije je izzvala pritaženo nasprotovanje Anglije in Francije. Nessel'rode je v tej zvezi pisal ruskemu poslaniku Brunnovu v Londonu takole: »Iz povsem verodostojnih virov mi je znano, da med Parizom in Londonom tečejo razgovori, v katerih skušajo doseči soglasje, uperjeno proti našim interesom v kneževinah.¹⁵⁰ Če se Vam zdi primerno, dajte vedeti lordu Palmerstonu, da smo o tem obveščeni. Povejte mu, da zahrbtni nasveti, ki jih nenehno dajejo porti predstavniki Anglije in Francije, prav tako tudi sovražno ravnanje njihovih konzulov v Jassyju in Bukarešti, ne bodo pospešili odhoda naše vojske iz teh provinc,¹⁵¹ temveč nas bodo nasprotno prisilili, da bomo podaljšali svoje bivanje tam, kjer njihove spletke samo krepijo revolucionarni duh in povzročajo, da turška oblast izgredov ne kaznuje...«¹⁵²

Z zasedbo obeh podonavskih kneževin je carska vojska ustvarila strateško prednost za končni obračun z revolucijo na Madžarskem.

8. Zaton revolucije leta 1848 v Avstriji

Porazi, ki so jih doživeli radikali v avgustu in septembru 1848, so opogumili dvorno kamarilo in jo navdali z optimizmom. Po zmagoslavnem vkorakanju maršala Radetzkega v Milano 6. avgusta in zmagovitem koncu italijanske vojne je Radetzky prosil dvor, naj mu dovoli, da vkoraka na Dunaj in zaduši revolucijo. Na Hrvaškem pa je Jelačić zbral številno armado, s katero je krenil proti Madžarom.¹⁵³

1. septembra je bilo vse pripravljeno za uspešen napad protirevolucije. Po nasvetu Windischgrätza in drugih se je dvor odločil, da bo udaril najprej proti Madžarom. Podprli ga niso le Hrvati, Srbi, Slovenci in Slovaki, ampak tudi Čehi in konservativno usmerjeni Nemci.

Habsburški dvor, resno vznemirjen zaradi razvoja dogodkov na Madžarskem, je sprva hlinil nevtralnost v sporu med Madžari in Hrvati. Cesarskim četam na Madžarskem je ukazal, naj se pokoravajo vladi Batthyánija, ni pa dovolil tej vladi, da bi organizirala nacionalno armado. S krepitvijo kontra-revolucije se je politika navidezne nevtralnosti spremenila. 31. avgusta so

¹⁴⁹ Pis'mo ministra inostrannyh del Nessel'rode poslanniku v Konstantinopole, Titovu 16/4 sentjabrja 1848 g., strani 197—198.

¹⁵⁰ Šifrovannaja depeša ministra inostrannyh del Nessel'rode poslanniku v Londone Brunnovu, 8 nojabrja/27 oktjabrja 1848 g., strani 203—204.

Anglija se je strinjala z okupacijo podonavskih kneževin pod pogojem, da se bo ruska vojska od tam umaknila, čim bo zadušila revolucionarno gibanje. Okupacija pa se je nadaljevala in ruska vojska je dobila še nove ukrepitve. Turčija ni bila sposobna, da se protivi Rusiji. Na pomoč sta ji priskočili Anglija in Francija in energično nasprotovali okupaciji.

¹⁵¹ V poročilu z dne 13./1. oktobra je pisal ruski konzul v Bukarešti Kocebu, da angleški konzul in turški komisar podpirata revolucionarno gibanje in obljubljata pomoč tujih držav.

¹⁵² Šifrovannaja depeša ministra inostrannyh del Nessel'rode poslanniku v Londone Brunnovu, 8 nojabrja/27 oktjabrja 1848 g., strani 203—204.

¹⁵³ Friedjung H., Österreich von 1848 bis 1860. Stuttgart 1908 (dalje navajam: Friedjung, Österreich von 1848 bis 1860), strani 68—69; Pulszky, Mein Zeit, mein Leben II, stran 141.

nadvojvodi Štefanu, palatinu Madžarske sporočili, naj takoj vzpostavi na Madžarskem takšne odnose s krono, ki bodo temeljili na pragmatični sankciji. Madžarsko vlado so pozvali, naj pride na Dunaj na posvet z avstrijsko vlado in Jelačićem. Medtem pa so obrambo Vojne krajine postavili pod nadzorstvo ministra za vojsko.

Razjarjeni zaradi te nenadne spremembe stališča dvora, so Madžari 4. septembra poslali k cesarju parlamentarno delegacijo, ki je štela 120 članov, da bi opozorili na nevarnost nameravane akcije. Prosili so Ferdinanda, naj madžarske čete pošlje domov, da bodo branile svojo lastno deželo, četam na Madžarskem pa naj ukaže nastopiti proti vsem upornikom in osvoboditi Hrvaško vojaškega despotizma. Zavzeli so se za to, da je treba kaznovati vse reakcionarne zarotnike, cesar pa naj končno zasede svoj prestol na Madžarskem. Cesar je izjavil, da je sicer trdno odločen ohraniti cesarstvo, pod nobenim pogojem pa ni pripravljen priti na Madžarsko. 11. septembra je Jelačić s svojimi četami prekoračil Dravo in napadel Madžare. Naslednjega dne je madžarska vlada odstopila. Po odstopu Battyányjeve vlade je postal najpomembnejši glasnik revolucionarnega gibanja neukrotljivi Lajoš Kossuth. Madžarska delegacija je prišla na Dunaj 19. septembra. Na dvoru zanjo niso imeli razumevanja. Poslanci desnice in centra so glasovali v parlamentu proti temu, da bi sprejeli madžarske predstavnike, levica pa je ostro napadla center in desnico.¹⁵⁴

Medtem je Jelačić 11. septembra prekoračil Dravo. Njegove čete so v petnajstih dneh prodrle do Sékesfehértára, ne da bi naletele na odpor. Njegovo napredovanje pa se je postopoma zaustavljalo. Zaradi banovega neučinkovitega vojskovanje je dvor poslal v Pešto feldmaršala Franca Lamberga in ga postavil za glavnega poveljnika vseh madžarskih in hrvaških čet. Takoj po prihodu so ga 28. septembra ubili na mostu med Budimom in Pešto.

Po novicah o Lambergovi smrti so soglasno sklenili, da bodo z vsemi silami zadušili madžarsko revolucijo. V posebnem cesarskem manifestu so 3. oktobra napovedali Madžarom vojno. Madžarski parlament so razpustili in v deželi razglasili obsedno stanje. Jelačića so postavili za glavnega poveljnika vseh čet na Madžarskem. Imenovali so ga za cesarskega komisarja za Madžarsko z nalogo, da obnovi red ter prime in kaznuje morilce grofa Lamberga.¹⁵⁵

Vojna napoved Madžarom je dunajske radikale zelo raztogotila.¹⁵⁶ Menili so, da je stvar Madžarov prepletena z njihovimi lastnimi interesi in so na njihovo gibanje za neodvisnost gledali kot na boj za skupne cilje in proti istemu sovražniku.¹⁵⁷ Madžari na Dunaju so se prizadevali pridobiti Dunajčane za svoje ideje. Do kraja razjarjeni so bili dunajski radikali, ko so 29. septembra izvedeli iz peštanskih časopisov, da vlada denarno podpira hrvaškega bana, kateremu obljublja pomoč v vojakah in orožju. Naslednjega dne so novico ponatisnili dunajski radikalni časopisi. Ko so 1. oktobra v parlamentu inter-

¹⁵⁴ Offizielle stenographische Berichte über die Verhandlungen des österreichischen Reichstages am 29. Juli 1848. 44. Sitzung des constituirenden Reichstages am 19. september 1848.

¹⁵⁵ Königliches Rescript, Wien am 3. Oktober 1848.

¹⁵⁶ Schütte, Die Wiener Revolution. Aus dem Tagebuch des dr. Schütte. Prag 1848, stran 1.

¹⁵⁷ Zenker V., Die Wiener Revolution in ihren socialen Voraussetzungen und Beziehungen. Wien 1873 (dalje navajam: Zenker, Die Wiener Revolution), stran 108.

pelirali Latourja glede verodostojnosti te novice, je brezbrizno pojasnil, da ga je Jelačić prosil za pomoč, ki so mu jo odobrili. Večina parlamenta je podprla Latourjevo akcijo. Kossuth pa je medtem izdal goreč patriotski poziv Madžarom, naj se borijo za svojo domovino.¹⁵⁸

Radikalni tisk je začel ostro napadati Jelačića in ministra za vojsko. Radikalno razpoloženje so poleg tiska širila radikalna društva. Napetost med radikali in vlado je vse bolj naraščala. Napeto vzdušje je poglobil Latourjev odlok, naj odide nekaj oddelkov, nastanjenih na Dunaju, na pomoč Jelačićevim četam na Madžarskem. To je izzvalo revolucionarno krizo in upor, ki je imel za posledice, da so množice ubile ministra Latourja.

7. oktobra zjutraj je cesar z družino in močnim vojaškim spremstvom zapustil svojo letno rezidenco Schönbrunn in se mimo Kremsa odpeljal v »lojalno« moravsko mesto Olomouc. V posebni proklamaciji je ostro napadel radikale in napovedal vojaški pohod proti revolucionarnemu Dunaju: »Anarhija je dosegla višek. Na Dunaju pustošita ogenj in smrt. Moj vojni minister, ki bi ga morala ščititi že njegova osivela starost, je končal v rokah zahrbtnih morilskih tolp. Zaupam v boga in v svojo pravico ter zapuščam glavno mesto, da bom poiskal sredstva za pomoč zatiranemu ljudstvu.«¹⁵⁹ To je bil bojni poziv kontrarevolucije. Cesar je s tem manifestom poteptal vsa ustavna načela.

Ko je cesarska družina 14. oktobra prispela v Olomouc, so takoj pripravili načrt za zavzetje upornega Dunaja. Edino vprašanje, ki je ostalo odprto, je bilo ali naj parlament takoj razpustijo in v vsej monarhiji razglasijo obsedno stanje ali pa naj pod krinko ustavnosti premestijo parlament v kako slovansko mesto in mu dovolijo nadaljnje zasedanje.

Takoj ko je Windischgrätz izvedel za Latourjevo smrt, je svojim četam ukazal, naj se pripravijo na odhod. Ko se je z vojaškimi poveljniki dogovoril o zadušitvi upora na Dunaju, je zapustil Prago in 15. oktobra prišel v Olomouc. Tu so nato pregovorili cesarja, da je podpisal razglas, ki so ga objavili 16. oktobra. V njem je cesar ostro obsodil dunajske radikale in označil njihovo vladanje kot strahovlado, ki nima primere v zgodovini. Zveze radikalov s sosednimi deželami je označil za veleizdajniške. Napovedal je, da bo poslal proti Dunaju vojsko. Vso vojsko, razen čet, ki so bile pod poveljstvom Radetzkega, je postavil pod poveljstvo kneza Windischgrätza s pooblastilom, da obnovi mir po lastni presoji. Windischgrätz je armadi z diktatorskimi pooblastili 17. oktobra ukazal, naj koraka proti Dunaju. 21. oktobra so začeli njegovi vojaki obkoljevati Dunaj, 23. pa so mesto že docela obkolili.

Tej krizi avstrijskega cesarstva je budno sledil ruski poslanik na Dunaju Medem in podrobno obveščal svojega ministra za zunanje zadeve Nesselrodeja. 8. oktobra/26. septembra mu je v pismu takole poročal: »Izgubljam vsako nado v boljšo prihodnost avstrijske monarhije. Naglo se približuje razpadu. V zadnjem času se razvijajo stvari vse slabše. Zgodi se lahko celo, da bomo dočkali oklic republike. Dvor je ponovno zbežal, vendar ga je tokrat vsaj spremljal vojaški kordon. Zapustil sem Dunaj, podobno kot v maju s carjevim do-

¹⁵⁸ Fener von Fenneberg D., Geschichte der Wiener Oktobertage. Geschildert und mit allen Aktenstücken I, Leipzig 1849 (dalje navajam: Fenneberg, Geschichte der Wiener Oktobertage), strani 77—81.

¹⁵⁹ Manifest, Schönbrunn am 6. Oktober, Fenneberg, Geschichte der Wiener Oktobertage I, strani 170—171.

voljenjem. O tem sem Vam poročal v enem zadnjih obvestil. Navedel sem, da se nameravam najprej napotiti v Ischel. Blagovolite še naprej pošiljati svoje ukaze na Dunaj, dokler Vas ne bom obvestil, kje se trenutno nahajam.« Poslanik se je pritoževal nad klateškim življenjem, ki ga ne privlači. »Vse kar vidiš, bereš in slišiš je nadvse ogabno,« je poročal ruski aristokrat svojemu nadrejenemu. »Na javnih zborovanjih nastopajo z ognjevitimi govori. Hiše na glavnih ulicah, javne zgradbe in celo cerkve so polne nalepljenih plakatov, v katerih pozivajo k anarhiji. Tiskovni zakoni se proti kršiteljem ne izvajajo. Veliko cesarstvo je v razkroju.

Te vrstice Vam pošiljam po kurirju, ki ga z vlakom spremljam do meje. Če se mi bo zdelo, da mi grozi nevarnost, če bo prišlo do demonstracij proti meni ali če mi bodo skušali preprečiti, da sledim cesarskemu dvoru, bom svoj odhod pospešil.«¹⁶⁰

Dober teden zatem je Nessel'rode pisal Medemu: »Vaša presvetlost si lahko misli, kakšne občutke groze in ogorčenja je pri carju izzvalo Vaše poročilo z dne 25. septembra/7. oktobra.¹⁶¹ Maršal knez Varšavski nam ga je dostavil po posebnem kurirju. Vojaškega slá, prek katerega ste poslali novice in se bo vrnil, sem pridržal, da Vam bo posredoval carjeve odločitve. Car želi, kot ste pravilno domnevali, da se takoj priključite, kolikor tega že niste storili, avstrijskemu cesarju, in cesarici na kraju njenega bivanja in ju povsod spremljate, kamor bi se odpravila. Car povsem odobrava Vašo odločitev, da takoj zapustite Dunaj in se odpravite v Ischel ter tam poizveste, kam se je napotil cesar.

Sporočite nam, kaj bo v danih okoliščinah storil angleški poslanik Ponsoiby, s čimer bomo zadovoljni. Vaša prisotnost pri njegovem veličanstvu bo potrdilo globokega zanimanja, ki ga goji car nasproti svojemu prijatelju in sorodniku... Upajmo, da bo Vaša prisotnost razvedrila njegovo veličanstvo in osebe, ki ga obkrožajo. Opomnite jih, da avstrijska monarhija ne bo propadla..., ker lahko računa na predanost takšnih ljudi kot so Radetzky, Windischgrätz in Jelačić.

Res je, da je položaj težak. Toda trdno verujemo v pravičnost stvari, ki jo imamo za sveto in ki jo ne more zapustiti božja previdnost...«¹⁶²

Medem je 29./17. oktobra 1848 Nessel'rodeja o svojem odhodu z Dunaja takole obvestil: »Upam, da ste odobrili mojo odločitev, da odpotujem z Dunaja, kjer je izginila zakonita oblast. Dvor je odpotoval. V cesarskem manifestu so objavili, da je v prestolnici prišlo do upora. Omahovati še naprej ne smem. 9. oktobra sem sklenil odpotovati na jug po železnici, ki je edina varna pot...« Poslanik nato opisuje svojo pot v Ichl, kjer je ostal samo nekaj dni. Od tam se je odpravil v Salzburg. Njegova prognoza o usodi avstrijske monarhije je bila še vedno pesimistična: »Položaj v monarhiji je skrajno nestabilen, prihodnost brezizgledna in tako brezupna, da lahko pride do politične in socialne dezorganizacije, če Jelačiću ne bo uspelo takoj vzpostaviti zakonitega reda v prestolnici in ohraniti miru in reda v provincah. Emisarji nastopajo

¹⁶⁰ Pis'mo posla v Vene Medema ministru inostrannyh del Nessel'rode, 8 oktobra/26 sentjabrja 1848 g., stran 201.

¹⁶¹ Navedenega poročila ni med dokumenti.

¹⁶² Pis'mo ministra inostrannyh del Nessel'rode poslanniku v Vene Medemu, 14/2 oktjabrja 1848 g., stran 201—202.

zelo aktivno in širijo nemir po provincah...« Poslanik je v Salzburgu čakal na nadaljnje ukaze carja, svoje pismo pa je poslal prek ruske komisije v Münchnu.¹⁶³

Carski namestnik na Poljskem je z zadovoljstvom pisal 1. novembra/20. oktobra 1848 Nessel'rodeju: »...Pravkar mi je kurir prinesel Fontonovo poročilo, v katerem opisuje dogodke na Dunaju. Čeprav mesto še ni v rokah cesarskih čet, Windischgrätz je krenil proti madžarski armadi, mi pripovedujejo, da je treba imeti vprašanje zavzetja Dunaja za končano.« Car pa je na pismo pripisal: »Kurir Vam je sporočil, da se Dunajčani dogovora niso držali. Sledilo je močno topovsko obstreljevanje. Windischgrätz pa je ta čas izkoristil, da je razbil Madžare. Obstreljevanje Dunaja je prenehalo. To je vse, kar nam je lahko povedal.«¹⁶⁴

Devet ur so trajali poulični boji po mestu. Cesarske čete so morale v krvavih bojih osvajati barikado za barikado. Habsburžanom zvesti Dunajčani so pozdravljali cesarske čete kot osvoboditelje, radikali pa so se skrili v svojih domovih.

Zmaga nad revolucionarnim Dunajem je razvnela strasti reakcionarjev. Nessel'rode je Fontonu na Dunaj 10. novembra/29. oktobra takole pisal: »...Po carjevem sklepu pošiljamo general-adjutanta barona Livena z nalogo, da preda cesarju... čestitke zaradi srečnega konca dogodkov na Dunaju. Feldmaršalu Windischgrätzu in banu Jelačiću pa bo izrekel osebno zadovoljstvo, ki ga čuti car ob njenem lepem in plemenitem ravnanju v času strašnih pretresov, ki so pravkar okrepli avstrijsko monarhijo.« Nessel'rode se je zahvalil Fontonu za podrobna poročila o zasedbi Dunaja in o boju revolucionarjev s cesarskimi armadami. Opozoril je, da je eno teh poročil zlasti zanimalo carja. »To je bilo tisto mesto, v katerem navajate razgovor, ki ste ga imeli s knezom Windischgrätzom v Hetzendorfu, v Windischgrätzovem glavnem stanu, neposredno pred zavzetjem Dunaja.« Windischgrätz je takrat izjavil Fontonu, da je trdno prepričan, da bo do kraja zadušil revolucionarno gibanje. »Anarhijo je treba premagati ne le fizično, temveč tudi moralno.« Zato je osredotočil ogromne vojaške sile okoli Dunaja. Ako pa bi se izkazalo, da ne zadoščajo, je izrazil upanje, da bo pomagala Rusija. Nikolaj je na rob pisma pripisal: »Ne motijo se!« Fonton je takole opisal svojega sobesednika: »Izrazi, s katerimi je knez izrekel svoje prepričanje in razburjenje, ki ga je prežemalo, prikazuje v polnem sijaju tega velikega človeka...Njegova zmaga nad anarhijo ni le zmaga Avstrije in Evrope, temveč vsega javnega reda. Upajmo, da bo tej zmagi sledil preporod Avstrije, kar ji želimo iz vsega srca. Knez Windischgrätz se ni motil, ko je računal na podporo Rusije v slučaju potrebe... Njegovo zaupanje v carja je bilo povsem upravičeno...«¹⁶⁵

S porazom oktobrske vstaje se je končalo dunajsko obdobje prvega ustavnega avstrijskega dunajskega parlamenta. 22. novembra 1848 se je začelo zasedanje državnega zbora v senci zmagovite kontrarevolucije. Uvertura v delo

¹⁶³ Pis'mo poslannika v Vene Medema ministru inostrannyh del Nessel'rode, 29/17 oktjabrja 1848 g., strani 202—203.

¹⁶⁴ Pis'mo namestnika v Carstve pol'skom Paskeviča ministru inostrannyh del Nessel'rode, 1 nojabrja/20 oktjabrja 1848 g., stran 203.

¹⁶⁵ Pis'mo ministra inostrannyh del Nessel'rode poverennomu v delah v Vene Fotonu, 10 nojabrja/29 oktjabrja 1848 g., strani 205—206.

parlamenta je bila svečana maša, ki so jo brali po cesarjevem ukazu. Parlament je bil povsem nemočen v odnosu do krone in Windischgrätzovega vladarja. Moral je odobriti 80 milijonov goldinarjev za nadaljevanje vojne na Madžarskem in v Italiji. Ko pa je poslanska zbornica odobrila denar za zadušitev revolucije na Madžarskem, je vlada samo še čakala na ugoden trenutek, da parlament razpusti in oktroira novo ustavo. Zadnji revolucionarni vstaji — badenska in madžarska — sta se medtem bližali koncu. Sledilo je vkorakanje Prusov na Badensko in Rusov na Madžarsko.

Ob Pirovi zmagi kontrarevolucije v Evropi se je polastil vladajočih krogov nemir. Ruski minister za zunanje zadeve Nessel'rode je v enem svojih pisem ruskemu svetniku na veleposlaništvu na Dunaju Fontonu takole pisal: »Bog vedi, kaj bo še sledilo temu, kar se je začelo. V letu 1848 je prišlo do nemirov, v letu 1849 do nihanja. Bojim se, da to ne bi trajalo predolgo. V nasprotnem primeru v življenju ne bomo imeli več miru na političnem obzorju. Idejno vrenje je bolj nalezljivo kot kolera. Kdo bi si lahko mislil, da bodo Nemci še bolj blazni kot Francozi? Samo bog ve, kaj bo izšlo iz kaosa, ki ga je v teh državah povzročila februarška revolucija.«¹⁶⁶

Po zadušitvi revolucije v srednji Evropi so evropski demokrati ruski carizem označevali za »mednarodnega žandarja«, Marx in Engels pa sta Rusijo imela za »zavetišče reakcije«. Okosteneli družbeni red bi bilo treba po njunem mnenju najprej razbiti od zunaj. Ruske družbene razmere, gospodarstvo in kulturo sta ocenjevala z vidikov ruske zunanje politike. Ruski carizem v mračni podobi Nikolaja I. je krepil pri demokratičnih krogih rastoče protirusko razpoloženje, ki je imelo korenine v mednarodni politični vlogi ruskega carizma. Tudi panslavizem v demokratični obliki, ki jo je panslavizmu skušal dati Bakunin, je bil za Marxa in Engelsa prednja straža despotizma.

Iz diplomatske korespondence razberemo, kako reakcionarno vlogo je ruski carizem odigral v prelomnih revolucionarnih letih 1848/1849. Za Marxa je bil, kot je kasneje zapisal, »barbarska sila, ki ima glavo v Petrogradu, roke pa pri evropskih vladah«.

Marx in Engels sta napisala na račun Slovanov marsikako priostreno tezo, ki je zgodovina ni potrdila, toda iz navedene korespondence nam postaja njuno revolucionarno ogorčenje do ruskega carizma in vloge Slovanov v revoluciji razumljivejše. Njune ocene ruske zgodovine nosijo ponekod močan pečat pragmatizma in so pisane z vidikov trenutne politične strategije, vendar predstavljajo logično strnjeno celoto, povezano z njuno politiko, upanji, uspehi in porazi. Kautsky in Mehring sta kasneje kritizirala Marxova in Engelsova stališča do Slovanov. Mehring se je najbolj približal zgodovinski resnici, ko je zapisal, da sta Marx in Engels dojela dejanske vzroke uporov južnoslovanskih nacionalnosti, ne pa tudi v enaki meri njihovih možnih učinkov na svetovno zgodovino, česar ne moremo pojasniti brez pridržkov niti s kontrarevolucionarno vlogo južnih Slovanov v letih 1848/49 niti z nevarnostjo panslavizma, ki je spremljal njihove težnje po emancipaciji. Vsekakor pa je bila velika tragedija slovanskih narodov prav v tem, da so svojo usodo v boju za emancipacijo povezovali z ruskim carizmom, ki je bil vselej daleč od naklonjenosti do takšnih prizadevanj, kot nam verodostojno kaže diplomatska korespondenca iz ruskih arhivov v prelomnem obdobju »pomladi narodov«.

¹⁶⁶ Šerbatov, General-feldmaršal knjaz Paskevič, stran 177.

RUSIAN CZARISM AND THE REVOLUTION IN 1848

Summary

In the introductory part of treatise the author discusses the political situation in Europe in the period of the Holy Alliance, the collision of the feudal, absolutistic Europe with the bourgeois, democratic movements in Portugal, Spain and Italy, as well as the development of the Greek National War for the liberation from the Ottoman Empire.

In the restoration Europe the czarist Russia represented the force which continually threatened the bourgeois democratic movements and was one of the strongest pillars of the Holy Alliance; in the revolution of 1848 it played a distinctively counter-revolutionary rôle. The author therefore analyses in detail the rôle of the Russian czarism in the revolution of 1848. On the basis of sources, the diplomatic correspondence between the czar, the Austrian and Prussian court and their embassies, he elucidates the actual rôle of the czarist Russia under Nikolay I in the suppression of the revolution in Central Europe. In this connection he analyses also the standpoints of Marx and Engels towards Russian czarism, establishing that their theses regarding a general assessment of the situation were intuitively sagacious.

Marx and Engels expected that the war of the revolutionary nations against Russia would animate the revolutionary movement, just as it had happened in the national wars in France after the year 1789. For Germany they proposed the same programme of revolutionary propaganda as the one drawn up by the Convention for the protection of the French republic. They were firmly convinced that if the German revolution won, attack from the czarist Russia would have to be reckoned with. They entertained the hope that the war of the revolutionary Germany would do away with the Habsburgs and the Hohenzollerns and that the revolution would gain complete victory.

The diplomatic correspondence reveals that czar Nikolay I and his government saw in the events of 1848 an immediate threat to the absolutistic system. The czar was fully aware that any revolutionary movement in any part of Poland threatened that the revolution would spread also to the Russian part of Poland, stirring a revolt in "one's own house". The fear of revolutionary movement dictated the czarist government repressive measures by means of which, according to czar Nikolay, they intended to suppress any revolutionary attempt. Nikolay's government devoted attention not only to the events at home but, in equal measure, also to the revolutionary events in the West.

As regards the question of intervention if Germany became a revolutionary arena, Petrograd came to a decision already in January 1848. The author analyses in detail Nikolay's secret note on the political situation in Europe, written in czar's own hand in French in January 1848. It is this memorandum that proves best how far-sighted Marx and Engels were in their predictions.

The diplomatic correspondence between the members of the Holy Alliance reveals what a blow the February revolution of 1848 in France was for the feudal governments in Europe. Russian diplomats began with the preparations to unite the armed forces of Germany and Russia for a joint action against the provisional government in France. Nikolay I wrote in this regard to the Prussian king Frederic William that it was imperative to mobilize and unite the counter-revolutionary forces. He promised to supply 300.000 soldiers in order to suppress revolutionary insurrections. The revolutionary wave that spread over France soon reached Austria, Prussia and Italy. The official Russia, impersonated in the dismal Nikolay I, kept watch over the revolutionary mood of the masses in Europe. Correspondence reveals that already on the eve of the outbreak of the revolution in Berlin and Vienna the czar defined his views on the revolutionary movement in Europe. On the basis of documents the author elucidates these views, unfolding in detail the activities of the Russian czarism during the March revolution in Vienna and Berlin in 1848. In his analysis he traces the course of the revolutionary movement in Austria and Germany, recording the reactions to the events on the basis of the czar's notes and the correspondence of his diplomatic representatives. Special attention is de-

voted to the crisis of the Habsburg monarchy during the May days and the czar's attitude towards Austria, were it to dissolve, elucidated.

Poland and its sublime resistance to the czarist Russia are analysed exhaustively as well. Drawing on the diplomatic correspondence, the author elucidates the efforts of the czarist government to undermine and suppress the revolutionary movement.

The military intervention of the czarist army in the Danubian principalities is analysed in a separate chapter. It was there that the interests of Russia, Austria and Turkey clashed. The treatise concludes with the chapter on the decline of the revolution in Austria in 1848.

Russian czarism strengthened the anti-Russian feeling in the democratic forces; its roots were in the international political role of the Russian czarism which, after the suppression of the revolution in 1848, the European democrats characterized as "the international gendarme" or "the refuge of the reaction".